

Series II. - «АНАЛЕСТА ОСВМ» - Sectio I.
Серія II. - «ЗАПИСКИ ЧСВВ» - Секція I.

Sac. BASILIUS PEKAR

DE ERECTIONE CANONICA
EPARCHIAE MUKAČOVIENSIS

(an. 1771)

Ed. 2.

ROMAE 1956

PP. BASILIANI - PIAZZA MADONNA DEI MONTI 3

ANALECTA ORDINIS S. BASILII MAGNI

SECTIO I

Series II. - «ANALECTA OSBM» - «ЗАПИСКИ ЧСВВ» - Серія II.

Sectio I:

OPERA

Vol. VII

Sac. BASILIUS PEKAR

DE ERECTIONE CANONICA EPARCHIAE MUKACOVIIENSIS

(a n . 1771)

ROMAE

Series II. - «ANALECTA OSBM» - Sectio I.
Серія ІІ. - «ЗАПИСКИ ЧСВВ» - Секція І.

Sac. BASILIUS PEKAR

DE ERECTIONE CANONICA
EPARCHIAE MUKAČOVIENSIS

(an. 1771)

Ed. 2.

ROMAE 1956

PP. BASILIANI - PIAZZA MADONNA DEI MONTI 3

IMPRIMI POTEST

Romae, e Curia Generali Ordinis Basiliani S.ti Josaphat, die 12 . IV . 1956.

P. PAULUS P. MYSKIV
Protoarchimandrita - Superior Generalis

IMPRIMATUR

Romae, e Vicariatu Urbis, die 13 . IV . 1956.

† ALOYSIUS TRAGLIA
Archiep.pus Caesarien. Vicesgerens

PRAEFATIO

Trecentesimo anno S. Unionis et centesimo septuagesimo quinto erectionis eparchiae Mukačoviensis praeterlapso nihil magis opportunum, nihil magis gratum fore existimavimus, nisi quaestionem de erectione canonica eparchiae Mukačoviensis systematice ac secundum fontes ineditos elucidare quamque de cetero quasi intactam adhuc invenimus.

In dissertatione componenda lectori imaginem completam controversiarum, quae inter Episcopum Agriensem et Vicarium Apostolicum Mukačoviensem saepe saepius prorumpebant, dare intentio nostra fuit. Hanc ob causam magis ordinem logicum quam chronologicum secuti sumus. Ad scopum nostrum obtinendum documentis Archivi Secreti Vaticani nec non S. Congregationis de Propaganda Fide uti debuimus, cum apud auctores, quibus Archiva Urbis inaccessibleia remanserunt, nonnisi quaedam elementa vel documenta, praetiosa quidem, invenire potuimus.

In ipsa expositione denominationibus iam modernis, notando simul et has antiquas, usi sumus. In denominatione "Ucraini" et "ucrainus" loco antiquae "Rutheni" et "ruthenicus" in initiali praesertim periodo, forsitan difficultas aliqua experiri videatur, sed, tendentiam doctorum ucrainicorum modernorum sequendo, immerito increpationem vel animadversionem aliquam mereamur. Titulus disquisitionis nostrae "de erectione canonica" sonat, ad distinguendum dumtaxat hanc auctoritate Summi Pontificis factam ab illa iure patronatus Regum Hungariae fieri solita.

Thesis nostra, fructus triennalis inquisitionis ac laboris, tribus partibus coalescit quas introductio praecedit. In parte prima quaestionem de statu iuridico Ecclesiae Mukačoviensis diversis periodis exponere conati sumus. In secunda vero parte positio Episcoporum Agriensis et Mukačoviensis quoad erectionem examinata fuit. Denique in parte tertia negotium erectionis inter S. Sedem et

Curiam Imperialem Vindobonensem ad felicem exitum ductum describitur. In fine, ad modum appendicis, quaedam documenta maioris momenti hac in causa adiciuntur.

Hanc nostram dissertationem in Facultate Theologica Pontificiae Universitatis Urbanianae de Propaganda Fide die 27 Junii 1947 publice feliciterque defendimus. Post tot et tantas persuasiones nec non suggestiones ex parte hac in causa peritorum et cum benevolentia RR. PP. Redactorum Analectorum O. S. B. M. tandem aliquando eam publici iuris facimus. Fiat itaque liber iste perenne testamentum meum filialis ac suavis devotionis meae erga tam gloriosam sanguineque Martyrum purpuratam Eparchiam Mukačoviensem, cuius humilem indignumque filium me esse attestor.

Tandem aliquando omnibus, qui quoquo modo nos in hoc labore componendo adiutarunt gratum animum in Domino pandimus.

AUCTOR

FONTES ET BIBLIOGRAPHIA

I. FONTES NONDUM EDITI

1. ARCHIVUM SECRETUM VATICANUM (ASV)

- a) *Archivum Nuntiaturae Vindobonensis*, voll.: 75, 79, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 172, 175, 188A, 189. (Citabitur: ANV).
- b) *Archivum Nuntiaturae Germaniae*, voll.: 381, 382, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 392, 393-4, 642, 654-5. (Cit.: ANG).
- c) *Archivum S. Congreg. Consistorialis* (ACC).
  1. Acta Camerarii, vol. 37.
  2. Acta CC anni 1771.

2. ARCHIVUM S. CONGREG. PROPAGANDA FIDE (APF).

- a) *Acta S.C. de Prop. Fide*, voll.: 35, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 97, 105, 108, 113, 118. (Cit.: Acta PF).
- b) *Scritture Originali Riferite nelle Congreg. Generali*, vol. 738.
- c) *Scritture riferite nei Congressi: Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania, Ungheria*, vol 1: 1642-1760; vol. 2: 1761-1845.
- d) *Scritture Riferite nelle Congregazioni Rutene*, 1658-1666.
- e) *Scritture riferite nelle Congregazioni Generali: Ruthenia, Polonia, Kiovia, Ungaria*, 1658-1668.
- f) *Miscellanea Valachorum Graeci Ritus*. Generalia, vol. 1.
- g) *Congregazioni Particolari*, voll.: 20, 21.

II. FONTES EDITI

- BASILOVITS J., *Brevis notitia foundationis Theodori Koriathovits, olim Ducis de Munkacs, pro Religiosis Ordinis Sancti Basilii Magni, in monte Csernek and Munkacs Anno MCCCCLX factae*, 6 partes, Cassoviae 1799-1805.
- Codificazione Canonica Orientale*. S. Congregazione Orientale. Fonti, fasc. XI, Ius Particulare Ruthenorum, Vaticani 1933.
- DULYŠKOVYČ J., *Istoričeskija čerty Ugro-Russkych*, Ungvár 1875.
- ENDLICHER S., *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana*, Leipzig 1931.
- FEJÉR L., *Codex Diplomaticus Hungariae*, Budae 1829-1866.
- FRAKŃOI V., *Oklevéltár a magyar királyi kegyuri jog történetéhez*, Budapest 1899.

- HEFELE C. J., *Histoire des Conciles*, trad. par Leclercq, t. V, P. II, Paris 1913.
- HODINKA A., *A munkàcsi gör. szert. püspökség Okmánytára 1458-1715*, Ungvár 1911. Citabitur: *Okm.*
- *A munkàcsi görög-katholikus püspökség Története*, Budapest 1909. Citab.: *Tört.*
- *Documenta Koriatoviciana et fundatio monasterii Munkacsensis*, in ZCSVV, Romae, vol. I, fasc. 2-3, pp. 339-359; fasc. 4, pp. 525-551; vol. II, fasc. 1-2, pp. 166-189.
- Iuris Pontificii de Propaganda Fide. Pars prima complectens Bullas Brevia Acta S.S.*, cura R. de Martinis, vol. IV, Romae 1892.
- KNAUZ, *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis*, 2 tt., Strigonii 1874.
- LACKO M., *Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpaticorum cum Ecclesia Catholica*, Romae 1955.
- LEHOCZKY T., *A beregmeryei görög szert. kath. lelkészségek története a XIX. sz. végéig*, Munkács 1904.
- MARZALI H., *Enchyridion fontium historiae Hungarorum*, Vindobonae 1902.
- MIHÁLYI J., *Màramarosi diplomák a XIV és XV századból*, M-Sziget 1900.
- NILLES N., *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris Coronae S. Stephani*, 2 voll., Oeniponte 1885.
- PAULER-SZLÁGYI, *A magyar honfoglalàs kütfői*, Budapest 1900.
- PETERFFY C., *Sacra Concilia Ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata ab anno Christi 1016 ad an. 1715*, Viennae 1742.
- PETROV A., *Drevnejšija gramoty po istoriji Karpatorusskoj Cerkvi i jerarchiji 1391-1498*, Praga 1930.
- "Staraja vjera" i unija v XVII-XVIII vv., 2 voll., SPeterburgh 1905-1906.
- THEINER A., *Clementis XIV Epistulae et Brevia selectiora*, Parisiis 1852.
- *Vetera Monumenta Historiam Hungariae Sacram Illustrantia*, 2 tt., Romae 1859-1860.
- *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae Gentiumque Finitarum Historiam Illustrantia*, t. III, Romae 1863.
- WELYKYJ A., *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia (1075-1953)*, 2 voll., Romae 1953-1954.
- *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantia*, 4 voll. 1622-1769, Romae 1953-1955.
- *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielarusjae spectantes*, 2 voll. 1622-1710, Romae 1954-1955.

III. SUBSIDA BIBLIOGRAPHICA

- ANDREUCCI A., *De Vicario Apostolico*, Romae 1745¹.
- BALICS L., *A kereszténység története hazánk mai területén a magyarok bejövete-
léig*, Budapest 1901.

¹ De industria hunc auctorem consuluimus, nam causam, uti tunc temporis sese habebat, iudicare debuimus.

- BALOGH M., *A maramarosi görög szret. orosz egyház és vicariátus történelme*, Ungvár 1909.
- BARAN A., *Quaedam ad Biographiam Josephi Vološynovskij, Episcopi Mukačoviensis (1667)* in ZČSVV, Romae 1954, vol. II, pp. 209-227.
- BATTYÁNY I., *Leges Ecclesiasticae Regni Hungariae, Albae-Carolinae 1785*.
- BESZKID M., *A szt. Péter és szt. Pál Apostolokról Tapolcai Apàtsàg története*, Ungvár 1903.
- BIEDERMANN I., *Die ungarischen Ruthenen, ihr Wohngebiet, ihr Erwerb und ihre Geschichte*, 2 tt., Innsbruck 1862-1867.
- BOBÁK A., *De iure patronatus supremi quoad Ecclesiam Ruthenicam in Hungaria*, Romae 1943.
- BONKÁLO A., *Die ungarländischen Ruthenen*, in "Ungarische Jahrbücher", Berlin 1921, I, pp. 215-232.
- CHALOUPECKÝ V., *Dvě studie k dějinám Podkarpatska*, Bratislava 1925.
- CZIPLÉ S., *A maramarosi püspökség kérdése*, Budapest sine anno (post an. 1908, sicuti e citationibus apparet)
- DARVAI M., *Die Geschichte der Ungarn*, 3 voll, Wien 1900.
- DOROSENKO D., *Die Namen "Rus", "Russland" und "Ukraine" in ihrer historischen und gegenwärtigen Bedeutung*, Berlin 1931.
- DUDÁS M., *Az egri püspökség és a baziliták szerepe az ungvári unió történetében, 1636-1709*, in "Keleti Egyház", Miskolc 1937, pp. 4-13.
- FIEDLER J., *Beiträge zur Geschichte der Union der Ruthenen in Nord-Ungarn und der Immunität des Clerus derselben*, in "Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften", Philosophich-historische Classe, XXXIX Band, IV Heft, Wien 1862, pp. 481-524.
- FRAKNÓI V., *A magyar királyi kegyuri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig*, Budapest 1895.
- GABRIEL F., *Poddanské poměry na užhorodském panství ke konci XVII století*, Užhorod 1934.
- GOETZ L., *Geschichte der Slavenapostel Konstantinus (Kyrillus) und Methodius*, quellenmäßig untersucht und dargestellt, Gota 1897.
- GRIGÁSSY GY., *A magyar görög katolikusok legújabb története*, Ungvár 1913.
- GADŽEGA J., *Dva istoričeskych voprosa*, Užgorod 1928.
- *Istorija užgorodskoj bogoslovskoj seminariji v jeja glavnych čertach*, Užgorod 1928.
- HADŽEGA V., *Dodatky k istoriji Rusyniv i ruskych cerkvej v Maramoroši*, Užhorod 1922.
- *Idem in districtu Ung.*, Užhorod 1924.
- *Idem in districtu Ugoča*, Užhorod 1927.
- *Idem in districtu Zemplyn*, 5 partes, Užhorod 1931-1936.
- *Perva proba istoriji hr. kat. Mukačevskoj eparchiji*, in «NZTP», Užhorod 1924, pp. 1-27.
- *Dva najdavniši naši pryvyleji*, in «NZTP», Užhorod 1929, pp. 267-274.
- *J. Vološynovskij, ep. mukačivskij i I. Malachovskij, ep. peremyskij, jak*

- epyskop mukačivskij*, in «ZČSVV», Žovkva 1932, t. IV, fasc. 1-2, pp. 161-170.
- *Papska bulla o perelozěnu osidka hr. kat. Mukačivskoji eparchiji z Mukačeva do Užhorodu*, in «NZTP», Užhorod 1935, pp. 1-7.
- Prehled církevních dějin na Podkarpatské Rusi*, Bratislava 1936.
- HODINKA A., *Adalékok az ungvári vár és tartományja és Ungvár város történetéhez Ungvár 1917.*
- HOMÁN B., *Geschichte des hungarischen Mittelalters*, I Band, Berlin 1940.
- HRUŠEVSKYJ A., *Istoria Rusy-Ukrajiny*, 8 voll., L'viv 1898-1922.
- KONDRATOVYČ I., *Istoriija Podkarpatskojij Rusy*, Užhorod 1930.
- KORABINSKY I., *Geographisch-historisches und Producten Lexicon von Ungarn*, Pressburg 1786.
- KRAJNYÁK G., *A görög-katholikus Egyház Magyarországon és a szent Uniò, "Keleti Egyház"*, Miskolc 1937, pp. 135-146.
- KRONES, *Ungarn unter Maria Theresia und Joseph II*, Graz 1861.
- KUNN G., *Relationum Hungarorum cum Oriente historia antiquissima*, 2 voll., Claudiopoli 1892-1895.
- KUPČATKO H., *Ugorskaja Rusj i jeji russki žitel'i*, Věden 1897.
- KUSTODIJEV, *Cerkov Ugorskich Russkich i Serbov v ich vzaimnom otnošeňii*, Moskva 1879.
- MELICH J., *A honfoglaláskori Magyarországnak*, Budapest 1929.
- MÉSZÁROS K., *A magyarországi oroszok története*, Pesth 1850.
- MONDOK J., *Brevis historica notitia dioecesis Munkàcsiensis*, Ungvarini 1878.
- MYC'UK O., *Narysy z social'no-hospodars'koji istoriji Pidkarpackoji Rusy*, P. I, Užhorod 1936.
- NAZARIJIV O., *Etnografyčna territorija uhorskych Ukrajinciv-Rusyniv*, in «ZNTS» t. CII, Lviv 1911, pp. 165-191.
- NIEDERLE L., *Slovanské Starožitnosti. Původ a počátky Slovanů Vychodních*, Vol. I, fasc. IV, Praha 1924.
- ORTVAY T., *Magyarország egyházi földleirása a XIV sz. elejé*, Budapest 1891.
- PAČOVSKYJ V., *Istoriija Pidkarpackoji Rusy*, 2 voll., Užhorod 1920-1922.
- PAŇKEVYČ I., *Mychail Orosveguvskpj i Mychail Teodul, dva polemyčňi traktaty proty uniji*, Užhorod 1925.
- PAPP Gy., *A munkàcsi püspökség eredete*, in "Keleti Egyház", Miskolc 1940, pp. 175-183; 204-212; 221-224.
- *Az ungvári uniò időpontja*, in "Keleti Egyház", Miskolc 1941, pp. 162-167; 184-188.
- PELESZ J., *Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart*, 2 voll., Wien 1878-1880.
- PERFECKYJ E., *Vasylj Tarasovyč, epyskop Mukačevskij*, Užhorod 1923.
- PETROV A., *O podložnost'i gramoty kňazja Teodora Koriatoviča 1360 g.*, SPeterburgh 1906.
- *Preděly ugrorusskoj rječi v 1773 g. po okicijnym dannym*. SPeterburgh 1911.
- *Ob etnografičeskoj granice russkavo naroda v Austro-Ugrii*, Petrograd 1915.

- *Pamjatniki cerkovno-rel'igioznoj žizni Ugro-rossov XVI-XVII vv.*, Petrograd 1921.
- *Otvuki reformaciji v ruskom Zakarpat'iji XVI v.*, Praga 1923.
- *Kanoničeskija vizitaciji 1750-1767 gg. v varmed'ach Zemplin, Sariš, Spiš, Abauj*, Užgorod 1924.
- *Narodopisná mapa Uher podle úředního lexikonu osad z roku 1773*, Praha 1924.
- *Drevnejšaja cerkovno-slavjanskaja gramota 1404 g. o karpatorusskoj territoriji*, Užgorod 1927.
- *Drevnejšaja na Karpatorusskoj territoriji soltysskaja gramota 1329 g.*, Užgorod 1929.
- *K istoriji "russkich intrig" v Ugriji v XVIII v.*, in "Karpatorusskij Sbornik", Užgorod 1931, pp. 123-133.
- PETRUŠEVYČ A., *Kratkoje istoričeskoje izvestije o vved'eniji christianstva v Prekarpatskych stranach vo vremena Sv. Kirilla i Methodija*, Lvov 1882.
- PRASZKO J., *De ecclesia ruthena catholica sede metropolitana vacante 1655-1665*, Romae 1944.
- PRAY G., *Specimen hierarchiae hungaricae*, 2 tt., Posonii et Cassoviae 1776-1779.
- RAJNER, A *püspöki székek betöltésének története*, Esztergom 1901.
- RÉVAI, *Nagy Lexikona*, 11 voll., Budapest 1911.
- ROMANI S., *Institutiones Iuris Canonici*, vol. 1, Romae 1941.
- ROBENEK F., *Velkomoravská Metropole*, Kroměříž 1934.
- RUPP J., *Magyarország helyrajzi története fő tekintettel az egyházi intézetekre*, vol. 1, Dioecesis Agriensis, Budapest 1872.
- SCHAGUNA, *Geschichte der griechisch-orientalischen Kirche in Oesterreich*, Hermannstadt 1862.
- SCHMITH N., *Episcopi Agrienses fide diplomatica concinnati*, 2 voll., Tyrnaviae 1768-1769.
- SIPOS *Enchiridion Iuris Canonici*, Pécs 1940.
- STRYPYSKIJ J., *Gdè dokumenty staršoj istoriji Podkarpatskoj Rusi*, Užgorod 1924.
- SVENCYCKIJ I., *Ma'erialy po istoriji vozrožděnja Karpatskoj Rusi*, Lvov 1906.
- SZABÓ O., *A magyar oroszokról*, Budapest 1913.
- SZARVAS L., *Magyar Történelem*, 2 tt., Budapest 1939.
- SZULINCÁK L., *Mikor történt a kárpátalji Ruthének letelepülése hazánkban*, Ungvár 1918.
- ŠELUCHYN S., *Nazva Pidkarpat't'a Ukrajinoju*, in "Almanach Juvilejnyj sojuza pidk.-ruškich studentiv", Praha 1931, pp. 40-52.
- THEINER A., *Histoire du Pontificat de Clément XIV*, 2 voll., Paris 1952.
- TOMCSÁNYI L., *A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél*, Budapest 1922.
- VRÁBELY M., *A magyarországi ruthének egyházi viszonyai*, Budapest 1888.
- WINTER E., *Die Kämpfe der Ukrainer Oberungarns um eine nationale Hierarchie im Theresianischen Zeitalter*, in "Kirios", 1939-1940, Heft 2, pp. 129-141.
- *Der Kampf der Ecclesia ruthenica gegen den Rituswechsel*, in "Festschrift Eduard Eichmann zum 70. Geburtstag", Paderborn 1940, pp. 237-243.

— *Bysanz und Rom im Kampf um die Ukraine 955-1939*, Leipzig 1942.

ZSATKOVICS K., *Az egri befolyàs és az ez ellen vitott harcz a munkàcsi görög szert. egyházmegye történelmében*, in "Századok", Budapest 1884, pp. 680-696; 766-786; 839-877.

IV. ABBREVIATIONES

ACC: Archivum S. Congregationis Consistorialis.

ACTA CC: Acta S. Congregationis Consistorialis.

ANG: Archivum Nuntiaturae Germaniae.

ANV: Archivum Nuntiaturae Vindobonensis.

APF: Archivum S. Congregationis de Propaganda Fide.

ACTA PF: Acta S. Congregationis de Propaganda Fide.

ASV: Archivum Secretum Vaticanum.

ES: Enchiridion Symbolorum.

PL: Migne, Patrologia Latina.

NZTP: Naukovyj Zbirnyk t-va Prosvity, Užhorod.

SCRITT. RIF. E. O., VOL. 1: Scritture Riferite nelle congregazioni generali, Ruthenia, Polonia, Kiovia, Ungaria 1658-1668, extra ordinem. APF.

SCRITT. RIF., VOL. 1: Scritture Riferite nei Congressi. Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania, Ungheria. Dal 1642-1760.

SCRITT. RIF., VOL. 2: *Idem* dal 1761-1845.

ZCSVV: Zapysky Cyna Sv. Vasylija Velykoho, Žovkva.

ZNTŠ: Zapysky Naukovoho Tovarystva im. Ševčenko, L'viv.

INTRODUCTIO

Art. 1. - De origine Ucrainorum in regione Carpatica

Quamquam circa originem Ucrainorum in hodierna Ucraina Carpatica¹ sententia non una circumferatur, aliquod saltem tentamen solutionis tam arduae et disputatae quaestionis necesse est faciamus.

Slavi orientales, inter Mare Balticum et Pontum Euxinum habitantes, inde a s. IX suum Principatum Kioviensem formare coeperunt, qui postea nomine «*Rusj*» venit cuiusque centrum civitas *Kiovia* fuit.

Post decadentiam tamen Kioviae ob diversas incursiones, praesertim Tartarorum, novi Principatus sese formari coeperunt: a) ad septentrionem *Suzdaliensis*, qui ab a. 1328 *Mosquensis* denominatur; b) ad meridio-occidentem *Principatus Galiciae et Lodomeriae*; hunc formavit populus ucrainicus, illum russicus.

Quia tribus slavici montium Carpathicorum semper in relatione et traditione Galiciae remanserunt, secundum exemplum recentiorum historicorum, denominatione «*ucrainicus, Ucraini*», simplicitatis causa, inde ab initio nostrae dissertationis utimur. Eo vel magis quod antiqua denominatio «*ruthenus, Rutheni*» hodie iam despectu quodam sapit².

Ante adventum Hungarorum in Pannoniam (s. IX) hic Slavos commorasse ex denominatione fluvium, oppidorum nec non montium fas est concludere³.

¹ Sub dominatione Hungarorum denominabatur haec regio secundum singula dominia aut districtus, serius vero, «*Kárpátalja*» (h. e. Sub-carpattia). Tempore Reipublicae Cechoslovacchae: *Podkarpatská Rus*, exinde in lingua germanica: *Karpato-Russland*; gallice: *Russie* aut *Ruthénie Subcarpatique*. Sed tempore plenae aethononimiae aa. 1938-1939 acceptarunt propriam denominationem: *Ucraina Carpatica*. Hodie adnecta ad Confoed. Statuum Socialisticorum Sovieticorum, tamquam *Ucraina Transcarpatica*. Cfr. SELUCHYN S., *Nazva Pidkarpatt'a Ukrajinuju*, in Al'manach Juvilejnyj sojuzu pidk. rus'kych studentiv, Praha 1931, pp. 40-52.

² Cfr. CALLAEY F., *Praelectiones Hist. Ecclesiast, aetatis Mediae et Modernae*, Romae 1937, pp. 60-62; HOLUBEC M., *Velyka Istorija Ukrajinu*, Lviv 1935, pp. 63-71, 185-210, 215-231. De denominatione cfr. DOROŠENKO D., *Die Namen «Rus'», «Russland» und «Ukraine» in ihrer historischen und gegenwärtigen Bedeutung*, Berlin 1931; SELUCHYN S., *Ukraina nazva našoji zemli z najdavnišnych časiv*, Praha 1936.

³ Cfr. HADŽEGA V., *Dodatky k istoriji Rusyniv i rus'kych cerkvej v Užanskoj župi*, Užhorod 1924 pp. 1-36; IDEM, *Dodatky k istoriji Rusyniv i rus'kych cerkvej v Moramorošy*, Užhorod 1922, pp. 3-15; HÓMAN B., *Geschichte des ungarischen Mittelalters*, Berlin 1940, Bd. I, pp. 85-86.

Hoc ipsum legimus in fonte sat antiquo, scilicet «*Gesta Hungarorum*»⁴, ubi cap. XI. Bulgaros exercuisse aliquam potestatem dicitur «circa Ruthenos»⁵. Hi autem non poterant esse nisi aliqui tribus ucrainici in Subcarpatia, nam Bulgari potestatem suam numquam ultra montes Carpaticos extenderunt⁶. Ita ut tribus hungarici vi sibi iter facere in hodiernam suam *Patriam* debuissent⁷.

Cum Hungaris etiam multi Ucrainorum, praesertim milites, veniebant, qui, tamquam mercennarii, Hungaros ad novam terram conducebant⁸. Cum ibi sibi vicinos invenissent, remanserunt apud eos. Hoc modo non solum eorum numerus excrevit, sed paulatim quandam unitatem autonomam formarunt, quae custodire confinia Hungariae ad septentrionem debebat⁹. Sic intelligere possumus, cur in Annalibus Hildesheimensibus ad a. 1031 Emericus, filius Regis S. Stephani, «*DUX RUIZORUM*» nominatur¹⁰.

Sensim sine sensu cum affluentia novorum mercennariorum circa fluvium Tibiscum (TISA) sic dicta «*MARCHIA RUTHENORUM*» formata erat¹¹.

Occasione adhuc matrimoniorum Regum Hungariae cum principissis ucrainicis novi et novi habitantes ex partibus Ucrainae venerunt in Hungariam¹², qui suos confratres numero spirituque corroborarunt.

Etiam bella regum Hungariae cum principibus Galiciae et Lodomeriae fuerunt occasio pro immigratione in superiorem Hungariam.

Sic paulatim, sed adhuc ante invasionem Tartarorum in Hungariam (a. 1242), in regione inter summitates montium Carpaticorum et fluvium Tisam formationem habemus sequentium districtorum (Župa, hung. megye): Spiš (Szepes), Šaryš (Sáros), Zemplyn (Zemplén), Boršod' (Borsod), Hemer (Gömör), Uh (Ung),

⁴ «*Gesta Hungarorum*» scripta ab ANONYMO, sed hodie communiter affirmatur auctorem Regis Hungariae Adalberti III (1173-1196) notarium fuisse. Invenitur apud ENDLICHER S. L., *Rerum Hungaricarum monumenta Arpadiana*, Leipzig 1930, pp. 1-54; editio critica a PAULER G. - SZILÁGYI S., *A magyar Honfoglalás Kútjai*, Budapest 1900, pp. 392-463, ubi circumstantiae manuscriptomum «*Gesta Hungarorum*», pp. 381-384, describuntur.

⁵ Cfr. HÓMAN, o. c., P. I, pp. 89-90: «bis zum oberen Laufe der Theiss».

⁶ Cfr. HADŽEGA V., *Dodatky do istoriji Rusyniv i ruskych cerkvej v buv. župi Zemplyns'kij*. Užhorod 1931, P. I, pp. 74-75; HÓMAN, o. c., P. I, p. 90.

⁷ Cfr. HÓMAN, o. c., pp. 101-103; *Gesta Hungarorum*, cc. XII-XIII.

⁸ Cfr. *Gesta Hung.*, c. X: «similiter et multi de Ruthenis Almo duci adhaerentes, secum in Pannoniam venerunt»; cfr. etiam c. LVII.

⁹ *Ibid.*, c. LXVII.

¹⁰ Cfr. PERTZ H. G., *Monumenta Germaniae Historica*, Hannoverae 1938, P. III, p. 98: «Et Henricus, Stephani regis filius, dux Ruizorum, in venatione ab apro discissus, flebiliter mortuus». Contra hoc testimonium scripsit PETROV A., *Drevnějšija gramoty po istoriji Karpatorusskoj Cerkvi i jerarchiji 1391-1498 g.*, Praha 1930, pp. 26-30, sed ab HADŽEGA V., omnino confutatus est.

¹¹ Hoc possumus legere in «*Vita Chunradi*», Archiep. Salisburgensis (1106-1147); cfr. PERTZ, o. c., P. XI, 62-67; Archiepiscopus ad regem (h. e. a. 1131 ad Adalbertum II) dirigitur, qui tunc «in marchia Ruthenorum morabatur». De legatione Chunradi a. 1131 cfr. SHÜNEMANN K., *Die Deutschen in Ungarn bis zum XII jahrhundert* Berlin 1923, p. 67.

¹² E. g. Andreas I (1046-1061) cum *Anastasia*, filia princip. Kioviensis Jaroslai; Coloman (1095-1114) cum *Eugenia*, filia princip. Svjatopolk etc. Cfr. genealogiam Regum Hungariae ex dinastia Arpád apud WERTNER, *Az Arpádok családja története*, Nagybeskerek 1892.

Bereh (Beregh), Satmar⁷ (Szatmár), Uhoča (Ugocsa) cum Maramoroš (Máramoros)¹³.

Sic adhuc ante invasionem Tartarorum Ucraini in Hungaria iam formabant unitatem nationalem sat significantem, ita ut sine mentione praeteriri non potuissent¹⁴.

Invasio Tartarorum in Hungariam populum ucrainicum in Carpatia omnino exterminare non potuit, nam multi eorum tunc inter montes fugiebant¹⁵. Cito tamen Ucraini denuo numero roborati erant, nam inter aa. 1299-1307 iam nominatur quidam Comes Gregorius, « OFFICIALIS DUX RUTHENORUM »¹⁶.

Saeculo XIV, quando haec regio inter magnates Regni divisa fuit, novi coloni ex vicina Galicia advenerunt quorum maximam significationem habebat illa cum *Principe Koriatovyč* sub fine eiusdem saeculi e Podolia veniente. Ipse Theodorus Koriatovyč a Rege Hungariae titulum: « DUX ARCIS MUNKÁCS » accepit fuitque dominus totius districtus *de Bereh* (Berežska Župa).

Eodem saeculo populus ucrainicus in Hungaria partem etiam in vita publica Regni habere coepit. Hoc modo etiam Status in legislatione Coronae S. Stephani eum in considerationem sumere debebant. Paulo post exortae sunt luctae contra « *denationalizationem* » et assimilationem a parte Hungarorum. Inde s. XV incoepit periodus unitatis et maturitatis nationalis¹⁷.

Art. 2. - Prima vestigia constitutionis hierarchicae in regione Carpatica

Historia eparchiae Mukačoviensis¹⁸ eiusque hierarchiae sine exceptione documentis authenticis nonnisi a dimidio s. XVII illustrari potest, quando scilicet mundus catholicus oculos suos in Schismaticos ucrainicos Hungariae vertebat, ut eos ad Sanctam Unionem reduceret, quae quidem S. Unio cum tanto fructu et zelo propagata iam fuit in vicino Regno Poloniae Unione Berestensi a. 1596 peracta¹⁹.

¹³ Cfr. MARZALI H., *Enchyridion fontium historiae Hungarorum*, Vindobonae 1902, p. 449. Hos omnes districtus postea includit eparchia Mukačoviensis. Recentissime PETROV A., *Drevnejšija gramoty...*, pp. 17-21 ex diversis auctoribus demonstrare satagit hanc regionem silvis coopertam tunc temporis nonnisi pastoribus perviam fuisse. Sed post accuratissimum studium NIEDERLE L., *Slovanské Starožitnosti*. Oddíl I, Svazek IV, Praha 1924, pp. 162-172, sic concludit: « ... pars meridionalis silvarum iam antea slavica erat, in IX. s. subiecta Bulgaris... et sic Slavi ruthenici venerunt in Hungariam septentrionalem adhuc ante s. IX. Per excavationes instrumenta ad agriculturam spectantia adhuc ex ss. II-IV heic inventa sunt. Cfr. LEHOCZKY T., *A beregmegeyi gör. szert. kath. lelkészégek története a XIX sz. végeig*, Munkács 1904, pp. 3-5.

¹⁴ Circa a. 1217: « illi autem dixerunt se esse liberos ex genere Ruthenos »; apud ENDLICHER S., *Rerum Hungaricarum*, o. c., p. 715; cfr. *Litteras Adalberti IV. a. 1243*, apud NIEDERLE, o. c., p. 170.

¹⁵ Nam remanserunt et monachi O S. Basilii M., qui de iactura cunctorum bonorum documentorumque apud Regem Adalbertum IV (1235-1270) querulabant. Cfr. PAČOVSKÝJ V., *Istoriija Pídkarpatskoji Rusy*, Užhorod 1920, P. I, p. 67.

¹⁶ Cfr. LEHOCZKY, o. c., p. 4.

¹⁷ Cfr. HODINKA, *A munkácsi görög-kath. püspökség története*, Budapest 1909 (citatitur: *Tört.*, o. c.), pp. 90-175; etiam PAČOVSKÝJ, o. c., pp. 98-104; LACKO M., *Unio Užhorodensis*, Roma 1955, pp. 1-7.

¹⁸ Utor actuali denominatione. Sub occupatione hungarica: Munkácsiensis.

¹⁹ Cfr. LIKOWSKI E., *Historia unii kosciola ruskiego z rzymskim*. Poznan 1875; translatio ucrainica: Żovkva 1916.

Documenta anteriora de hac eparchia sunt nonnisi fragmenta disiecta, occasionaliter nobis conservata, ex quibus perdifficile est historiam primitivam eparchiae Mukačoviensis construere²⁰. Hoc factum nobis sufficienter explicat, cur circa originem hierarchiae auctores occursu temporum in varias sententias abierunt, extollendo unum vel alterum iudicium, connectendo hanc quaestionem cum adventu Ucrainorum in regiones Carpaticas²¹.

Exinde necessitas exponendi saltem potiora momenta huius initialis periodi circa formationem vitae ecclesiasticae, ut haec valde intricata quaestio de fundatione eparchiae Mukačoviensis clarius appareat²².

Primum documentum authenticum, in quo mentio de quodam Episcopo Mukačoviensi fit, habetur sub die 31 Iulii 1491, a Rege Ladislao II datum. Hoc in documento explicite Ucrainis oboedientia erga suum Episcopum Johannem « *iuxta antiquam consuetudinem* » praecipitur²³. Isto documento nulla erectio, quae potius iam praesupponi videtur, sed sola confirmatio regia in dignitate episcopali Johannis, iam ante constituti, fit. Ex verbis « *iuxta antiquam consuetudinem* » fas esset concludere erectionem antea factam fuisse, nisi testimonia ei contraria obstant.

In documento scilicet Ducis Johannis Corvini de Hunyad, die 6 Februarii 1493 dato, legitur: « ... *litteras... per Johannem episcopum exhibitas, falsas, iniquas et viribus carituras esse...* »²⁴. Sic ergo ad petitionem Johannis Curia Regia facile rescribere hanc clausulam « *iuxta antiquam consuetudinem* » potuit, quin de veritate affirmationis Johannis inquireret.

Praedecessor Johannis, Lucas, nonnisi titulo « *PRESBYTER* » in eodem documento honoratur²⁵. Lucas etiam in confirmatione regia nominatus fuit: « ... *presbyter... ad plebaniam Ruthenicalem S. Nicolai... ritu Ruthenorum fundatam, cum sua solita iurisdictione...* »²⁶. Hic ergo crux historicorum in componendis his duobus testimoniis.

Ex una parte Johannes « *iuxta antiquam consuetudinem* » Episcopus nominatur, ex alia vero Praedecessor eius nonnisi « *Presbyter* » vocatur²⁷. Sic facile duplex sententia historicorum est orta: una pro erectione eparchiae tempore

²⁰ Usque ad a. 1551 habemus nonnisi 10 documenta, analysi subiecta a PETROV A., *Drevnejšija gramoty...*, o. c., pp. 86-147.

²¹ Varias opiniones auctorum reperies apud HODINKA, *Tört.*, o. c., pp. 181-182; PETROV, *Drevnejšija gramoty...*, o. c., pp. 1-5 et 145 in nota 3.

²² Cfr. HODINKA, *Tört.*, pp. 176-192.

²³ Cfr. PETROV, *Drevnejšija gramoty...* pp. 164-165: « ... fidelibus ... universis et singulis plebanis Ruthenis, sub iurisdictione ecclesiae beati Nicolai confessoris, in oppido Munkach ritu Graecorum fundatae... quatenus amodo deinceps reverendo patri Johanni, episcopo vestro, sub cuius scilicet iurisdictione estis, in omnibus licitis et consuetis iuxta antiquam consuetudinem obedire... ».

²⁴ IBID., pp. 168-171.

²⁵ Cfr. PETROV, *Drevnejšija gramoty...*, p. 169: « ... praedecessor ejusdem episcopi, Lucas, presbyter Ruthenus... ».

²⁶ IBID., pp. 158-159; die 14 Aug. 1458.

²⁷ Ipse HODINKA sibi non est constans, nam pp. 188-192 in *Tört.*, episcopatus erectionem ponit inter annos 1439-1445; p. 208 Lucam Episcopum sine iurisdictione fuisse affirmat; p. 195 dicit se non posse intelligere, cur Lucas « *Presbyter* » nominatur.

Johannis, altera tempore Lucae²⁸. Recentissime autem, connexive cum itineribus Cardinalis Isidori, Metropolitae Kioviensis per Hungariam²⁹ cl. Papp erectionem eparchiae Mukačoviensis ad annum 1443, dependenter scilicet a tertio itinere eiusdem Metropolitae, ponit. Ad hoc tamen demonstrandum nullum solidum argumentum adduci potest³⁰ eo vel magis, quod tunc temporis Macarius quidam in Galicia residens iurisdictionem etiam supra Orientales in Hungaria habuit³¹.

Ulterius in considerationem venit documentum ex anno 1391, quo conceditur a Patriarcha Constantinopolitano Antonio ius Stauropigiæ in monasterio S. Michaëlis Archangeli in Hruševo³² cuique Patriarcha subiicit « *omnes ecclesias quae sunt in pertinentiis* »³³.

Ad hoc tempus pertinet etiam fundatio monasterii S. Nicolai in civitate Mukačiv³⁴.

Anno 1340 Papa Benedictus XII scribens ad Archiepiscopum Strigoniensem, dicit « *in villa S. Crucis (Sz. Kereszt) vasallos nobilis Nicolai de Purim non posse adire ecclesiam Ruthenorum, tamquam Schismaticorum* »³⁵.

Eodem anno, scilicet 1340, in hac villa monasterium ad reducendos Schismaticos ad Unionem aedificatum fuit³⁶. Adhuc antea mentio de aliquibus paroeciis ritus graeci fit³⁷.

Papa Innocentius III scribens ad Emericum, Regem Hungariae, die 14 Septembris 1204, mentionem de aliquibus monasteriis graecis facit³⁸. Iam antea plura monasteria orientalia in regione Carpatica dabantur³⁹, quare Inno-

²⁸ PETROV, *Drevnejšija gramoty...*, pp. 137-141 concludit Lucam Abbatem fuisse, monasterium vero Abbatiam nullius. Sed quia fuit Schismaticus, Cancellaria Hungarica hoc titulo eum decorare noluit deditque ei nonnisi titulum « *presbyter in plebania* ».

²⁹ De triplici itinere Card. Isidori cfr. MERCATI G., *Scritti d'Isidoro, il Cardinale Ruteno*, Roma 1926, pp. 71 et 159-160.

³⁰ Cfr. « *Keleti Egyház* », 1940, pp. 175-183; 204-212; 221-224. Eum ad verbum sequitur BOBÁK A., *De iure patronatus supremi quoad Ecclesiam Ruthenicam in Hungaria*, Romae 1943, vol. I, pp. 43-59.

³¹ Cfr. BOBÁK, o. c., pp. 52-53.

³² Aliter lat. *Pera*, seu hungarice *Körtvélyes*.

³³ Textus graecus et latinus apud PETROV, *Drevnejšija gramoty...*, pp. 151-155, editus secundum MIKLOSICH u. MÜLLER, *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, Vindobonae 1860, vol. II, pp. 156-157.

³⁴ Antea ad a. 1360 foundationem monasterii historici ponebant, secundum scilicet decretum foundationis Th. Koriatovyč. Hoc documentum tamquam falsificatum inde a PETROV, *O podložnosti gramoty knaz'a Th. Koriatovyča, 1360 g.*, Petersburg 1906, ab omnibus iam tenetur. Brevis historia monasterii invenitur in « *Schematismus dioec. Mukačoviensis a. 1878* », pp. 364-371. Cfr. recenter publicatum articulum A. HODINKA, *De iuridica validitate litterae Th. Koriatovics, an. 1360* in ZČSVV, Romae 1954, vol. II, pp. 166-189.

³⁵ Cfr. THEINER, *Vetera Monumenta historiam Hungariae sacram illustrantia*, Romae 1859, t. I., pp. 640-641.

³⁶ Cfr. SZULINCŠAK L., *Mikor történt a Kárpatalji Ruthének letelepülése hazánkban?*, Ungvár 1918, p. 39.

³⁷ *Ibid.* commemorantur paroeciae in Jarembina a. 1329; in *Jakubjany* 1322.

³⁸ Cfr. HALUŠČYNSKYJ T., *Acta Innocentii PP. III*, Vaticani 1944, p. 499.

³⁹ *IBID.*, pp. 96-98; BOBÁK, o. c., pp. 27-29, in nota 17 recenset omnia monasteria ritus graeci illo tempore in Hungaria existentia.

centius III Episcopatum ritus graeci in Hungaria erigere intendebat⁴⁰. Hoc propositum tamen propter maximam dispersionem fidelium ritus graeci in Hungaria non potuit in executionem mandari⁴¹.

Haec sunt certae notitiae historicae, quas pro nostra diligentia hac de periodo initiali colligere potuimus. Iam igitur in eo sumus, ut systematice propriam opinionem exponamus.

Recte dicit Hadžega I.: «... *De vita religiosa in Subcarpatia primo tempore dominationis hungaricae quasi nihil scitur* »⁴². Certo certius initia vitae christianae ad tempus activitatis SS. Cyrilli et Methodii in vicina Pannonia poni debent⁴³. Sed inopportunist esset ex hoc facto affirmare eparchiam Mukačoviensem unam e septem Suffraganeis S. Methodii fuisse, uti volunt quidam historici⁴⁴, nam eius potestas nullo modo potuit superare confinia Pannoniae⁴⁵. Nihilominus certum est Principem Geysam (972-997) heic Christianos iam invenisse⁴⁶.

De constitutione hierarchica hac prima periodo eo vel magis nihil certi scire possumus. Probabiliter e vicina Galicia Episcopi hic suam potestatem exercebant. Tota tamen eorum iurisdictio in ordinatione Sacerdotum, benedictione Antemensorum et consecratione SS. Oleorum consistebat⁴⁷. Quia autem tota Metropolia Kioviensis et Haliciensis illo tempore schismaticaerant, valde probabile est, etiam in territorio Ucrainae Carpaticae fideles Schismaticos fuisse⁴⁸.

Sensim sine sensu tamen Superiores monasteriorum, inter quae praeeminebat illud in civitate Mukačiv, quandam iurisditionem in ecclesias vicinas exercere incoeperunt. Huiusmodi autem Presbyterum Lucam, de quo iam locuti sumus, fuisse censemus. Postea Johannes in monasterium in oppido Mukačiv missus est et tamquam Prior monasterii suam iurisditionem expandere coepit; eo magis quod valde probabile est eum caractere episcopali insignitum iam fuisse. Sic facile intelligere possumus, cur tam cito ipse etiam a Rege Ladislao

⁴⁰ Litterae Papae ad Episcopos Varadiensem et Veszprémiensem die 16 Aprilis 1204 apud HALUŠČYNSKYJ, o. c., pp. 269-270; PRAY G., *Specimen hierarchiae Hungaricae*, Posonii et Cassoviae 1776, P. I, p. 377: «... inquiratis... utrum de dioecesanorum episcoporum consensu unus fieri possit Episcopatus ex illis, qui nobis sit immediate subiectus... ».

⁴¹ Cfr. BALICS, *A kereszénység története hazánk mai területén a magyarok bejövételéig*, Budapest 1901; p. 34.

⁴² Cfr. GADŽEGA J., *Dva istoričeskich voprosa*, Užgorod 1928, p. 46.

⁴³ E Pannonia per Carpatiam iter ad mare Balticum conducebat: cfr. HÖMAN, *Geschichte...*, P. I, pp. 92-96; ROBENEK J., *Velkomoravská Metropole*, Kromeriz 1934; PETRUŠEVYČ S., *Kratkoje istoričeskoje izvēst'ije o voed'enti chrystianstva u Prekarpatyckych stranach vo vremja sv. Kyrilla i Methodia*, Lvov 1882, pp. 41-71; NAHAJEVSKYJ I., *Kyrylo-Methodijivs'ke Chystijanstvo v Rus'i-Ukrajini* Rym 1954 pp. 86-108.

⁴⁴ Cfr. *Schematismus dioec. Mukačoviensis a. 1908*, pp. 17-18.

⁴⁵ Cfr. HÖMAN, *Geschichte...*, p. 92; KONDRATOVYČ I., *Istorija Podkarpats'koji Rusy*, Užgorod 1930 p. 16.

⁴⁶ Cfr. « *Vita S. Stephani* » apud ENDLICHER, o. c., p. 165.

⁴⁷ Cfr. HODINKA A., *A munkácsi gör. szert. püspöksék Okmánytára*, Ungvár 1911 (citabitur: *Okm.*), pp. 200-215; SZIRMAY A., *Notitia topographica, politica, inclyti comitatus Zempleniensis*, Budae 1803; pp. 56-57.

⁴⁸ LEHOCZKY T., o. c., pp. 5-6.

II, anno nempe 1491 suam confirmationem in Episcopum super omnes Ucrainos Hungariae obtinuit⁴⁹.

Hoc modo videtur melius explicari factum, quod in litteris Ladislai II nulla mentio fit de erectione eparchiae Mukačoviensis, nam Johannes solummodo tamquam Superior monasterii in Hungariam mittitur. In sua iurisdictione confirmatur « *iuxta antiquam consuetudinem* », quia eius praedecessores tamquam Superiores monasterii S. Nicolai etiam quandam potestatem in ecclesias vicinas exercebant. Ipsi etiam decimae praescribebantur⁵⁰. Sic etiam difficultas circa nominationem Lucae in « Presbyterum » eliminatur et melius explicatur hoc factum quod neque in traditione posteriori aliqua saltem notitia circa erectionem talis episcopatus remanet, quia de facto non subsistebat, sed potius usu ac consuetudine est introducta⁵¹. En ratio, cur etiam monachi fundationales litteras Th. Koriatovyč a. 1360 falsificaverunt.

Art. 3. - De iure patronatus supremi Regum Hungariae.

Provisio canonica officiorum ecclesiasticorum diversis modis fieri potest⁵². Modus sat diffusus, praesertim autem in Hungaria, praesentatio olim fuit, quae locum suum in veteri iure patronatus obtinet⁵³.

Initia iuris patronatus antiquissima sunt. Inde a primis saeculis Ecclesia benefactoribus suis grata sese ostendere voluit. Hinc nomina fundatorum ecclesiis apposita (sic dicti *TRULI*) et dipticis inscripta. At ius patronatus in genuina sua significatione nondum habetur nisi a Iustiniano, qui vigore duarum Novellarum⁵⁴ fundatoribus ecclesiarum, seu eorum haeredibus concedit ius nominandi aliquem clericum ad dictam ecclesiam ab Episcopo instituendum. Si tamen praesentatus indignus fuisset, Episcopus alium in eius locum instituere plenam libertatem habebat. Hoc in Oriente obtinuit.

In Occidente vero Concilium Arausicanum I (441) cap. X⁵⁵ concessit hoc ius Episcopo, aedificanti ecclesiam extra suam dioecesim. Deinde in posterioribus Conciliis (e. g. Toletanum IX, a. 655) concedebatur ius nominandi etiam laicis⁵⁶.

Plenam suam significationem ius nominationis nonnisi medio aevo attingebat, praesertim in Germania, ubi potissime huiusmodi ius tamquam *REALE*, magnam evolutionem subiit in sic dictis « *EIGENKIRCHEN* », fundatis super iure

⁴⁹ Cfr. Informationem Nuntii Vindobonensis a. 1666 apud HODINKA, *Okm.*, p. 215.

⁵⁰ HADŽEGA V., *Dodaky... z Užhorod*, p. 52 cum nota 9.

⁵¹ Cfr. APF, *Scritt. Rif.*, vol. 2, f. 21a: « ... Quo autem modo, et qua ratione erectus sit ille Munkacsiensis Ep.atus, Mon.rio (!) coniunctus, notitia ex Litteralibus Instrumentis haberi non potest, solum ex usu continuato ab aliquot saeculis, et etiam Privilegiis Regum, Ducum, et Comitum, ubi fit semper mentio Ep. Munkacsiensis... ».

⁵² Cfr. ROMANI S., *Institutiones Iuris Canonici*, Romae 1941, vol. I, pp. 175-182.

⁵³ Nam CIC can. 1450, § 1, ius patronatus in posterum iam sustulit. Brevem historiam iuris patronatus invenies apud SIPOS, *Enchiridion Iuris Canonici*, Pécs 1940, p. 787.

⁵⁴ *Novellae* LVII, c. 2 et CXXIII, c. 18.

⁵⁵ Postea tamquam c. 1, C. XVI, p. 5 introductum.

⁵⁶ Cfr. cc. 26 et 32, C. XVI, q. 7.

civili « vestiturae » et « mundi »⁵⁷. Fundator tamquam dominus absolutus ecclesiae suae habebatur et sine interventu Ordinarii clericum libere dimittere vel instituere valebat⁵⁸.

Tales ingerentiae laicorum in negotiis ecclesiasticis maxima plaga in Ecclesia fuit praesertim saeculo XI, in lucta sic dicta « PRO INVESTITURA ». Hac de causa Ecclesia omnibus conatibus a huiusmodi institutione sese liberare satagebat. Investitura laicalis Episcoporum omnino sublata est⁵⁹; ius proprietatis fundatorum mutatum est in quoddam ius limitatum designandi (offerendi, praesentandi) clericum, in aliquo officio ab auctoritate ecclesiastica instituendum. Hoc modo modificatum ius incoepit vocari IUS PATRONATUS⁶⁰.

Legislatio hac in re inde ab Alexandro III (1159-1181) elaborata, tandem a Tridentino omnino recepta fuit⁶¹.

Ius patronatus e privilegio aliquo dumtaxat ecclesiastico oritur et tamquam spirituale vel spirituali adnexum consideratur. Locum suum potissime in iure praesentandi personam instituendam ad officium ecclesiasticum obtinet. Quam ob causam potestas legifera civilis nihil potest hac in re. Neque officit auctoritas Episcoporum, sed exigitur ista suprema⁶².

In Hungaria tamen ius patronatus quendam specialem characterem induit. De eius natura et origine inter doctos non una fertur sententia⁶³. Sunt qui ad Bullam quamdam Papae Silvestri II, concedentem amplissima haec privilegia primo Regi Hungarorum, Sancto scilicet Stephano, confugiunt⁶⁴. Demonstrata potius non existentia huiusmodi Bullae iuris periti hungarici alio modo hanc quaestionem solvere conantur. Sic illi provocant: 1°, aut ad privilegium aliquod concessum⁶⁵; 2°, vel eam explicant per aliquam legationem Apostolicam personalem⁶⁶; 3°, sive confugiunt ad exemplum Imperatoris Germaniae⁶⁷; 4°, aut vident in iure Patronatus Regum Hungariae reliquias consuetudinum paganarum⁶⁸.

⁵⁷ Cfr. WERNZ, *Ius Decretalium*, Prati 1915, t. II, P. II, pp. 168-169.

⁵⁸ Circa haec cfr. cc. 35-38, C. XVI, q. 7.

⁵⁹ Iam per concordatum Wormatiense; cfr. HEFELE, *Conciliengeschichte*, Freiburg i. B., 1886, t. V, pp. 355-356.

⁶⁰ Cfr. c. 16, Extra, l. III, t. 38.

⁶¹ Sess. XXV, cap. 9 de reform.

⁶² Cfr. WERNZ, o. c., pp. 166-167.

⁶³ Cfr. BOBAK, o. c., pp. 17-21.

⁶⁴ Primus, qui de Bulla Silvestri loquitur, est INCHOFER, *Annales ecclesiastici Regni Hungariae*, Romae 1644, t. I, p. 255. Post eum iam habetur tota series historicorum hungaricorum. SCHWARCZ, *Initia religionis christianae inter Hungaros Ecclesiae Orientali adserta*, Frankfurtii 1740, primus demonstrat suppositionem huiusmodi Bullae. KARACSONYI in « Századok » a. 1909, pp. 361-376 et *ibid.*, a. 1913, pp. 6-11 etiam falsificationis personam reperire conatur.

⁶⁵ E. g. TIMON, in « *Katholikus Szemle* », a. 1887, p. 471.

⁶⁶ De qua SIPOS, o. c., p. 220.

⁶⁷ Cfr. PLOSZKAL-TEMPIS, *A magyar királyi kegyuri jog fejlődése és jellege*, Budapest 1916, pp. 26-30.

⁶⁸ Cfr. SIPOS, o. c., p. 799.

Verosimiliter tamen evolutio iuris patronatus Regum Hungariae sequebatur exempla aliorum Principum christianorum⁶⁹ nec non «*Kterikon*» Byzantinorum⁷⁰. Datis tamen peculiaribus circumstantiis, in quibus ipsum sese evolvebat, ius patronatus supremum et universale Regum Hungariae aliquem characterem specialem recepit⁷¹.

Etsi disputatio circa originem et naturam iuris patronatus supremi Regum Hungariae usque nunc viget, omnes tamen in eo conveniunt, quod initio nonnisi Rex exercebat ius patronatus, quod erat supremum et universale⁷². Ius patronatus privatorum nonnisi serius, a saeculo XIII, cum tacito scilicet Regis consensu vigere incoepit⁷³.

Datis tamen variis vicissitudinibus politicis (invasio Turcarum, motiones Calvinistarum etc.), ad evitandum malum maius, S. Sedes nominationibus Episcoporum a Rege factis, *de facto*, numquam vero *de iure*, consentiebat. Et tunc semper protestabat nunc aliter fieri non posse⁷⁴.

Ius patronatus Regum Hungariae in nullo documento stricte describitur, sed per consuetudinem, plus minusve, Rex potest: « Cum Rom. Pont. consensu episcopatus, capitula, abbatias et praeposituras erigere et erectas innovare; archiepiscopos, episcopos titulares, reales et titulares abbates et praepositos saeculares et religiosos, regulares et honorarios canonicos nominare; supremam inspectionem in administrationem bonorum beneficialium a nominatione regis dependentium exercere, nec non seminariorum, ecclesiarum cathedralium et foundationum; quaevis alienatio aut oneratio bonorum horum solummodo cum consensu supremi patroni fieri potest; tempore vacationis bona beneficiorum dictorum administrare; administrationi fundorum religionis et studiorum invigilare; ius patronatus per modum privilegii donare; in causis iuris patronatus sententiam ferre; patronum iura ac obligationes determinare; in casu abusus ius patronatus auferre etc.... »⁷⁵.

Ex defectu tamen strictioris determinationis iurium Regis Hungariae saepe saepius lapsu temporum contentiones inter S. Sedem et Regem Hungariae

⁶⁹ Cfr. BOBÁK, o. c., pp. 18-19.

⁷⁰ *Ibid.*, pp. 23-30.

⁷¹ Cfr. litteras Cardinalis Gesualdi ad Regem Hungariae die 18 Ian. 1589, apud TOMCSÁNYI L., *A főkegyuri szerepe a püspökök kinevezésénél*, Budapest 1922, pp. 85-86.

⁷² Duplex datur ius patronatus. SUPREMUM AUT REGIUM, quod competit Principibus. PRIVATUM, quod personis privatis conceditur. Utrumque tamen fundatur in favorabili concessione Ecclesiae. WERNZ, o. c., p. 165.

⁷³ Paucis solummodo negantibus, inter quos etiam PLOSZKAL-TEMPIS, o. c., p. 30.

⁷⁴ Cfr. e. g. TOMCSÁNYI, o. c., pp. 87-88, ubi adest Instructio Clementis VIII pro Card. Modrucci, die 4 Mart. 1594 data: «... fra li vescovi d'Ungheria è hora suscitata una nuova tentazione, così fuora d'ogni regola canonica... di non essere obbligati a pigliar la confermazione da questa Santa Sede, per privilegio ottenuto già da S. Stefano, il loro re, il quale privilegio non viene però prodotto, ne è possibile, che sia mai per prodursi... ». Alia documenta huc spectantia *ibid.*, pp. 95-98.

⁷⁵ Cfr. SIPOS, o. c., pp. 800-801.

enatae erant⁷⁶, nam Reges etiam in res ecclesiasticas sese immisceri conati sunt. Ex alia vero parte haec amplissima potestas Regi obligationem providendi omnibus necessitatibus ecclesiarum Regni imponebat, eo ipso ergo etiam ecclesiae graeco-catholicae.

Exinde melius intelligere possumus, cur Reges Hungariae, qui simul et Imperatores Austriae fuerunt, etiam in historia eparchiae Mukačoviensis tam eminentes partes habebant. Hoc ius patronatus supremum erat fundamentum repetiti recursus a parte Episcopi et cleri uniti Ucrainorum in Hungaria ad Regem Apostolicum habebatque summum momentum in erectione canonica episcopatus eorum.

---

⁷⁶ Inde a M. Theresia etiam alia iura sibi usurpare Reges Hungariae praetendebant, nisi opere KOLLAR A., *De originibus et usu perpetuo potestatis legislativae circa sacra Apost. Hung. Regum*, Vindobonae 1762, quod omnino spiritum Febronij redolet. Exinde enatus est *Josephinismus*, de quo cfr. WERNZ, o. c., t. I, pp. 40-41.

PARS PRIMA

STATUS IURIDICUS ECCLESIAE MUKACOVENSIS ANTE ERECTIONEM

CAPUT I.

EPARCHIA MUKAČOVIENSIS TEMPORE S. UNIONIS (1646)

Sicuti in introductione iam dictum est, inde ab a. 1491 Ucraini in Hungaria superiore a propriis pastoribus regebantur, qui primum a Rege, postea a principibus Transylvaniae, nominabantur.

Episcopus Mukačoviensis residebat in monasterio S. Nicolai Confessoris, Ordinis S. Basilii Magni, in oppido Mukačiv (Munkács) eodemque tempore Archimandrita eiusdem monasterii fuit. Proventus monasterii ei pro mensa episcopali serviebant. Praeterea aliquas decimas percipiebat¹.

Usque ad a. 1573 Mukačiv cum suo dominio ad Regem Hungariae, tamquam dominum suum, pertinebat². Hac de re Reges Episcopos heic nominabant³. Exinde Episcopi Mukačovienses saepe saepius ad Regem recurrebant cum spe auxilium obtinendi contra dominos terrestres, qui eos in exercitio iurisdictionis perturbabant⁴. Quando tamen ob varias circumstantias politicas hic recursus valde difficilis evasit, Rex ad providendum Ucrainis Hungariae (ritus orientalis) Episcopo eorum HILARIONI concessit, «*ut ipse antequam ex hac vita decederet, alium Episcopum pium, vita, eruditione, doctrina ac moribus idoneum in locum suum seligere et substituere valeat atque possit*»⁵.

Anno 1573 dominium Mukačoviense et cum ipso etiam monasterium et residentia Episcopi in manus dominorum privatorum transiit, qui magis magisque etiam in res ecclesiasticas Mukačoviensium sese immiscere coeperunt. Etiam si Rex Hungariae omnia iura ac privilegia Episcopo Mukačoviensi antea concessa sarta tectaue relinqui iusserat⁶, nihilominus Gabriel Bethlen a. 1623 *titulo domini terrestris* nominavit in Episcopum Petronium⁷. Non semel domini ter-

¹ Cfr. e.g. BASILOVITS, *Brevis notitia foundationis Th. Koriatovits...*, Cassoviae 1799, P. I, pp. 32-33; HODINKA, *Okm.*, pp. 28-30.

² Cfr. RUPP, *Magyarország helyrajzi története*, Budapest 1872, t. II, pp. 370-374.

³ Non iure patronatus supremo, quia Ucraini schismatici erant, ergo tamquam moderator supremus etiam in causis ecclesiasticis pro bono dumtaxat pacis. Cfr. e.g. litteras Ferdinandi, die 15 Martii 1552, apud BASILOVITS, o. c., P. I, pp. 28-30: «*Nos tamquam Eccles. Iurium Defensores...*».

⁴ Cfr. idem decretum Ferdinandi; etiam Maximiliani II, die 13 Oct. 1569, *ibid.*, pp. 34-35.

⁵ Cfr. decretum Johannis II Sigismundi, die 25 Jan. 1561, apud *Basilovits*, o. c., P. I, pp. 32-33.

⁶ Cfr. HODINKA, *Tört.*, pp. 242-243.

⁷ Decretum nominationis apud HODINKA, *Okm.*, pp. 53-54; cfr. etiam *Tört.*, pp. 233-236.

restres Episcopum etiam e monasterio expulserunt⁸ bonaque eius sibi vindicarunt⁹. Istae ingrentiae ex parte dominorum terrestrium, qui de cetero fautores sectae calvinisticae erant, perniciosissimas consequentias in vita ecclesiastica Ucrainorum in Hungaria habebant. Nil inde mirum si « *triste exhibebat exemplum* — ut ait ipse Bethlen — *Ecclesia illa graecanica, olim et Doctorum numero celebris, et Sedes sapientiae florentissima, cuius omnis status inscitia, tenebris et simonia oppressa* »¹⁰.

Unica via ad lucem spiritualem et libertatem religiosam comparandam S. Unio cum Ecclesia Romana apparebat. Manus tamen dominorum calvinisticorum graviter super Mukačovienses pendeat. Primus, qui gressus suos erga S.R.E. dirigebat, Episcopus Mukačoviensis BASILIUS TARASOVYC († 1651) fuit¹¹. Ob hanc suam intentionem cito tamen, intra Sacrorum celebratione, die 13 Decembris 1640 a capitaneo arcis Mukačiv incarceratus fuit¹² et nonnisi ad numerosos interventus ac protestationes, omni ex parte motos, liberatus¹³, tandem denuo retentus est et solummodo sub condicione, quod Mukačiv relinqueret, e carcere est demissus. Tunc Rex Ferdinandus eum sub suam protectionem recepit eique in oppido Kallovo (Kallò) habitationem cum 200 florenis annuis pro substentatione dedit¹⁴.

Tunc temporis in Mukačiv institutus fuit Episcopus schismaticus¹⁵. In oppido tamen Užhorod (Ungvár), quod ad familiam catholicam Drugeth de Homonna pertinebat, die 24 Aprilis 1646 sub patrocinio Episcopi Georgii Jakusics¹⁶ in sacello arcis 63 Presbyteri una cum Petro Parthenio Rostošnykyj,

⁸ Cfr. BOBÁK, o. c., pp. 64-66; HODINKA, *Tört.*, pp. 246-250.

⁹ Cfr. BASILOVITS, o. c., P. I, p. 104; KONDRATOVYČ, o. c., p. 49.

¹⁰ Hoc modo scribebat Comes Bethlen in nominatione Episcopi Hryhorovyč, apud BASILOVITS, o. c., P. I, p. 51. Cfr. etiam PERFECKYJ E., *Vasylij Tarasovyč. epyskop Mukačevskij*, Užhorod 1923, pp. 3-4.

¹¹ Cfr. BASILOVITS, o. c., P. I, pp. 60-78; HODINKA, *Tört.*, pp. 252-319. Circa a. 1613 heic Episcopus Unitus Premisliensis vocatus fuit, sed debuit cito reverti; cfr. PELESZ, *Geschichte der Union*, Wien 1880, t. II, pp. 122-123.

¹² Cfr. PERFECKYJ, o. c., p. 7. Sat partialis sententia cl. BOBÁK, o. c., p. 68, nota 38, affirmantis unicam causam incarcerationis Ep. Tarasovyč violationem scilicet iuris patronatus Principum propter recursum ad Regem fuisse videtur. Hac de re sufficiat aliqua documenta referre: die 18 Maii 1641 S. Congr. de Prop. Fide ad Praefectum missionis Transylvaniae, SILINES S. J., scripsit, B. Tarasovyč incarcerationum fuisse « *ea sola causa, quod unionem cum S.R.E. gestire ac moliri diceretur* »; cfr. HODINKA, *Okm.*, p. 100; Palatinus Hungariae die 22 Aug. 1641 scripsit: « *Dicunt enim palam ideo episcopum non dimitti, quia catholicus factus esset...* »; *ibid.*, p. 114; ipse Tarasovyč die 29 Apr. 1643 affirmavit: « *se ob fidei catholicae professionem in gravi persecutionis et vitae discrimine versari...* »; *ibid.*, p. 143.

¹³ E. g. ex parte Regis cfr. litt. apud BASILOVITS, o. c., P. I, pp. 68-71; domini de Užhorod apud HODINKA, *Okm.*, pp. 76-77; Archidiaconi Agriensis *ibid.*, p. 104; Archidiacon. Szabolcensis apud BASILOVITS, o. c., P. I, pp. 72-76; Episcopi latini Transylvaniae *ibid.*, pp. 76-77.

¹⁴ Cfr. decretum diei 29 Apr. 1643, apud BASILOVITS, o. c., P. I, pp. 82-83.

¹⁵ Cfr. nominationem Johannis Juška apud HODINKA, *Okm.*, pp. 146-148. Contra hanc nominationem B. Tarasovyč protestabat. *IBID.*, pp. 149-150.

¹⁶ GEORGIUS JAKUSICS DE ORBOVA, Collegii Hung. — Germanici in Urbe alumnus, nominatus cito Canonicus Stringoniensis, Praepositus Posoniensis, deinde Episcopus Syrmienensis (1635-38), serius Veszpremiensis (1638-42), denique Agriensis (1642-47). De eo cfr. NILLES, *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris Coronae S. Stephani, Qeniponte 1885*, P. II, p. 822.

Ord. S. Basilii M. (qui postea a B. Tarasovyč in Episcopum designatus est), professionem fidei catholicae deposuerunt, hic sub conditionibus: 1, ut ritum proprium servarent; 2, ut Episcopum a sacerdotibus unitis electum et a S. Sede confirmatum haberent; 3, ut immunitatibus ac privilegiis ecclesiasticis libere fruerentur¹⁷.

Semen sinapis cito excrevit. Parthenius in dignitate episcopali a S. Sede confirmatus fuit¹⁸, Imperator vero Leopoldus I ei omnia privilegia restituit¹⁹. Tandem sub fine a. 1660 Parthenius in sede sua traditionali, in monasterio scilicet Mukačoviensi, fuit installatus²⁰. Hoc modo Episcopatus Mukačoviensis denuo in integrum restitutus, iam cum diademate S. Unionis sub protectionem Regis catholici positus fuit.

Remanet examinanda adhuc quaestio maximi momenti, utrum scilicet cum S. Unione Episcopatus Mukačoviensis canonice sui iuris agnitus fuerit nec ne. En salebrosissimum problema, quod tamen lucem non parvam nobis in sequentibus praebebit. Claritatis causa primo loco examinabimus documenta dominorum terrestrium, deinde Regum Hungariae, ut tandem aliquando ad positionem Primatis Hungariae nec non S. Sedis hac in causa transire possimus.

Primum documentum propriae nominationis iure patronatus privati e die 10 Februarii 1623 habemus, quando Comes Gabriel Bethlen, tamquam dominus de Mukačiv, PETRONIUM EPISCOPUM ecclesiarum in districtibus de Beregh, Ungh, Szabolcs, Zemplén et Maramaros cum plena potestate et iurisdictione nominavit²¹.

Similis tenoris est documentum eiusdem principis die 12 Januarii 1627 pro

¹⁷ Documentum originale S. Unionis desideratur et nonnisi versio e lingua vernacula litterarum Decanorum ad Papam Innocentium X, die 12 Jan. 1652 datarum nobis extat apud NILLES, o. c., P. II, p. 824-827; in «*Keleti Egyház*», Miskolc 1938, pp. 38-40. Ibi tamen error circa datam Unionis reperitur, nam S. Unio ad a. 1649 ponitur. Hic annus tamen excludi debet: 1º. In litteris fit iam mentio de Episcopo Agriensi Kisdi, approbante actum Unionis. Ipse vero iam a. 1648 Jakusics successit. Jakusics e contra iam a. 1647 est mortuus. Cfr. GAMS, *Series Episcoporum Ecclesiae Catholicae*, Ratisbonae 1873, p. 368; 2º. S. Unio confirmatur in Synodo nationali Tyrnaviensi a. 1648; cfr. PETERFFY, *Sacra Concilia Ecclesiae Romano-catholicae in regno Hungariae celebrata*, Vienne 1742, vol. II, pp. 382-383; 3º. Primas Lippay die 14 Maii 1648 ponit eam ad a. 1646; apud HODINKA, *Okm...*, pp. 154-155. Annum 1649 retinet PELESZ, o. c., P. II, p. 359; PRASZKO J., *De Ecclesia Ruthena Catholica sede metropolitana vacante 1655-1665*, Romae 1944, p. 220, eam ponit in Mukačiv a. 1649. E contra PETROV, *Staraja Vjera...*, P. II, p. 21, Unionem ad a. 1652 ponendam esse affirmat. De S. Unione cfr. HODINKA, *Tört.*, pp. 296-319; «*Keleti Egyház*», 1937, pp. 4-13; 1941, pp. 162-167; 184-188. Nuper editum fuit optimum opus hac de unione a cl. M. LACKO, S. J., *Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpathicorum cum Ecclesia Catholica*, Romae 1955. Clarissimus auctor de data unionis optime disserit pp. 101-105. Litteras integras de S. Unione Užhorodensi e die 12 Januarii 1652 in *Appendice* huius operis invenies.

¹⁸ Cfr. Breve Alexandri VII die 8 Jul. 1655, apud BASILOVITS, o. c., P. IV, pp. 69-70.

¹⁹ Die 10 Nov. 1659; *IBID.*, P. I, pp. 91-94; HODINKA, *Okm.*, pp. 186-188.

²⁰ HADŽEGA in ŽÓSVV, Žovkva 1931, t. IV, fasc. 1-2, p. 164 affirmat installationem Petri Parthenii non evenisse. Hoc tamen litteris Parthenii ad Regem mense Jan. 1661 transmissis contradicit, ubi Parthenius infelicem statum cathedralis et residentiae describit. Cfr. HODINKA, *Okm.*, pp. 198-199.

²¹ Nominacionales invenies apud BASILOVITS, o. c., P. I, pp. 47-49; HODINKA, *Okm.*, pp. 53-54.

Johanne Hryhorovyč datum, ubi adhuc clarius exprimitur existentia et munus Episcopi Mukačoviensis²². Eic et non aliter nominatus fuit etiam Basilius Tarasovyč a Georgio I. Rákóczy, die 5 Januarii 1634²³; quare ipse Tarasovyč sese nominabat: «*Munkacsiensis, Maramarosiensis nec non totius Hungariae orthodoxae catholicae ecclesiae ritus Graeci ep.pus*»²⁷. Post eum Parthenius a. 1661 se sedem Mukačoviensem occupasse affirmabat, tamquam *Episcopus Mukačoviensis*²⁵. Quare certum est iure patronatus privato tempore S. Unionis episcopatum Mukačoviensem de facto exitisse.

Iam quaestio consideranda venit a parte Regis Hungariae. Sic habetur iam die 26 Martii 1601 documentum Mathiae Archiducis, ubi affirmatur, quod: «*ss.c. rque mattas dnus et frater noster observandissimus venerabilem devotum fratrem Sergium ep.pum Ruthenorum ritus Graeci in monasterio prope Munkacz ad hon. divi Nicolai... commorantem in suam regiam recepit protectionem et tutelam specialem*»²⁶. Haec protectio tamen non fuit stabilis, tum quia Ucraini Hungariae Schismatici erant, tum quia principes Transylvaniae magis magisque in res ecclesiasticas sese ingerebant.

Basilius Tarasovyč, S. Unionem acceptare volens, ad Regem confugit cum petitione restituendi eum in Episcopum Mukačoviensem. En ratio maximae sollertiae et curae Regum Ferdinandi II et III pro Basilio Tarasovyč²⁷, qui ab eis nominatus fuit: «*ep.pus et patriarcha Munkacsiensis graeci ritus*»²⁸. Reges Hungariae non obstante maxima oppositione ex parte dominorum terrestrium, facultatem nominandi Episcopum Mukačoviensem sibi attribuerunt, iure dumtaxat patronatus supremi²⁹. Nullum dubium ergo, quod Leopoldus I omnia iura et privilegia omnesque possessiones ad integrum Mukačoviensi restituit Ecclesiae et hoc ipso iure patronatus supremo tempore Unionis episcopatus Mukačoviensis iuridice agnitus fuit. Hoc in confirmatione Episcopi Parthenii clare apparet³⁰.

²² Apud BASILOVITS, o. c., P. I, pp. 50-54; HODINKA: *Okm.*, pp. 58-59: «*Eundem Johannem Gregory in Episcopum Munkacsiensem, et Maramarosiensem Graeci Ritus, atque ideo Monasteri... promovimus, praeficimus... juxta antiquitus observatam consuetudinem...*».

²³ BASILOVITS, o. c., P. I, pp. 58-62; HODINKA: *Okm.*, o. c., pp. 63-65.

²⁴ Cfr. HODINKA, o. c., pp. 72-73.

²⁵ *IBID.*, pp. 198-199.

²⁶ *IBID.*, pp. 43-45.

²⁷ Cfr. *Litteras Ferdinandi II*; *IBID.* pp. 89-92; *Ferdinandi III*; *IBID.*, pp. 114-116, 133, 136-137, 143-145, 152 etc.

²⁸ *IBID.* p. 114. De denominatione «*Patriarcha*» valde preoccupata fuit S. C. de Prop. Fide. Cfr. *IBID.*, pp. 117-118. Nuntius tamen respondit: «*... ille non erat patriarcha, sed ep.pus Munkacsiensis et Maramarosiensis (sic!)... nomine Basilius Tarasovicz p. gr...*»; *IBID.*, p. 134.

²⁹ Cfr. HODINKA, *Tört.*, p. 324. Leopoldus I in decreto die 23 Oct. 1659 dato expresse dicit: «*... episcopatum Munkacsiensem in cottu Bereghiensis pro Ruthenis, catholicae R. E. unitis et incorporatis atque adeo religiosis O.S.B. pietate ac liberalitate dictorum regum ab antiquo fundatum esse...*»; apud HODINKA: *Okm.*, pp. 183-185. In decreto die 10 Nov. 1659 dato iam singulos districtus enumerat, ubi potestas Ep. pi Mukačoviensis sese extendebatur: Beregh, Szabolcs, Ugocsa, Szathmár, Zemplén, Ungh, Aba-Ujvár, Sáros, Torna, Szepes et de Gömör; *IBID.*, pp. 186-188; BASILOVITS, o. c., P. I, pp. 91-94.

³⁰ Cfr. varia testimonia de ipso apud HODINKA: *Okm.*, pp. 167-168, 176-179. Ipse Parthenius se nominabat; «*Dei Gratia Ep.pus Munkacsiensis, Krasnobrodensis, Scepu-*

Spiritus movens in toto hoc negotio fuit Georgius Lippay, Archiepiscopus Strigoniensis et Primas Regni. Ipse bene noverat actum Unionis Ucrainorum et Ruthenorum Alborum in Berest a. 1596; quare in Synodo nationali Tyrnaviensi (a. 1648) acceptando Petrum Parthenium in sinum Ecclesiae existimavit Mukačovienses: « *paternis ulnis excipiendos, accomodando omnia et singula unioni reliquorum graeci ritus non Schismaticorum et usui vicinarum Polonicarum Ecclesiarum in eadem natione...* »³¹.

Petrus Parthenius tamen « *ex ignorantia et errore* » consecratus fuit in Episcopum a Schismatico³⁴.

Nihilominus doluit de suo actu, quare Primas ulterius instabat apud R. Pontificem, ut dignaretur eum: « *.. absolvere solutumque ab omnibus impedimentis verum et legitimum ep.pum Munkachiensem declarare... cum iste sit praecipuum instrumentum conversionis...* »³⁵.

Sed animus Lippay multo clarius apparet in informatione circa puncta a S. Congregatione de Propaganda Fide ipsi proposita in negotio confirmationis Parthenii, ubi Primas exponit: 1°, Ucrainos schismaticos in Hungaria iam « *ab immemorabili tempore* » episcopum in Mukačiv habuisse; 2°, episcopatum ab episcopis schismaticis, Constantinopolitano Patriarcha annuente, erectum fuisse; 3°, etiamsi sint hucusque in dioecesi Agriensi, *proprium habuerunt tamen episcopum, quare et nunc talem debent habere*, sine subiectione aliqua erga Agriensem³⁶; 4°, quod fideles spectat, posse ibi nominari Vicarium Apostolicum (uti proponebat S. Congr.), sed tunc: a) « *Episcopatus Munkacsiensis remanserit penes Schismaticos, imo Haereticos...* »; b) defuerit spes pro recuperandis monasterio et possessionibus ad Episcopatum spectantibus; c) *extinctus fuerit titulus Episcopi Mukačoviensis*³⁷.

Obtenta delegatione a Summo Pontifice Alexandro VII³⁸ Archiepiscopus Strigoniensis Parthenium proclamabat: « *Verum et legitimum Episcopum Ca-*

siensis et omnium Ditionum Suae Sacratissimae Caesareo - Regiae Majestatis, Orthodoxae S. Catholicae et Apostolicae Orientalis Ecclesiae... »; apud FIEDLER in « *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften* », Philosophisch - Historische Klasse, Band XXXIX, Heft IV, Wien 1862, pp. 509-510.

³¹ Cfr. PETERFFY, o.c., vol. II, p. 383.

³² Cfr. *Acta P.F.*, t. 15, f. 402 a: « *Episcopos Ruthenos esse Episcopos, et ut tales nominari, et haberi, ut patet ex bullis Clem. VIII super unione Ruthenorum et Pauli V de eisdem Ruthenis...* ».

³³ Cfr. litteras eius ad Papam die 23 Jul. 1651, apud HODINKA: *Okm.*, p. 157: « *Jam denuo 400 et ultra sacerdotes una cum populo numerosissimo me requisiverunt... ut Sanctitas V. ep. patum catholicum gra. inter eos constituat...* »; die autem 5 Sept. 1651 eundem datis litteris rogat, ut: « *...rev. mus Petrus Parthenius Ordinis divi Bas., r.gr. professus ac orthodoxae catholicae ecclesiae unitus in ep. pum Munkacziensem sit proventus atque consecratus...* »; *IBID.*, pp. 159-160.

³⁴ Cfr. NILLES, o.c., P. II, pp. 827-829.

³⁵ Die 10 Sept. 1651; apud HODINKA: *Okm.*, pp. 160-161. Cfr. etiam litteras cleri uniti diei 15 Jan. 1652 apud NILLES, o.c., P. II, pp. 824-827, etiam « *Keleti Egyház* », 1938, pp. 38-40.

³⁶ Cfr. NILLES, o.c., P. II, pp. 833-834. Lippay scripsit: « *...nescio quomodo possit subjacere Episcopo Agriensi, quum unus Episcopus non subsit alteri...* ».

³⁷ Responsio Lippay ad S.C. de Prop. Fide die 2 Jul. 1654 missa invenitur apud NILLES, o.c., P. II, pp. 829-838, apud HODINKA, *Okm.*, pp. 170-172.

³⁸ Cfr. Litteras Papae ad Lippay, die 8 Jun. 1655; apud HODINKA, *Okm.*, pp. 177-178; WELYKYJ A., *Documenta Pontificum*, Romae 1953, vol. I, pp. 559-560.

tholicum a Sede Apostolica confirmatum... » eique omnem iurisdictionem episcopalem in Ucrainos contulit ³⁹.

Post regiam collationem ad utriusque ritus fideles scribens Primas eis imponebat, ut « *Rev. Petrum Parthenium pro vero, legitimo ac catholico Episcopo Munkacsiensi...* » agnoscerent ⁴⁰.

Sic sufficienter nobis demonstratum videtur Archiepiscopum Strigoniensem Lippay persuasum habuisse Episcopatum Mukačoviensem independentem debere et de facto esse.

Mens vero S. Sedis non tam clare percipitur ⁴¹. S. Congregatio de Propaganda Fide in suo congressu generali die 2 Octobris 1651 decrevit causam Parthenii tractatam iri in prima congregatione coram Papam habita. Illo tempore tamen Parthenius ordinatus fuit a Schismatico, quare R. Pontifex die 5 Maii 1652 mandavit negotium « pro expeditione ad S. Congr. S. Officii » ⁴². Nonnisi ad novam instatiam a parte Lippay S. Officium die 13 Maii 1655 pro Parthenio dedit dispensationem « ut in posterum pro Catholico Episcopo habeatur » ⁴³.

Parthenius tamen nonnisi pro « *electo Episcopo Ruthenorum degentium in Munkatz et in aliis locis Hungariae* » non autem pro « *Episcopo Mukačoviensi* » absolutus erat a S. Officio. Eodem sensu sonabat Breve Alexandri VII ad Primate ⁴⁴ datum. Ex hac clausula ergo dubium enatum est. Dum Primas eam de « *Episcopo Mukačoviensi* » intellexisset, S. Congregatio de Propaganda Fide, multo postea, h. e. anno 1708, eam tantum de *Episcopo Ucrainorum in Hungaria* explicavit ⁴⁵.

Quidquid sit de hac seriori interpretatione S. Congregationis de Propaganda Fide, certum esse putamus Parthenium in Episcopum ordinarium deputatum et in hoc munere confirmatum fuisse. Jamvero non datur Episcopus sine titulo, nec Ordinarius sine eparchia. Parthenio autem titulus in partibus infidelium non assignatur. Sic licet nobis concludere S. *Sedem saltem implicite eparchiam Mukačoviensem recognovisse*. Certo certius de nulla alia dependentia sermo fit, nisi erga Archiepiscopum Strigoniensem.

Hoc modo sufficienter nobis apparet eparchiam Mukačoviensem, ut talem, tempore S. Unionis, recognitam fuisse tum a Rege ac dominis terrestribus, tum a Primate ac S. Sede. Hoc autem pro nunc sufficiat.

³⁹ Die 22 Jul. 1655; apud NILLES, o.c., P. II, pp. 839-840.

⁴⁰ IBID., pp. 841-843.

⁴¹ Cfr. *Acta C C, a. 1771* sub die 20 Martii dicta: « Notizie circa il Vescovado Munkacsiense in Ungheria », quas S.C. de Prop. Fide ad S. Congr. Consistorialem transmisit.

⁴² Cfr. HODINKA, *Okm.*, pp. 162-163; WELYKYJ A., *Acta PF.*, vol. I, Romae 1953, pp. 247-248; IBID., p. 294.

⁴³ Cfr. *Acta PF.*, t. 85, f. 365 a.

⁴⁴ Datum die 8 Jun. 1655; apud BASILOVITS, o.c., P. IV, pp. 69-70; apud HODINKA, *Okm.*, pp. 177-178; apud WELYKYJ, *Doc. Pont.*, ubi legitur absolv Parthenium « ...ut Pontificalia, et alia Ordinis, et Jurisdictionis Episcopalis munera in Ruthenos Ritus Graeci tam Munkacs quam aliis Regni Hungariae locis... designandis diligenter exercere possit... ».

⁴⁵ Cfr. « *Notizie...* » supra citatas in *Actis C C, a. 1771*, sub N. 27; S.C.P.F. clausulam, in nota superiori citatam, hoc modo explicabat: « ...S. Off. non confirmava, ne dispensava Parthenio come Vescovo di Monkaz, ma come Vescovo de' Ruteri dimoranti in Monkaz, ed in altri luoghi d'Ungheria... ».

CAPUT II.

MUTATIO EPISCOPATUS IN VICARIATUM APOSTOLICUM

Iam supra vidimus S. Congregationem de Propaganda Fide pro Ucrainis in Hungaria tantummodo Vicariatum Apostolicum erigere voluisse. Huic tamen intento Primas Lippay sese opposuit obtinuitque pro Petro Parthenio nominationem in Episcopum. Post mortem tamen Parthenii (circa a. 1666) quaestio denuo agitari coepta est.

Hoc ipso tempore etiam motus nec non tumultus politici Hungarorum contra familiam Habsburgicam orti sunt. Rebelles in Transylvania sibi novum statum efformabant, cui Ucraini partem facere debebant. Pace conclusa in Linz (Austria) anno 1645 proclamata fuit libertas religiosa etiam pro subditis¹. Conspiratio Zriniana et rebellio Tököliana totam hanc regionem adhuc magis agitabat². Nec oblivisci possumus progressuum Turcarum in expugnatione Hungariae³.

Nil inde mirum, si etiam res ecclesiasticae haud parvum detrimentum passae sunt. De ordinaria aliqua provisione sedi episcopali Mukačoviensi nullus sermo esse potuit, cum arx Mukačiv ultimum asyllum Ducibus hungaricis contra Imperatorem fuisset⁴. S. Sedes ob tumultus politicos nullo modo intervenire poterat. Tunc adhuc inter Imperatorem et Principem Transylvaniae enata est disputatio de iure nominandi Episcopum Mukačoviensem, praesertim post conversionem ad fidem catholicam Principissae Sophiae Bathory⁵. S. Sedes proclivior erat Principi Transylvaniae supponendo ecclesiam Mukačoviensem ab isto fundatam fuisse⁶. Ius patronatus Imperatoris ad ecclesias graeci ritus minime sese extendi Romae putabant.

¹ Hucusque etiam in Hungaria in vigore erat: « Cuius regio, eius religio »; Confessiones tamen agnitae erant nonnisi: catholica, lutherana et calviniana. Aliae nihilominus tum a Principibus tum ab Imperatore toleratae fuerunt, quia hoc modo populum sibi inclinare satagebant.

² Cfr. SZARVAS, o. c., P. II, pp. 13-31.

³ Cfr. *Acta P F*, vol. 33, f. 4b, ubi legitur, quod monachi e monasterio Mukačoviensi: « ... al presente devono pagar tributo al Turco... ».

⁴ Mentione digna est defensio arcis Helenae Zrinyi a militibus Imperatoris. Cfr. SZARVAS, o. c., P. II, p. 31.

⁵ Cfr. « *Zeitschrift für katholische Theologie* », Innsbruck 1880, pp. 748-749.

⁶ In *AP F*, *Congreg. Partic.*, vol. 21, ff. 35a. Die 13 Octobr. 1667 habita fuit haec *Congreg. Particularis*, non vero die 12 Jan. 1666, sicuti, habet HODINKA, *Okm.*, pp. 216-220.

Sic tristi hac periodo Ecclesiae Mukačoviensi nonnisi per Administratores aut Visitatores provisum erat⁷. Quid inde mirum, si etiam S. Unio detrimentum non parvum hoc tempore passa sit?

Tunc temporis pro S. Unione maxime adlaboravit Cardinalis Leopoldus de Kollonich⁸, qui imprimis pro Ucrainis in Hungaria aliquem Pastorem doctum et fide constantem obtinere curabat. Tunc apparuit Johannes Josephus De Camillis⁹, quem Cardinalis de Kollonich in civitatem Mukačiv mittere intendebat. Antequam J. J. De Camillis assensisset, a Cardinali informationem circa conditiones novae residentiae requisivit¹⁰. Cardinalis de Kollonich suum propositum manifestavit coram S. Congregatione de Propaganda Fide, quae rem ad Summum Pontificem transmisit rogando, ut Johannem Josephum De Camillis in Episcopum, vel saltem in Vicarium Apostolicum Mukačoviensem deputaret¹¹. Re tamen maturius perpensa Cardinalis de Kollonich apud Summum Pontificem denuo intervenit, sed pro deputatione Vicarii Apostolici in civitatem Mukačiv¹², quod die 5 Novembris 1689 et obtinuit, quando J. J. De Camillis a Papa Alexandro VIII in Episcopum titularem Sebastensem nominatus¹³ deputatusque est « pro Graecis in dioecesi Munkacsiana, aliisque locis acquisitis in Hungaria commorantibus Vicarium Apostolicum cum jurisdictione, iuribus,

⁷ Cfr. « ZČSVV », t. IV, fasc. 1-2, 1932, pp. 161-170; HODINKA, *Tört.*, pp. 381-386; Századok a. 1884, o. c., p. 686.

⁸ Leopoldus Cardinalis de Kollonich (1631-1707), zelantissimus causae Christi, doctrina religione, beneficentia et benevolentia apud Imperatorem insignis fuit. Habuit partes in expeditione a. 1654 contra Turcas. Deposito tamen cingulo militari mox ordinatus est Sacerdos Nitriae. Ibidem anno 1668 Episcopus consecratus. 1670-1685 Episcopus Neostadiensis (Neustadt prope Vindobonam), 1685-1691 Jaurenensis (Raab); 1686 Cardinalis tituli S. Hieronymi Illyricorum creatus est; 1691-1694 Archiepiscopus Kalocensis; 1694-1707 Archiepiscopus Strigoniensis et Regni Primas. Ob multos labores circa S. Unionem titulo: « Apostolus Orientalium » condecoratus fuit. De eo cfr. NILLES, o. c., P. I, pp. 3-8; MAURER J., *Cardinal Leopold Kollonitsh Primas von Ungarn, sein Leben und sein Wirken*, Innsbruck 1888.

⁹ J. J. De Camillis a. 1641 in insula Chios natus est. Philosophiam et Theologiam Romae, in Coll. Graecorum, absolvit. Finitis studiis per aliquod tempus missionarius in Albania fuit. Postea rediens Romam monachus Ord. S. Basilii Magni factus est, mox etiam Procurator Generalis Ordinis nominatus erat. Simul etiam locum scriptoris Bibliothecae Vaticanae obtinuit. Anno tandem 1689 Vicarius Apostolicus in Mukačiv nominatus fuit. Cfr. NILLES, o. c., P. II, pp. 855-856; HODINKA, *Tört.*, pp. 408-409; de eius missione in Albaniam cfr. LEGRAND E., *Lettre inédite du r. p. Jean de Camillis de Chio sur la mission de la chimère*, Paris 1899.

¹⁰ Cfr. litteras J. De Camillis ad Cardinalem de Kollonich a. 1689; apud HODINKA, *Okm.*, pp. 283-284; responsio Card. de Kollonich; *IBID.*, pp. 285-287.

¹¹ Cfr. litteras S. Congreg. de Prop. Fide ad Papam, Nov. 1689, apud HODINKA, *Okm.*, pp. 287-288: « ...supplica per tanto la Santità V. a volere conferire al detto De Camillis il titolo di Vescovo di Monkach, dove in altri tempi v'è stato un Vescovo Greco, con tale titolo, essendosi ritrovata la fondazione antica di detto vescovato, o pure altro titolo di vescovato, con dichiararlo insieme Vicario Aplico per gli Greci dell'Ungheria, dandoli a tale effetto le facultà che la Santità V. giudicherà più ampie... ».

¹² a) Hoc tempore adfuit in Mukačiv Episcopus Methodius, sed valde labilis in Unione; b) Bona Episcopatus fuerunt in manibus rebellium; c) De Camillis extraneus. Ob has causas melius fore J. De Camillis nonnisi in Vicarium Apostolicum deputare Cardinalis putabat. *IBID.*, 289.

¹³ Cfr. A. N. V., vol. 79, ff. 59b-60b; WELYKYJ A., *Doc. Pont.*, vol. I, pp. 657-658.

*et facultatibus necessariis, et opportunis ad Nostrum, et S. Sedis Apostolicae Beneplacitum Autoritate Apostolica... »*¹⁴.

Litterae tamen confirmatoriae ab Imperatore Leopoldo I pro J. J. De Camillis in nonnullis discrepant a tenore Brevis. En textus: « ... *Nos Leopoldus... Johanni Baptistae De Camillis ep.po Sebaste... tamquam personae idoneae... ep.patum Munkaciensem Ruthenorum pro nunc legitimo possessore vacantem cum omnibus omnino juribus... ab antiquo ad praespacificatum ep.patum spectantibus... autoritate juris patronatus nostri regii... duximus ita tamen, ut idem etiam tam debitam fidelitatem... erga suum pontificem et nos... constanter servare et in omnibus justis ac licitis rebus ac negotiis dioecesis illius ordinario ep.po moderno et futuris debitam reverentiam et obedientiam tamquam eorum respective vicarius praestare et ab illis dependentiam habere debeat et teneatur... »*¹⁵.

Examinando ergo haec duo decreta, S. Sedis scilicet et Imperatoris, notatur sat magna differentia inter utrumque. Dum in Brevi Summi Pontificis amplius non est sermo de Episcopatu, sed tantummodo de Vicariatu Apostolico Mukačoviensi, in decreto Leopoldi I remanet antiqua provisio ad Episcopatum Mukačoviensem. Hoc tamen non est tanti momenti pro nobis, nam Imperator hoc titulo « *Episcopus Mukačoviensis* » omnia iura, privilegia et proventus conexos hac cum sede determinare voluit.

Maioris momenti est clausula subiectionis Episcopi Mukačoviensis « *Ordinario suo* » de qua Breve Alexandri VIII silet¹⁶. Dulyškovyč¹⁷ eam hoc modo explicat: J. De Camillis ex una parte extraneus, ex alia vero a clero unito non electus, sicuti antea semper fiebat. Ad confirmandum eum in sua potestate ei aliqua auctoritas extranea apponi debebat. In hoc casu ergo Ordinario Agriensi subjectus fuit. Haec tamen ratio insufficientis esse videtur¹⁸, nam postea etiamsi proprii Pastores electi a suo clero aderant, nihilominus clausula subiectionis semper interponebatur. Quare necesse est aliquam profundiorum rationem huiusmodi clausulae investigare.

Ob maximas perturbationes politicas S. Unio in regione Carpatica in statum procliviorum relapsa est. Cardinalis vero de Kollonich bene sciebat Mukačovienses semper suum proprium Antistitem habuisse, a cuius qualitatibus quasi tota causa S. Unionis dependebat, sed existimabat pro renovanda Unione dependentiam ab aliquo Ordinario latino necessariam fore. Quare ipse apud S. Sedem instabat de deputatione nonnisi Vicarii Apostolici, informando insimul J. De Camillis de subiectione erga se ipsum¹⁹.

¹⁴ IBID., f. 59a-b; HODINKA, *Okm.*, o. c., pp. 289-290; WELYKYJ, IBID., pp. 658-659.

¹⁵ Cfr. HODINKA, *Okm.*, pp. 296-297, sub die 11 Martii 1690. De hac discrepantia cfr. *Századok a. 1884*, o. c., pp. 770-771.

¹⁶ Cfr. *Századok a. 1884*, o. c., p. 779.

¹⁷ Cfr. DULYŠKOVYČ J., *Istoričeskija čerty Ugro-Russkych*, Ungvár 1875, P. III, pp. 26-27.

¹⁸ Cfr. *Századok a. 1884*, o. c., p. 771.

¹⁹ Cfr. HODINKA, *Okm.*, pp. 285-286: « ... il s. De Camillis, dovrà riconoscere l'arcivescovo di Colozza che è il medesimo s. Card. de Kolonitz, essendo Munkacs sotto il suddetto arcivescovado di Colozza... ». Sed de facto Mukačiv numquam, nec antea nec postea, ad Archiepiscopum Kalocsensem pertinebat.

In suo tamen « *Einrichtungswerk* » Cardinalis rem Imperatori alio modo proponebat, nempe ob maximos errores et decadentiam morum apud Ucrainos Mukačovienses necessariam esse, dicebat, subordinationem Episcopo Agriensi tamquam Metropolitano²⁰. Nunc vero si dependentia subsistere debebat, insimul Episcopus Agriensis ad dignitatem Metropolitanae evehi debebat. Spreta tamen hac ultima, Curia Imperialis primam conditionem, subordinationem dumtaxat Ordinario, imposuit, quin prius determinaret quali Ordinario.

J. J. De Camillis clausulam de subiectione Ordinario omnino currere reliquit, quia de dependentia a Cardinali de Kollonich persuasus erat²¹. Quando tamen Episcopus Agriensis Georgius Fènessy²² suas praetensiones quoad episcopatum Mukačoviensem Cardinali de Kollonich patefecit et subiectionem Vicarii Apostolici decimasque ab Unitis exiguas²³, J. De Camillis recte respondit, Episcopum non nisi Archiepiscopo subdi posse, nullo vero pacto alio Episcopo. Talis nempe subiectio contra SS. Canones esset²⁴. Hoc modo disputatio pro Joanne De Camillis finita est cumque omnimodam independentiam usque finem servasse. Sed semen discordiae iam seminatum fuit. Nam *de iure* (etiamsi caduco) Imperator subiectionem erga « Ordinarium » praescribebat. Hoc erat postea argumentum potissimum pro Agriensibus de eorum erga Episcopum Mukačoviensem iurisdictione praetensa.

Nunc vero examinandum est, utrum institutio Vicarii Apostolici aliquam dependentiam ab alio *Episcopo Ordinario* tollerare tunc temporis potuerit.

Si sumimus Vicarios Apostolicos in sensu hodierno, ipsi nihil aliud sunt, quam veluti Legati a Romano Pontifice ad dioeceses magis impeditas missi, aut missi ad ea loca, in quibus hierarchia ecclesiastica ordinaria nondum solidata est²⁵. Non ita tamen prius in usu erat.

²⁰ « *Einrichtungswerk* » invenitur IBID., pp. 292-295: « ...solche subordination höchst nothwendig... in specie der Griechische zu Munkatsch qua suffraganeus dem Bischoffen zu Erlau als metropolitano... ». Cfr. etiam AN V, vol. 79, f. 200b.

²¹ Cfr. litteras J. De Camillis ad Card. de Kollonich die 22 Apr. 1690 apud HODINKA, *Okm.*, pp. 297-299: « ...quando d. mr. vesc. di Varadino (praesens in actu installationis J. De Camillis in Mukačiv die 20 Apr. e. a. «lesse la patente speditami da sua maestà si stupi, che in una tal segreteria si sia commesso un simil errore di soggettar un vesc. ad un altro vesc. e di più un vicario apostolico ad uno che non è vic. apt. e d'ingerirsi un principe secolare e costituirmi vicario del vescovo ordinario diocesano essendo tutte cose contro jus canonico... ma quando poi io gli risposi, che pro mio vesc. dal quale ho dipendere, non s'intende altro, che V.E., restò appagato... ».

²² G. Fènessy (1632-1699) studiis finitis tamquam Jesuita, factus est Secretarius Primatis deinde Canonicus, immo et Episcopus Csanaënsis; a. 1687 Episcopus Agriensis. Residentiam dioecesis Agriensis Cassovia (Košice) Agriam transtulit. Valde de educatione cleri sollicitus fuit. Cfr. RÁVAI, *Nagy Lexikona*, Budapest 1911, vol. VII, p. 373.

²³ Cfr. litteras Fènessy ad Cardinalem de Kollonich die 7 Martii 1692 in AN V, vol. 79, ff. 57b-58b.

²⁴ Cfr. responsionem J. De Camillis ad Card. de Kollonich die 15 Martii 1692, apud HODINKA, *Okm.*, pp. 334-337: « ...secondo sacri canoni non può un vesc. esser suffraganeo d'un altro vesc. ma bensì di un arci vesc.; egli è vesc. della Latini, ed io della Greci, così si usa in tutta la christianità, se ben due vescovi latino e greco stassero non solo in una diocesi, ma in una medesima città, come in Scio... in Leopoli, in Vilna, in Chelma etc.... ».

²⁵ Cfr. ROMANI, o. c., pp. 245-246; etiam BENEDICTI XIV DE LAMBERTINIS, *Operum editio novissima*, Prati 1844; t. XI: *De Synodo Dioecessana*, l. II, c. X, n. 2.

Primis temporibus vitae ecclesiasticae Vicariis Apostolicis aliqua causa nomine S. Sedis peragenda committebatur, e.g. esse Praesidem in Synodo. Horum loco hodie sic dicti Legati Apostolici veniunt.

Serius Episcopi praestantiorum civitatum, quibus S. Sedes specialibus recognitionibus et confidentiis obligabatur, titulo Vicariorum Apostolicorum condecorabantur. Iam S. Damasus Papa (367-384) privilegia eorum bene circumscrispsit eosque supra Metropolitanos posuit²⁶. Hac secunda periodo ergo institutio Vicarii Apostolici toto coelo ab ista primaeva differebat.

Hoc usque ad Papam Gregorium VII (1073-1085) in Oriente vigit. In Gallia, Hispania, Italia et Germania huiusmodi Vicarii Apostolici potestate sua Episcopis Primatibus adaequabant, sed dum istorum potestas sedi Archiepiscopali legata fuit, illorum auctoritas Litteris Pontificiis determinabatur. Papa Gregorius VII aliquam reformationem quoad obligationes Vicariorum Apostolicorum induxit, imponendo eis curam de promulgatione Decretorum Pontificiorum in territorio sibi circumscripto necnon invigilandi de eorum executione in praxi²⁷.

A Papa Bonifacio VIII (1294-1303) omnino nova periodus in institutione Vicariorum Apostolicorum incoepit. Secundum eius ordinationem S. Sedes, sive sede plena sive vacante, Vicarium Apostolicum ad regimen singularium dioecesium cum plena dumtaxat potestate episcopali deputabat. Hoc maxime saeculo XVII obtinebat²⁸.

Iurisdictio huiusmodi Vicariorum Apostolicorum plena erat, sine vel minima dependentia ab aliquo Ordinario. Hoc bene e constitutione Papae Clementis X, «*Christianae Religionis*», die 17 Iunii 1674 promulgata; eruitur²⁹.

Praxis huiusmodi deputationis Vicarii Apostolici, praesertim in terris missionum frequens fuit. Non quia dioeceses ordinariae deerant³⁰, sed quia de nominatione Episcoporum colonialium Principes sive Hispaniae, sive Galliae, sive Portugaliae curare debebant. Ipsi tamen hanc suam obligationem saepe saepius negligebant. Tunc S. Sedes interveniebat et nolens laedere iura Principum ad curam animarum in huiusmodi regiones Vicarios Apostolicos caractere episcopali insignitos, cum plenitudine auctoritatis deputabat. Causa Mukačoviensis in periodo plenae evolutionis institutionis Vicarii Apostolici eventit. Haec omnia e dispositone Romanorum Pontificum fiebant.

Nunc vero decreta S. Congregationis Episcoporum et Regularium examinanda veniunt. Huiusmodi primum decretum e die 4 Augusti 1578 habetur, in quo sermo de Vicario Apostolico sede plena fit³¹. Ab eadem Congregatione die 27 Martii 1580 ordinatum est, ut Vicarius Apostolicus sede plena

²⁶ E.g. Thessalonicae. Cfr. *De Syn. Dioec.*, l. c., n. 1; KURTSCHIED, *Historia iuris canonici*, vol. I, pp. 126-129; VERMEERSCH, *Periodica de relig. et mission.*, t. VII, p. 10 ssq.

²⁷ Cfr. Constitutionem «*Cum Vos*», die 21 Iulii 1778, *Bullario Romano*, Augustae Taurinorum 1870, vol. II, pp. 99-101.

²⁸ Cfr. *De Syn. Dioec.* l. II, c. X, nn. 3-5.

²⁹ Cfr. *Bullarium Romanum*, vol. XVIII, p. 486, par. 1: «...declaramus venerabiles etiam fratres episcopos... non posse nec debere exercere actus iurisdictionales super praefatos Vicarios Apostolicos tamquam delegatos S. Sedis...»; par. 2 violatio poena excommunicationis sancitur.

³⁰ Nam de facto iam habebantur e.g. in Sinis: Nankinensis, Pekinensis.

³¹ Cfr. *Fontes Cod. Jur. Can.*, t. IV, p. 580, n. 1336.

deperderet: «... da Sua Santità immediatamente...»³² et quidem stabiliter, non ad interim³³. Ipse Vicarius Apostolicus potestatem suam *sine quavis dependentia ab Episcopo Ordinario* exercere debuit³⁴. Die 22 Decembris 1628 huiusmodi S. Congregatio statuit potestatem Vicariorum Apostolicorum, donec isti a Summo Pontifice revocentur, valere³⁵. Imo die 27 Septembris 1641 Ordinariis, in quorum locum a S. Sede Vicarii Apostolici mittebantur, prohibitum est, ne ipsi, vel Vicarii Generales eorum, quocumque modo potestatem suam exercent³⁶.

Non aliter hac in re etiam S. Congregatio de Propaganda Fide statuit³⁷.

Hoc modo, videmus, Romanos Pontifices nec non SS. Congregationes circa institutionem Vicariorum Apostolicorum multa et quidem sufficienter decrevisse. Ex hoc patet saeculo XVII communiter sat notum fuisse Vicarios Apostolicos omnino ab Ordinariis locorum independentes subordinatosque immediate S. Sedi fuisse. Sic intelligimus, cur Episcopus Varadiensis admiratus sit circa subordinationem J. J. De Camillis Ordinario Agriensi, quae subordinatione solummodo litteris imperialibus imponebatur³⁸.

Ex hoc clare iam sequitur iuxta SS. Canones et Decreta S. Sedis, Vicarium Apostolicum in Episcopatum Mukačoviensem deputatum independentem omnino ab Episcopo Agriensi fuisse. Hoc etiam Brevi nominationis ipsius J. J. De Camillis confirmatur³⁹.

³² IBID., p. 593, n. 1368.

³³ IBID., p. 623, n. 1436.

³⁴ IBID., p. 750, n. 1727.

³⁵ IBID., p. 753, n. 1735.

³⁶ IBID., p. 767, n. 1766.

³⁷ Cuius decreta videsis IBID., t. VII, p. 30, n. 4473; p. 33, n. 4480; p. 34, n. 4482; p. 38, n. 4489, etc.

³⁸ Cfr. BASILOVITS, o. c., P. II, p. 88: «... si stupl... di soggettar un vesc. ad un altro vesc. e di più un vicario apostolico...».

³⁹ Cfr. Breve supra citatum.

CAPUT III.

CONTROVERSIA DE IURE NOMINATIONIS TEMPORE J. HODERMARSKYJ (1706-1716).

Post liberationem Hungariae a Turcis (pax Carlovicensis an. 1699) tempora meliora sperabantur. De facto tamen crescente potestate familiae Habsburgicae etiam eorum potentia in Hungaria crescebat; unde conscientia nationalis Hungarorum non paucum patiebatur¹. Milites imperiales in bellis contra Turcas non paucos abusus in populum committebant. Introductio praxis iudicialis austriacae hanc repugnantiam adhuc auxit. Etiam Cardinalis Leopoldus de Kollonich Primas Hungariae, vir in Curia Vindobonensi gratissimus et Consiliarius Imperatoris dilectissimus, animum Hungarorum a se abalienavit. Haec tensio in rebellionem contra potestatem extraneam explodere debuit et Franciscus II Rákóczy, Princeps Transylvaniae, armata manu anno 1703 «... in Dei, Patriae, et Libertatis nomine» Hungariam contra Austriam movit².

Ob istam motionem Vicarius Apostolicus Mukačoviensis J. J. De Camillis civitatem Mukačiv, quam milites Rákóczy occupaverant, relinquere debuit et ad Prjašiv (Eperjes, Prešov) transire, ubi anno 1706 vita functus est.

Tunc S. Sedes die 7 Aprilis 1707 in «*Administratorem Vicariatus Apostolici Ecclesiae Mukacsiensis in Hungaria*» Episcopum unitum viciniorem, Premisliensem scilicet Georgium Vynnyckyj nominavit³, nam in sedem Mukačoviensem tunc temporis Episcopus schismaticus sese intrusit. Contemporanee S. Congregatio de Propaganda Fide Nuntium Apostolicum Vindobonensem de quadam persona digna, in Vicarium indicanda, sciscitavit.

Eodem anno, scilicet 1707, die 27 Septembris nominationem in Episcopum Mukačoviensem ab Imperatore Josepho I Johannes Josephus Hodermarskyj obtinuit⁴ et die 28 Septembris a Primate Hungariae, Augusto Keresztély, «*Archiepiscopali benedictione*» in suam sedem introductus est. Romae autem Hodermarskyj confirmationem sui petiit.

Tunc Franciscus II Rákóczy, tamquam dominus civitatis Mukačiv, in Episcopum Mukačoviensem Petrum Petronium Kaminskyj nominavit⁵.

¹ Cfr. SZARVAS, o. c., vol. II, p. 32.

² Et de facto anno 1707 Hungariam liberam a dominio familiae Habsburgicae proclamavit. Rebellio Rakocziana tamen iam anno 1711 extincta fuit. Cfr. IBID., pp. 33-39.

³ Cfr. *Acta P F*, vol. 77, ff. 91b-92b.

⁴ Cfr. Decretum Imperatoris apud HODINKA, *Okm.*, pp. 487-488.

⁵ Cfr. Litteras Rákóczy ad Vynnyckyj; IBID., pp. 495-496. Kaminskyj iam die 25 Oct. 1707; «*Episcopus Nominatus*» subscribitur; IBID., p. 497.

Confirmatio pro J. Hodermarskyj Roma, propter informationem Nuntii sat sinistram, non veniebat ⁶. P. Kaminskyj Episcopum, qui eum consecraret, invenire non potuit. G. Vynnyckyj, tamquam extraneus, in administrationem eparchiae Mukačoviensis a Magnatibus admissus non fuit. Sic denuo apud Ucrainos Hungariae confusio magna orta est. Si volumus causas huiusmodi confusionis investigare, eas ad sequentes revocare possumus: 1°, perturbationes politicae; 2°, minus clara dispositio S. Sedis circa Unionem in Użhorod 1646; 3°, incertitudo S. Congregationis de Propaganda Fide propter contradicentes sibi informationes; 4°, intromissio hanc in rem Episcopi Agriensis; 5°, lueta de iure nominationis Episcopi. De causa prima et secunda iam sufficienter supra locuti sumus. Incertitudo S. Congregationis de Propaganda Fide maxime ob ingentias Episcopi Agriensis proveniebat. De hac ergo capite sequenti aliquid dicemus. Nunc nobis remanet investiganda lueta de iure nominationis Episcopi Mukačoviensis.

Art. 1. - Ius nominationis Episcopi tempore S. Unionis.

Propter documentorum authenticorum de erectione eparchiae Mukačoviensis defectum perdifficile est etiam modum provisionis hac periodo dictae sedi determinare. Documenta quae prostant, nihilominus saltem quaedam indicia nobis praestare possunt.

Scimus revera civitatem Mukačiv usque ad annum 1573 ad Imperatorem pertinuisse. Eo ipso etiam monasterium et residentia Episcopi ad eundem pertinebant. Documenta tamen Regia usque ad annum 1561 nonnisi confirmationes Episcoporum iam constitutorum prae se ferebant. Die tamen 25 Ianuarii 1561 Imperator Johannes II Sigismundus ius eligendi Episcopum Mukačoviensem Episcopo Hilarioni concessit ⁷.

Si rem apud Unitos in vicina Halicia consideramus, ibi clerus Episcopum sibi eligebat, Metropolita autem eum confirmabat et ordinabat ⁸. Episcopatus Mukačoviensis iuridice nulli Metropolitae subditus fuisse videtur. Quare hac prima periodo clerus cum Episcopo adhuc vivente personam aliquam post eius mortem consecrandam eligebant et pro confirmatione ad Imperatorem, tamquam Regem Apostolicum Hungariae, recurrebant ⁹.

Quando postea dominium Mukačoviense in manus dominorum privatorum transiit, etiam confirmationem Episcopi electi a clero ipsi ad se traxerunt ¹⁰. Hoc usque ad annum 1640 obtinuit, quando Imperator denuo, qua Rex Hun-

⁶ Cfr. informationem Nuntii: IBID., pp. 505-506, ubi dicit: «...PP Gesuiti di Posonio... in materia di religione non l'abbiamo trovato assai fermo...». Ratio vera tamen alia fuit. Hodermarskyj pro Imperatore stabat contra Ráköczy. Cfr. *Századok a. 1884*, pp. 773-777.

⁷ Cfr. Decretum apud HODINKA, *Okm.*, pp. 17-18; BASILOVITS, o. c., pp. 32-33: «... Id ipsi Laniónae Episcopo Ruthenorum clementer annuendum duximus et concedendum, ut ipse antequam ex hac vita decederet, alium Episcopum pium... in locum suum seligere et substituere valeat, atque possit...». Cfr. etiam HODINKA, *ibid.*, p. 22.

⁸ Cfr. HODINKA, *Tört.*, p. 245, ubi Acta Prop. Fide citat.

⁹ IBID., p. 246.

¹⁰ Cfr. Processum Berehoviensem anno 1642 in «*Történelmi Tár*», Budapest 1887, pp. 131-143; HODINKA, *Okm.*, pp. 120-131.

gariae, oculos suos in Ucrainos Carpatiae convertit¹¹. Principes tamen Transylvaniae, in quorum manibus etiam civitas Mukačiv cum suo monasterio erat, sua iura in rebus ecclesiasticis magis magisque extendere coeperunt. De die 10 Februarii 1623 documentum huiusmodi nominationis Petronii, vi domini monasterii, quam electio cleri antecedebat, habetur¹². In alio vero documento, diei 12 Ianuarii 1627 nullus amplius sermo de electione fit, sed nonnisi de quadam commendatione¹³. Hic etiam clausula: «*iuxta antiquitus observatam consuetudinem*» legitur, quae nobis anteriorem electionem indicare videtur.

Nominatio Basilii Tarasovyč, die 5 Ianuarii 1634¹⁴, a Principe Transylvaniae Georgio I Rákóczy, forsitan aliquam innovationem in instituendo Episcopo Mukačoviensi introduxerit, exigendo consensum «*Primum Ecclesiae*»¹⁵. De facto hoc documentum nobis suppeditat ultimum elementum in provisione ad sedem Episcopalem, consensum nempe cleri superioris eparchiae.

Breviter nunc omnia recapitulando, provisio ante S. Unionem hoc modo fiebat. Vivente adhuc, sed iam iam morituro Episcopo, convocabatur coram eo congregatio Seniorum Presbyterorum (h. e. «*Primum*»), qui communi consilio de aliqua persona ad episcopatum idonea conveniebant. Mortuo autem Episcopo et consensu fratrum monasterii obtento¹⁶ persona designata pro confirmatione Imperatori, postea Principi Transylvaniae, qua domino de Mukačiv, ut neo-electus posset consecrari et suam iurisdictionem exercere. Confirmatione obtenta neo-electus tunc in Moldaviam (saepissime) sese conferebat, ubi a Metropolita scismatico ordinabatur.

Res hoc modo fiebant usque ad tempus, quo B. Tarasovyč sese unitum ostenderat. Tunc Ferdinandus III per interventum Principis Transylvaniae in negotia eparchiae Mukačoviensis sua iura laedi putabat¹⁷, cum de Episcopo iam catholico actum esset. Princeps autem habens prae oculis documenta inquisitionis¹⁸, semper respondebat: «... negotium vladicae sive ep. pi Munkachien-

¹¹ Cfr. HODINKA, *Tört.*, pp. 247-251.

¹² Documentum invenitur apud BASILOVITS, o. c., P. I, pp. 47-49; HODINKA, *Okm.*, pp. 53-54: «... Itaque gratia nostra Principali te dignum fore censuimus, quem in hoc Episcopali Officio confirmemus...».

¹³ Cfr. BASILOVITS, o. c., P. I, pp. 50-54; HODINKA, *Okm.*, pp. 58-59: «... siquidem commendatus sit multis nominibus inter alios Honorabilis Joannes Gregory... eundem in Episcopum Munkaciensem et Maramarosiensem... promovimus...». Sine fundamento ergo FIEDLER, in «*Sitzungsberichte...*», p. 488, affirmat primam mentionem electionis nonnisi de Tarasovyč fuisse.

¹⁴ Non anno 1633, sicuti habet HODINKA, *Tört.*, p. 240.

¹⁵ Cfr. HODINKA, *Okm.*, pp. 63-65: «... Basilii Tarasovitz... ab jam dicto Joanne Gregorij in sui locum ad munus episcopale testamentaria eius dispositione et moderatorum etiam ecclesiae illius primatum consensu surrogatus...».

¹⁶ «... concurrentibus fratrum votis...», e documento a. 1569 apud HODINKA, *Okm.*, p. 22. Eorum consensus requirebatur, nam residentia Episcopi in monasterio fuit et Episcopus eodem tempore Superior Monasterii fiebat.

¹⁷ Cfr. eius litteras a. 1641, occasione incarcerationis B. Tarasovyč, apud BASILOVITS, o. c., P. I, pp. 66-67: «... quod quidem factum non solum Ecclesiasticae Libertati, verum etiam Autoritati Nostrae Regiae... plurimum derogare videtur...»; clarius a. 1642, *IBID.*, pp. 78-79: «... ad Supremam Juris Patronatus Nostri... Autoritatem pertinet Juribus ejusdem Episcopi provideri...».

¹⁸ Saltem tres inquisitiones habentur apud HODINKA, *Okm.*, pp. 79; 97; et 120-131. Haec ultima, e Febuario 1642, magis accurata.

sis gr.r. et exclusionem eius nulli praeiudicare. Ius enim in tales, in casu exorbitantiae cuiuslibet, semper penes dominos terrae arcis Munkachiensis extitisse illique pro libitu comperta rei veritate tales excludere... »¹⁹. Haec erat ultima et decisiva responsio Principis et nulla pertractatio pacifica quiquid obtinere potuit²⁰.

Illo ergo tempore domini terrestres Mukačovienses in nominationem et exercitium potestatis Episcopi Mukačoviensis maximum influxum exercebant. Sine eorum consensu Episcopi ne quidem in monasterio residere potuerunt. nec fructus beneficii percipere. Quam ob rem non pauci abusus irrepserunt. Contra perniciosissimas huiusmodi ingerentias Principis in res ecclesiasticas Episcopi Mukačovienses non semel ad Imperatorem, cum intentione sese liberandi, recurrere conati sunt²¹.

Victor in hac lucta tempore Basilii Tarasovyč non Imperator, sed Princeps fuit. Tarasovyč sequenti formulae subscribere debuit: «... modernum principem tamquam eiusdem loci dominum terrestrem et successores eiusdem futuros dictae arcis pro suis patronis ac dominis clementissime agnoscat, neque praeter voluntatem ipsorum quidquam contra antiquum usum et ordinem faciet... »²².

Haec tamen victoria Principis decisiva non fuit. Successor Basilii Tarasovyč Petrus Parthenius, anno 1648 Synodum Tyrnaviensem rogavit, ut eum Patres apud Imperatorem tamquam unitum recommendare vellent²³. Eodem tempore tamen Principissa Anna Loràny²⁴ in Episcopum Mukačoviensem Joannicum Zejkan nominavit²⁵. Nova ergo collisio in iure patronatus inter Imperatorem et Principem orta est. Inquirenti hac super re S. Congregationi de Propaganda Fide informationem Primas Hungariae G. Lippay rescripsit: Parthenium sine recursu ad Imperatorem confirmandum esse, nam ipse (i.e. Imperator) in posterum Episcopum Mukačoviensem nominare praetendere possit²⁶; Principem Transylvaniae haud aliquod ius in Ucrainos Hungariae habere. Si antea in res ecclesiasticas eorum sese immiscebantur, hoc nonnisi ex potestate dominativa fuit²⁷.

Causa confirmationis Petri Parthenii tamen silentio apud Imperatorem praeteriri non poterat, nam ipse tamquam Episcopus aliqua sustentatione

¹⁹ IBID., p. 139.

²⁰ Cfr. conamina pertractationis pacificae cum Principe nomine Imperatoris a Palatino Eörsy apud BASILOVITS, o. c., P. I, pp. 68-71.

²¹ Cfr. BOBÁK, o. c., pp. 79-71.

²² Apud HODINKA, *Okm.*, pp. 105-112; DULYŠKOVYČ, o. c., P. II, pp. 92-94.

²³ Cfr. HODINKA, *ibid.*, p. 188.

²⁴ Cfr. NILLES, o. c., P. II, pp. 845-847.

²⁵ Cfr. *Acta C. C. a. 1771*, sub die 20 Martii: «Notizie circa il Vescovado Munkácsiense». N.B. ACTA C. C. non sunt paginata. Quare citabimus secundum singula documenta.

²⁶ Cfr. Informationem Primatis, die 2 Julii 1654 ad S.C. de Prop. Fide transmissam apud NILLES, o. c., P. II, pp. 835-836.

²⁷ IBID., p. 836 ad 6-um: «...Transylvaniae Princeps, uti princeps nihil habet cum Episcopo Munkácsiensi et Ruthenis istis, quum hi sint in Hungaria, et subsint immediate Hungariae regi. solum tamquam Magnates Hungariae et privatus dominus, itque non immediate princeps, sed mater illius principissa... possideat Munkács et partem Ruthenorum... ».

indigebat. Proinde post confirmationem Pontificiam²⁸ Leopoldus I Parthenium in Episcopum Mukačoviensem «*authoritate iuris patronatus regii*» nominavit²⁹. Ad confirmandum ius suum Imperator duo argumenta attulit³⁰: a) Argumentum aliquod generale ex iure patronatus supremo Regum Hungariae inde a tempore S. Stephani, quod ius sese ad omnes ecclesias in Hungaria sine distinctione extendebat³¹; b) Argumentum fundamentale e fundatione Regum Hungariae Episcopatus Mukačoviensis tractum. Haec fundatio videtur esse radix omnis praetensae iurisdictionis³².

Principissa autem Anna nihil aliud fecit, nisi ad iura suorum predecessorum provocare. Hac in controversia duo momenta bene distinguere debemus.

1-um. Fundatio facta a Regibus Hungariae et semper in hac controversia adducta, non pro Episcopatu, sed *pro Plebania et monasterio* fuit. Difficultates posteriores ex eo veniunt, quod Prior monasterii, factus Episcopus, nonnisi bonis monasterii utebatur. Bona autem monasterii ad dominium de Mukačiv pertinebant. En ratio cur domini terrestres ius nominandi Episcopum sibi adscribebant.

2-um. Ipsa fundatio episcopatus tamquam argumentum pro iure patronatus servire non potuit, nam de facto nullum documentum adduci poterat. Quare semper nonnisi ad «*... antiquam consuetudinem...*» sese provocabant. Inde contentio inter Imperatorem qua Regem Hungariae et Principissam iam Sophiam Báthory semper magis ac magis crescebat, praesertim, quando ista catholica facta est (circa a. 1660).

Art. 2. - Conamina Jacobi Susza pro subiectione eparchiae Mukačoviensis Metropolitae Kioviensi.

Principissa Sophia Báthory iam catholica omnes in suo dominio Ucrainos ad S. Unionem reducere desiderabat; quare Episcopum schismaticum Joannicum Zejkan anno 1660 e monasterio et residentia Mukačoviensi removit. Ex alia vero parte Episcopum unitum Petrum Parthenium, quia ab Imperatore nominatum, admittere noluit. Proinde sese ad Metropolitanam Kioviensem convertit, ut in has partes aliquem Episcopum unitum deputaret³³.

Sedes tamen Metropolitana Kioviensis illo tempore vacabat (1655-1665); quare deputatio Episcopi Mukačoviensis fuit una e rationibus pro sollicitatione providendi sedi Metropolitanae³⁴. S. Congregatio de Propaganda Fide

²⁸ Die 8 Junii 1655 apud HODINKA, *Okm.*, pp. 177-178.

²⁹ Die 10 Nov. 1659, *IBID.*, pp. 186-188.

³⁰ Cfr. duo decreta Imperatoris apud HODINKA, *Okm.*, pp. 183-185.

³¹ Hoc tamen ius quoad Mukačiv nonnisi a Ferdinando I (1526-1564), qui ius privatorum suppressere satagebat, exercitatum fuit. Cfr. BOBAK, *o. c.*, pp. 62-63.

³² In documento diei 10 Nov. 1659 hoc ultimum iam praesupponitur et argumentatio hoc modo fluit: Collatio omnium episcopatum in Hungaria, ad quam etiam Transylvania pertinet, habetur penes Reges Apostolicos. Ergo etiam collatio eparchiae Mukačoviensis ad eos pertinere debet. Sic argumentatio e facto existentiae et non amplius e facto fundationis fit.

³³ Cfr. litteras Mülleri S.J. ad Mitkiewich, die Oct. 1662, in A P F, *Scrilt. Rif.*, vol. 2, f. 220a-b; *Sitzungsberichte*, *o. c.*, p. 496.

³⁴ Cfr. A P F, *Congreg. Partic.*, vol. 20, f. 220a, ACTA P.F., vol. 35, ff. 12a-13b; PRASZKO, *o. c.*, pp. 220-224.

rem minime solvit. Anno 1664 Episcopus Chelmenis Jacobus Susza ad diversas causas Unitorum Regni Poloniae componendas Roman proficiscebatur. Vindobonae commorans voluntatem tum Imperatoris tum Principissae subiiciendi Episcopum Mukačoviensem Archiepiscopo Strigoniensi cognovit. Romae statim ad Summum Pontificem scripsit: «... recens innotuit dictam principissam Rákóczianam velle quidem ep.pum Ruthenum unitum, sed qui subsit archiep.po Strigoniensi ritus latini in Hungaria, ideo supplicat dictus orator, quatenus S-tas V-a juxta morem orientalis ecclesiae velit subdere ep.pum praeficiendum cum ep.patu metropolitano Russiae, tamquam pastori et consecratori... Accidit, quod cum in Regno Poloniae adsint Archiep.pi latini et tamen uniti ep.pi rutheni non pendent ab his, sed a suo archiep.po Kioviensi Metropolitano... »³⁵.

Tunc res denuo ad S. Congregationem de Propaganda Fide transmissa fuit, ubi etiam Nuntius suas informationes mandavit³⁶. Die 12 Januarii 1666 Congregatio Generalis rem ad « Congregationem particularem super Episcopatus providendis in Hungaria » transtulit³⁷. Congregatio Particularis de facto die 17 Decembris 1666 habita fuit³⁸, ubi decisum: ius nominationis ad sedem episcopalem Mukačoviensem ad Principissam Transylvaniae pertinere. De subiectione Episcopi Mukačoviensis Metropolitae Kioviensi ob defectum informationum nihil statutum est. Propensio tamen Patrum erga Archiep. Strigoniensem fuit³⁹.

Tota haec quaestio denuo in Congregatione Particulari die 13 Octobris 1667 examinata fuit. Sed nec tunc decisio ulla data est⁴⁰.

Hoc de iure tantum. Quia revera S. Congregatio de Propaganda Fide in negotio Ucrainorum Mukačoviensium semper ad Archiepiscopum Strigoniensem sese referebat, minime autem ad Metropolitam Kioviensem. Sic ipso facto quaestio in favorem Primatis Hungariae soluta fuisse videtur⁴¹.

Art. 3. - Vicissitudines tempore Johannis J. Hodermarskyj

Etiam si quaestio nominationis Episcopi Mukačoviensis de iure Romae soluta fuisset, de facto tamen contentio inter Imperatorem et Principem Transylvaniae semper remansit. Et iam tempore Francisci II Rákòczy, quando

³⁵ Apud HODINKA, Okm., p. 208.

³⁶ Cfr. ACTA C C. a. 1771; sub die 20 Martii, « Notizie... », N. 15.

³⁷ Cfr. ACTA P F, vol. 35, ff. 12a-13b; WELYKYJ, Acta P.F., o.c., vol. I, pp. 327-328.

³⁸ Cfr. APF, Congreg. Partic., vol. 20, f. 212a.

³⁹ J. Susza denuo rem sub fine a. 1665 urgebat. Cfr. HODINKA, Okm., pp. 210-211.

Hodinka tamen datam non rectam ponit: « ante diem 25 febr. 1665 ».

⁴⁰ Cfr. HODINKA, *ibid.*, pp. 216-220 denuo confundit datam. Loco: die 13 Oct. 1667 sicuti in APF, Congreg. Part., vol. 21, ff. 35a-39a videri potest, diem 12 Jan. 1666 ponit, confundendo hanc cum Congreg. Gener. diei 12 Jan. 1666, de qua sermo supra fuit.

⁴¹ Cfr. ACTA C C, a. 1771, sub die 20 Martii, *Notizie...*, nn. 14-17, 19; « ZÖSVV », pp. 167-170. Aliqua mentio de Metropolitano Kioviensi die 18 Dec. 1671 fit in Relatione Ep.pi Premisliensis, sed provisio sedi Mukačoviensi ibi mentionata nulla fuit. Cfr. THEINER, *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae Gentium finitarum historiam illustrantia*, t. III, Romae 1863, pp. 599-600.

Princeps denuo ad suam pristinam potestatem pervenit ac Imperatori contradicere potuit. quaestio denuo agitari coepit.

Mortuo nempe Vicario Apostolico J. De Camillis (1706) Princeps ad defendendum ius suum in Episcopum Mukačoviensem cito Petrum Petronium Kaminskyj nominavit eumque Metropolitae Kioviensi submittere intendebat⁴². Imperator e contra, devictis Turcis, novum fundamentum iuris patronatus, titulum nempe Regis Apostolici, invenit, quod pro eo aliquod privilegium speciale ad omnes ecclesias Hungariae, etiam Orientales, Schismaticorum non exclusis, constituebat⁴³.

Clerus secundum antiquam consuetudinem Josephum Hodermarskyj, quem Imperatori pro confirmatione proposuit, sibi elegit. Confirmatio Imperatoris cito secuta est⁴⁴.

S. Sedes vero de morte J.J. De Camillis edocta, ad interim in Administratorem Vicariatus Apostolici Mukačoviensis die 7 Aprilis 1707, Episcopum unitum Premisliensem, G. Vynnyckyj, deputavit⁴⁵, quem tamen nec populus, nec clerus acceptare voluerunt, sed pro confirmatione J. Hodermarskyj, ab ipsis electi, instabant⁴⁶.

Tunc Princeps Franciscus II Rákóczy pro defendendis iuribus suis recursum ad S. Congregationem de Propaganda Fide fecit exposuitque sua argumenta pro nominatione Episcopi Mukačoviensis. Secundum opinionem Rákóczy ius nominationis ad Principem, tamquam Dominum de Mukačiv, pertinere debuit propter rationes sequentes: 1°) Ratione foundationis monasterii, cui adnexa ab immemorabili tempore habetur etiam collatio dignitatis episcopalis; 2°) Ius conferendi hunc episcopatum debet spectare ad dominum arcis et domini Mukačiv, qui tunc Principes Transylvaniae erant; 3°) Ratione praxis antecedentis; 4°) Quia ultima collatio pro B. Tarasovyč a Principe est facta⁴⁷.

Etiam hac vice S. Congregatio de Propaganda Fide erga Principem inclinabat⁴⁸. Intentio tamen Principis Episcopum Mukačoviensem subiicere Metropolitae Kioviensi rem aliquantum infirmavit, eo magis, quod informatio Nuntii de J. Hodermarskyj hac vice iam sat favorabilis fuit⁴⁹.

⁴² Cfr. Litt. nominationis diei 28 Febr. 1707 apud NILLES, o.c., P. II, pp. 865-866; litt. Principis ad Metrop. Kiovien. diei 26 Febr. 1707, IBID., pp. 866-867; litt. Metropolitae ad S. Cong. de Prop. Fide, apud HODINKA, *Okm.*, pp. 479-480.

⁴³ De titulo «*Regis Apostolici*» cfr. NILLES, o.c., P. II, p. 754 in nota.

⁴⁴ Cfr. decretum nominationis, die 22 Sept. 1707, apud HODINKA, *Okm.*, pp. 487-488.

⁴⁵ Cfr. ACTA P F, vol. 77, ff. 91b-92b, ubi Patres deciderunt: «*Deputetur pro nunc... Vinnicki in Administratorem Vicariatus Apostolici Ecclesiae Munkacsensis in Ungheria*»; cfr. WELYKYJ, *Acta P. F.*, vol. II, p. 214; Breve apud WELYKYJ, *Doc. Pont.*, vol. II, p. 9.

⁴⁶ Cfr. expositionem Internuntii Vindobonensis in ACTA PF, vol. 77, ff. 418b-419a; WELYKYJ, *Acta P. F.*, vol. II, pp. 224-227. De protestatione cleri cfr. HODINKA, *Okm.*, p. 480.

⁴⁷ Cfr. instantiam Princ., in A. PF, *Scritt. Rif.*, vol. II, f. 23a-b, ubi tamen nomen Basilli Tarasovyč in «*Blasium*» mutavit.

⁴⁸ In *Congreg. Gen.* die 22 Aug. 1707; cfr. ACTA PF, vol. 77, ff. 291b-294a.

⁴⁹ IBID., ff. 418b-424a, ubi Nuntius J. Hodermarskyj die 1 Oct. 1707 S. Sedi commendat: «*... per le qualità buone, per la fedeltà a Corte, perchè per suo mezzo mantenuti in Fede circa 60.000 persone...*».

Unica tamen ratio contra J. Hodermarskyj decidere debuit, nempe ius nominationis Imperatoris tam fortiter a S. Congregatione de Propaganda Fide oppugnatum⁵⁰. Interea etiam nova informatio circa personam J. Hodermarskyj a Nuntio Vindobonensi venit, quae omnino contraria anteriori fuit⁵¹. Hoc praevaluit Romae de exclusione J. Hodermarskyj a sede episcopali Mukačoviensi.

Rebus sic stantibus S. Congregatio de Propaganda Fide praetensiones tum Imperatoris tum Principis per deputationem Vicarii Apostolici eliminare intendebat, in quem ius nominationis non cadebat⁵². Rebellionem tamen Rákócziana extincta omnia iura circa eparchiam Mukačoviensem denuo ad Imperatorem devoluta sunt. Agnito iure Imperatoris nominare Episcopos in Hungaria, nihilominus S. Sedes die 11 Julii 1710, in Vicarium Apostolicum Mukačoviensem Polycarpum Fylypovyč, reiecta nominatione iam ab Imperatore pro J. Hodermarskyj facta, nominavit⁵³. Imperator hanc decisionem nullo modo acceptare voluit, multo minus mutationem Episcopatus in Vicariatum⁵⁴, qui a Rege Hungariae sufficienter provisum iam fuit⁵⁵.

Imperatore Josepho I mortuo (die 17 Aprilis 1711) Cancellaria Hungarica iam inclinabat, ut acceptaret mutationem sedis Mukačoviensis in Vicariatum Apostolicum, nihilominus pro deputatione J. Hodermarskyj instabat. S. Sedes autem de ipso ne audire quidem voluit⁵⁶. Sic contentio iam ad quaestionem de persona nominanda translata fuit.

Imperator Carolus III (1711-1740) causam de institutione Episcopi Mukačoviensis denuo renovavit, provocando praesertim ad tertiam condicionem S. Unionis in Užhorod anno 1646 et ad casum confirmationis Petri Parthenii a S. Sede in Episcopum⁵⁷. Tunc tota res denuo est subiecta examini S. Con-

⁵⁰ IBID., f. 419b: «... ignoto Ius Regio di nominare a questo Vescovato, che anzi si trova esoluto dalle Regie nominazioni, secondo la nota trasmessa a quella Nunziatura dalla Segreteria di Stato 1702...».

⁵¹ Cfr. IBID., vol. 78, ff. 552b-554a, informatus iam a Primate, qui pro Rákóczy favebat. Postea die 14 Dec. 1709 Nuntius denuo de Hodermarskyj scripsit: «... non avrebbe a discaro la sua promozione a quel Vicariato Apostolico, per esser egli per altro di buon costume, et idoneo...»; IBID., vol. 80, ff. 12b-13a. Imperator autem Romam scripsit: «... Hodermarszki confirmatum non esse per sinistras dictorum aemulorum artes...», apud BASILOVITS, o. c., P. III, pp. 136-137.

⁵² Cfr. ACTA PF., vol. 78, ff. 501a-503a: «... I fedeli Ruteni hanno chiesto 13 Aug. 1708 la S. Congr. perchè Hodermarszky sia provveduto da titolo di Vicario Apostolico e così cessano pretensioni di Ragozzi e dell'Imperatore...»; WELYKYJ, *Acta PF.*, vol. II, pp. 250-251.

⁵³ IBID., vol. 80, f. 126-146; WELYKYJ, *ibid.*, pp. 279-280. Hoc modo S. Sedes ex una parte ius patronatus Regibus Hungariae agnoscebat (cfr. *Scritt. Rif.*, vol. 2, f. 323a-b), ex alia vero parte «... trattandosi d'un Vicariato Apostolico, e non del Vescovato di Monkatz... questo si trova escluso dalle regie nominazioni...» (cfr. ACTA PF., vol. 81, ff. 381b-382a). Breve apud WELYKYJ, *Doc. Pont.*, vol. II, pp. 18-19.

⁵⁴ Cfr. litteras Imperatoris apud BASILOVITS, o. c., P. II, pp. 133-136.

⁵⁵ Cfr. Memorandum Cancellariae Hungariae ad S. Sedem apud HODINKA, *Okm.* p. 540; ACTA PF., vol. 81, ff. 680b-681a.

⁵⁶ Cfr. ACTA PF., vol. 82, ff. 51b-52a: «... Sua Santità sia mai per lasciarsi vincere in favore dell'Hodermarszky, non solo per il Vicariato di Monkatz, ma ne anchè per alcun vescovato di nomina di Sua Maestà Cesarea... per gli infiniti difetti dell'Hodermarszky descritti in una nota trasmessa al medesimo Nunzio...» (scilicet ab Episcopo Agriensi).

⁵⁷ Cfr. litteras eius apud BASILOVITS o. c., P. II, pp. 130-136.

gregationis de Propaganda Fide, ubi die 7 Maii 1715 decisum fuit: «... Pro nunc non constare de valida erectione ecclesiae Munkacsensis in Cathedralem; minusque de dotatione, aliisque necessariis ad instituendam ecclesiam Cathedrali, et per consequens non esse locum praetensae nominationi seu electioni Ep. pi, sed deputationi Vicarii Apostolici per S. Sedem faciendae, iuxta ultimum statum...»⁵⁸. Casum autem Petri Parthenii S. Congregatio solvit hoc modo, quod declaravit decreto S. Officii eum non fuisse dispensatum sicuti Episcopum Mukačoviensem, sed sicuti Episcopum Ucrainorum, habitantium in Mukačiv aliisque locis in Hungaria⁵⁹.

Die 14 Novembris 1715, quasi post novem annos controversiarum, J.J. Hodermarskyj spontanea abdicavit⁶⁰; tunc Imperator insimul cum Episcopo Agriensi et Primate proposuit Georgium Byzancij saltem ad titularem Episcopum a S. Sede deputandum⁶¹. Quando Nuntius Vindobonensis Curiae Imperiali de insubsistentia nominationis in casu Vicarii Apostolici persuadere non potuit⁶², tunc S. Congregatio de Propaganda Fide, desiderans iam causam Mukačoviensem ad finem conducere, G. Byzancij in Vicarium Apostolicum nulla facta mentione de nominatione Imperiali designavit⁶³.

Hoc modo tunc temporis res definitive ordinata non fuit. Si positio hac in causa tum S. Sedis tum Regis Apostolici de iure sat clare determinata fuerat, de facto tamen oppositio Imperatoris remansit, nam ipse nullo modo iuri nominationis Episcopi Mukačoviensis cedere voluit. Sic Vicarii Apostolici Mukačovienses semper ab Imperatore nominati fuerunt, sed S. Sedes de hac nominatione nulla facta mentione Vicarium in persona Imperatori grata, nominabat⁶⁴. Sed ante praesentationem clerus ipse recommendabat Imperatori personam designandam. Hoc modo omnes satisfacti esse potuerunt. Ex alia tamen parte ingerentiae in res Unitorum Episcopi Agriensis tunc incoeperunt.

Sic clarum est in controversia tempore J. Hodermarskyj nullam adhuc dependentiam Episcoporum Mukačoviensium ab Ordinario Agriensi subsistere, aut quoquo modo praescribi.

⁵⁸ Cfr. APF, *Scritt. Rif.*, vol. 2, f. 330a; ACTA PF, vol. 85, f. 250b, WELYKYJ, *Acta PF.*, vol. III, p. 116.

⁵⁹ Cfr. ACTA PF., vol. 86, f. 29b: «... S. Officio non confermava ne dispensava Partenio come Vescovo di Monkaz, ma come Vescovo de' Ruteni dimoranti in Monkaz, ed in altri luoghi d'Ungheria...».

⁶⁰ Cfr. ANV, vol. 79, f. 65a; BASILOVITS, o. c., P. II, p. 137.

⁶¹ Cfr. ACTA PF., vol. 86, f. 27a.

⁶² Cfr. Rescriptum S. Congr. de Prop. Fide die 19 Aug. 1715; IBID., vol. 85, f. 497a-b; vol. 86, f. 28a-b.

⁶³ Congregatio Generalis die 14 Ianuarii 1716 habita: «... FFEmi PP. censuerunt nominationem factam ab Augustissimo Imperatore ad Ecclesiam Munkacsensem nullatenus esse admittendam, sed de eadem nulla penitus facta mentione providendum esse Vicariatum Apostolicum Munkacsensem in persona Georgii Bizanczy, utpote a Nuntio Viennae, et E.mo de Saxoniam enixe commendati...»; IBID., vol. 86, ff. 27b-30b; Breve nominationis die 5 Februarii 1716 in ANV, vol. 79, ff. 68b-69a; WELYKYJ, *Doc. Pont.*, vol. II, p. 33.

⁶⁴ E.g. postea in casu Blažovskyj. Cfr. ACTA PF., vol. 108, ff. 108, ff. 268a-269b.

CAPUT IV.

INGERENTIA EPISCOPI AGRIENSIS IN RES VICARII APOSTOLICI MUKAČOVIENSIS

Historiam eparchiae Mukačoviensis legenti statim quaestio venit, cur ipse episcopatus, etsi adhuc anno 1646 S. Unionem acceperit, nonnisi anno 1771 canonice erectus sit; dum e contra in vicina Transylvania S. Unio anno 1697 facta fuit et iam anno 1721 episcopatus sui iuris creatus est. Causa huiusmodi retardationis praetensio Episcopi Agriensis erga Episcopos Mukačovienses fuit.

Episcopus Agriensis suis informationibus ita S. Sedem de Ucrainis in Hungaria instruxit, ut Curia Romana maxima cum suspicione erga Epp. Mukačovienses processisset¹. Quare saepe saepius vox Vicarii Apostolici sive cleri uniti despecta fuit, dum expositio Episcopi Agriensis quasi semper erat bene accepta. Unde necesse est aliquid etiam de influxu Episcoporum Agriensium in regimen spirituale Unitorum in Hungaria dicere; sic nempe melius elucescent causae illius «*certaminis*», quod secundo dimidio saeculi XVIII inter Vicarium Apostolicum Mukačoviensem et Ordinarium Agriensem necessario venire debuit.

Secundum expositionem Primatis Hungariae, G. Lippay, Ucraini tempore schismatis proprium Episcopum habebant et «*agebant sua seorsim*»². Neque aderat aliqua possibilitas Episcopo Agriensi in regimen Epp. Mukačoviensium sese immiscendi. Unione tamen peracta cito quaestio de iurisdictione acta est, nam maior pars territorii episcopatus Mukačoviensis cum dioecesi Agriensi communis erat. Ex hoc facto collisio iurisdictionis evenit, etiamsi Episcopus Agriensis bene praxim S. Sedis cognoscere potuit, iurisdictionem spectare ad personas, non solummodo ad territorium, ubi ritus diversi sunt³. Circumstantiae huic praetensioni adhuc magis favebant. Hoc modo Episcopus Agriensis suas praetensiones omnino rectas existimabat⁴.

¹ Cfr. HODINKA *Tört.*, pp. 252-254.

² Apud HODINKA, *Okm.*, p. 171.

³ Sic dicta iurisdictionis personalis-territorialis.

⁴ Sic unilaterale videtur iudicium ZATKOVYČ, in «*Századok*» a. 1884, ubi pp. 680-696; 766-786; 839-877 Episcopum Agriensem unice ambitione ductum fuisse demonstrare satagit. Cfr. *Sitzungsberichte*, p. 486: «... Da das Bisthum in dem Umfange der Erlauer Diöcese lag, so erhoben auch die dortigen Bischöfe alle hier berührten Ansprüche an dieselben, was zu nicht wenigen Reibungen Anlass geboten hat...».

Rectum iudicium hac de re dare est valde difficile, eo vel magis, quod Archivum Dioecesanum Agriense, in quantum controversiam cum Episcopo Mukačoviensi spectat, accessui publico omnino clausum sit⁵. Ex quibusdam tamen circumstantiis nec non nonnullis documentis alibi inventis liceat nobis genesim influxus Ordinarii latini in Vicarium Apostolicum ritus graeci construere⁶.

Primae relationes utramque inter partem iam ab ipsis conaminibus pro S. Unione peragenda initium habuerunt, utpote vicinis. Sic relatio cum Georgio Lippay, adhuc Episcopo Agriensi (1637-1642) annis 1639-1640 initium habuit. Quare S. Congregatio de Propaganda Fide professionem fidei a Basilio Tarasovyč coram Episcopo Agriensi praestandam ordinavit⁷.

Nil inde mirum, si etiam Petrus Parthenius anno 1645 de S. Unione cum Episcopo Agriensi, G. Jakusics, tractare coepit⁸ ipsique confessionem fidei catholicae cum aliis 63 Presbyteris anno sequenti in Užhorod deposuit. Inde Uniti etiam in casu difficultatis cuiusdam ad Epp. Agrienses recurrerant⁹. Propter hoc et ipse clerus merita Episcoporum Agriensium in causa Unionis agnoscebat. Secunda tamen condicio S. Unionis semper sublineabat, ut suum proprium Episcopum a se electum et a S. Sede confirmatum haberent¹⁰. Cuiusdam dependentiae nullum vestigium in nominatione primi Episcopi uniti Petri dumtaxat Parthenii invenitur, neque in ista Summi Pontificis¹¹, neque Imperatoris¹². Imo quidquid agendi in toto negotio S. Unionis fuit omnia Primas Lippay, postea eius Successores peragebant¹³. Hac prima periodo haud aliquae praetensiones Epp. Agriensium erga Epp. Mukačovienses fuerant. Auxilium eorum pro confirmatione S. Unionis laudandum est, nullo modo tamen titulus subiectionis esse potuit¹⁴.

Primus stimulus praetensionis iurisdictionis erga Epp. Mukačovienses Episcopo Agriensi litterae cuiusdam Monachi Ord. S. Basilii Magni Petri Petronii Kaminskyj fuerunt¹⁵, quas ipse ad Episcopum Agriensem die 20 Maii 1688 scripsit¹⁶.

⁵ Cfr. HODINKA, *Tört.*, p. V.

⁶ IBID., pp. 577-596.

⁷ Cfr. HODINKA, *Okm.*, p. 138, die 12 Nov. 1642: «... de professione fidei juxta formulam a S.D.N. orientabilibus praescriptam coram ep.po Agriensi, *specialiter ad id a nuntio caesareo deputato...*».

⁸ Cfr. BASILOVITS, o. c., P. I, pp. 71-73; DULYŠKOVYČ, o. c., P. II, p. 95.

⁹ Cfr. HODINKA, *Tört.*, o. c., p. 568; IDEM, *Okm.*, p. 627.

¹⁰ Cfr. NILLES, o. c., P. II, pp. 824-827.

¹¹ Apud HODINKA, *Okm.* pp. 177-178; WELYKYJ, *Doc. Pont.*, pp. 559-560.

¹² IBID., pp. 190-191.

¹³ Cfr. ACTA CC., a. 1771, sub die 20 Martii: «Notizie...», N° N° 8-14.

¹⁴ Diligentiam eorum de S. Unione neque exaggerare debemus sicuti infra P. II. Cap. 4 videbimus.

¹⁵ De Petro (Petronio) Kaminskyj, ex Galicia oriundo, aliquas notitias dat nobis V. Ščurat in adnotationibus ad opus P. KAMINSKYJ, *V oboroni Potijevoji Uniji*, ed. Lviv 1929.

Sub a. 1666 invenimus ipsum inter baccalaureos Academiae Cracoviensi. Iam die 15 Januarii 1671 tanquam «diaconus et religiosus Basilianus» ingressus est Collegium Graecum S. Athanasii de Urbe. Sed brevi tempore exinde dimissus est. En quomodo de eo enarrat breviter Iacobus Susza, Episcopus Chelmensis: «...qui Praga Romam licentiose abiit, Roma in Croatiam, ex Croatia in Ungariam per se Mukaczoviensem

In suis litteris P. Kaminskyj maxima cum audacia contra Episcopum Mukačoviensem, tunc Methodium Rakoveckyj, invehit exponendo eius ignorantiam, characterem subdolem et mendiciosum, invaliditatem eius ordinationis episcopalis¹⁷ rogatque deputare heic ad salvandam S. Unionem Hyeronimum Lypnyckyj¹⁸. « Quodsi vero aliter fieri non potest, — ita P. Kaminskyj, — dictus Methodius pro Episcopo assumetur, habitet Agriae penes Ecclesiam Rascianorum et sit vel Coëpiscopus, vel Vicarius, quia in omnibus Regni Legibus et Constitutionibus nullibi legitur fuisse aliquando Episcopum Munkacsini¹⁹, sed res haec est perperam introducta, heic enim non Episcopi, sed Superiores Monachorum fuerunt²⁰, tandem cum cepissent Rutheni multiplicari, isti, qui etiam Superiores fuerunt, facti sunt Episcopi, ac sic tandem effectum est, ut perperam Episcopatus Munkaciensis audiat, qui nullus est in rerum natura, nullus enim illum fundavit in Pago, vel in Sylva... ».

Litterae a Petronio Kaminskyj scriptae fuerunt ad captandam benevolentiam Episcopi Agriensis²¹, ut eum in expellendo e monasterio Episcopo Methodio adiuveret²², nam influxus Epp. Agriensium in Curia Imperiali sat grandis fuit²³. Haec tentamina tamen nullum successum habuerunt. Imo Vicario Apostolico J.J. De Camillis ab Imperatore monasterium eiusque bona anno 1690 denuo collata sunt²⁴.

Violenter invehit Kaminskyj in Episcopum Methodium sperans se ob deputationem Lypnyckyj in Episcopum Mukačoviensem ipsius Vicarium Generalem fore, et sic viam ad baculum Pastoralem pro se ipso apertam fore²⁵.

His prae oculis habitis iam concludere licet huiusmodi litteras omni valore obiectivo carere²⁶ et unice ad suum interesse personale scriptas fuisse.

episcopatum curans, Mukaczovia ex Ungaria effugiens propter mirabilia scandala Leopoliensi Schismatico (revera Episcopus Leopoliensis I. Sumlanskyj hoc tempore occulte iam fuit Catholicus) adhaesit, post nostro Praemisiensi, ab eo invasor cuiusdam monasterii a Superioribus captivatus, ad Metropolitanum transfugit»; in APF, *Congr. Part.*, vol. 29, f. 109a. De eo cfr. etiam « *Századok* » an. 1884, pp. 767-768.

¹⁶ Litteras invenies in ANV, vol. 79, ff. 54b-57a; HODINKA, *Okm.*, pp. 268-273.

¹⁷ Ex eo quod ab uno tantum Episcopo ordinatus fuerit.

¹⁸ E Galicia oriundus, qui Petronium cognoscebat. Hyeronimum etiam Primas in Vicarium nominavit; cfr. HODINKA, *Okm.*, pp. 254-255.

¹⁹ Cfr. supra dicta Cap. 1, h. partis, ut aliter iudicare lector possit.

²⁰ Cfr. quid dixit Rákoczy, defendendo ius suum nominationis: « ... cui monasterio annexa ab immemorabili tempore habetur collatio dignitatis episcopalis, ita ut quicumque superior esset Monasterii, idem et Episcopus haberetur... », in APF., *Scriff. Rif.*, vol. 2, f. 23a.

²¹ Quod ex ipso tenore litterarum apparet.

²² Hoc postea accidit, anno scilicet 1754, quando M. Olšavskyj monasterium etiamsi aegrotans, a monachis relinquere coactus est. Cfr. *Schematismus a. 1878*, p. 28.

²³ Cfr. ANV, vol. 79, f. 54a-b.

²⁴ Cfr. HODINKA, *Okm.*, pp. 296-297.

²⁵ Cfr. DULYŠKOVYČ, o. c., P. II, p. 138; « *Századok* », a 1884, pp. 767-768. Non possumus omittere quod de Petronio Kaminskyj Vicarius Mukač. Kulčyckyj scripsit die 10 Nov. 1688: « ... qualia et quanta fecerit scandala et scelera in regno Hungariae, cum summa injuria ritus Graeci et totius ecclesiae et quod uno verbo meretur penam mortis pro suis impietatibus... »; apud HODINKA, *Okm.*, pp. 277-279.

²⁶ E.G. Vološynovskyj et Mavrocordato nominat Schismaticos, dum ipsi a S. Sede deputati et uniti erant.

Ibi dependentia minime demonstrata, sed gratis affirmata fuit. Imo indicium clarum de independentia Episcoporum Mukačoviensium in exercitio suae iurisdictionis invenire possumus. Nihilominus hae litterae Episcopum Agriensem ad exponendas suas praetensiones erga Unitos in sua dioecesi stimulabant; quod iam quattuor annis postea evenit, nam Episcopus Agriensis, Georgius Fénessy, die 7 Martii 1692, coram Archiepiscopo Strigoniensi suam iurisdictionem in Epp. Mukačovienses canonicè demonstrare conatus est²⁷. In suis litteris ad Primatem Vicarium Apostolicum, J. De Camillis, accusavit: 1°. eum Agriae coram Ordinario numquam comparuisse ad se praesentandum; 2°. decimas pro se accipere; 3°. nomen Epp. dioecesani sibi vindicare.

Ad sui defensionem contra hos abusus Joannis De Camillis Episcopus Agriensis longiorem demonstrationem a P. Kecskemèthy S.J. confectam sub titulo: « SS. Canonibus conformis ordo unionis graecanici ritus fidelium cum Latinis » adiunxit²⁸.

Tamquam fructus huiusmodi querelarum ab Archiepiscopo Strigoniensi, sicuti postea affirmat Episcopus Eszterhàzy²⁹, lata fuit quaedam Ordinatio sub titulo: « *Puncta per Dominum Principem Archiepiscopum Strigoniensem Reverendissimo Joanni Josepho de Camillis Episcopo Sebasten. Missionario et Vicario Apostolico Munkacsiensi Graeci Ritus unitorum, conformiter ad resolutionem Romanam pro observatione, Domino autem Episcopo Agriensi, qua Ordinario, pro Communicatione submissa* »³⁰. Non sine industria titulus plenus allatus est, nam ex hoc argumentatio nostra clarior apparebit.

Imprimis dicta « *Puncta...* » ubicunque nobis ab Epp. Agriensibus exhibentur, sine subscriptione et sine data citantur³¹. Dubium adhuc crescit, si considerare velimus, nullam huiusmodi similem resolutionem Romae datam fuisse³². De hac resolutione romana « *Notizie circa il Vescovado Munkaciense in Ungheria* », ubi multa adhuc minoris momenti afferuntur a S. Congregatione de Propaganda Fide, tacent³³.

Imo N. 29 huiusmodi *Notitiarum* explicite dicitur Primas S. Congregationem de Propaganda Fide petiisse, ut causam dependentiae tempore Hodermarskyj (ergo iam mortuo De Camillis) finaliter decideret³⁴. Neque tunc aliquid hac de re statutum fuit, nam controversia erat circa Vicariatum, sicuti supra vidimus³⁵. Die 20 Iunii 1718 adhuc ab ipsa S. Congregatione litteras « *Secre-*

²⁷ Litterae Episcopi Fénessy in ANV, vol. 79, ff. 57b-58b; HODINKA, *Okm.*, pp. 319-321.

²⁸ Invenitur apud HODINKA, *Okm.*, pp. 322-334; IDEM., *Tört.*, pp. 573-582. Non est locus singula confutare, nam sermo adhuc P. II, cc. 3-4 rediit.

²⁹ Cfr. eius *Opinionum*, de qua infra P. II, c. 3.

³⁰ « *Puncta...* » inveniuntur in ANV, vol. 79, ff. 61b-63-a. Analysi subiecta a G PAPP in « *Keleti Egyház*, 1941, pp. 118-125.

³¹ Etiam ab Eszterhàzy ad dictam *Opinionem* adnecta, qui de cetero suum Archivum facile adire potuit.

³² Cfr. « *Keleti Egyház* », 1941, pp. 118-119.

³³ In ACTA C C, a. 1771, sub die 20 Martii.

³⁴ Hoc evenit die 16 Januarii 1716.

³⁵ Cfr. ACTA C C, a. 1771, sub die 20 Martii, N. 29: « ...trattavasi del Vicariato, che era l'affare principale... ».

tas » circa huiusmodi dependentiam habemus³⁶, quin de resolutione aliqua anteriore mentio fiat. En mysterium circa « *Resolutionem Romanam* », quae pro fundamento dictorum « *Punctorum* » esse debuit.

Iam ad crismam internam « *Punctorum* » accedendum est. Si confrontamus « *Puncta* » cum « *Ordine* », a P. Kecskeméthy elaborato, facile similitudinem maximam inter utrumque notare possumus. Hoc nobis sat demonstrat « *Puncta* » non ad « *Resolutionem Romanam* », sed ad « *Ordinem Kecskemethianum* » composita fuisse.

Et quidem: 1°, citatur Bulla Papae Pii IV, « *Romanus Pontifex* ». Bullae similis tituli a Pio IV quattuor habentur³⁷. Ad rem nostram Bulla die 16 Februarii 1564 data spectat. In hac tamen Bulla nullibi verba: « *ad avertenda animarum pericula...* » inveniuntur, dum in « *Punctis* » et in « *Ordine* » afferuntur.

2°. Citatur « *Tit. 29 de Offic. et potest. L. I. Decretal.* ». Haec citatio ad dependentiam demonstrandam nihil habet. Invenitur autem in utroque documento.

3°. Vicario Apostolico Mukačoviensi indulgetur titulus « *Vicarius Foraneus* », secundum c. 4, X, l. I, tit. 24, tum in « *Punctis* », quum in « *Ordine* ». Loco citato autem de officio Archipresbyteri, minime Vicarii Apostolici, sermo fit.

4°. Quoad officia Vicarii Foranei citatur caput Decretalium Gregorii IX supra, sub tertio allatum: « *Cum singulae, de Officio Archipresb.* ». Sic in utroque documento: « *Punctis* » et « *Ordine* ». Sed in Decretalibus huiusmodi cap. incipit: « *Ut singulae...* ». Mutua ergo dependentia utriusque documenti patet.

Remanet adhuc solvenda quaestio, utrum « *Puncta* » publicata fuerint nec ne. Iam vidimus ea sine data et subscriptione nobis exstare. Ex parte Vicarii Apostolici « *Puncta* » non provocarunt vel minimam contradictionem. Ipse, qui iam antea « *Vienna et Romana Curia* » minitatus³⁸ est Episcopo Agriensi, potuisset nunc silentio praeterire deputationem sui ipsius nonnisi in *Vicarium Foraneum Ordinarii latini*? Ipse, J. J. De Camillis, tamquam Doctor Philosophiae et Theologiae, Scriptor Bibliothecae Vaticanae, Procurator Ordinis S. Basilii M., Collector Canonum, iura ac obligationes Vicarii Apostolici ignorare potuisset? Non scivisset sese defendere coram Primate, sicuti paulum antea in quaestione de decimis fecerat³⁹?

Desunt etiam litterae imponentes obligationem acceptandi huiusmodi « *Puncta* », sicuti postea pro G. Byzancij fiet⁴⁰.

Neque e documentis ab ipso J. De Camillis datis, neque e praxi tunc temporis aliqua saltem dependentia deprehendi potest⁴¹.

³⁶ Cfr. A P F, *Scrutt. Rif.*, vol. 2, ff. 12a-13a.

³⁷ Cfr. *Bullarium Romanum*, t. VII; 1ma: pp. 80-82; 2da: pp. 123-126; 3a: pp. 203-207; 4ta: pp. 271-273 e die 16 Februarii 1564, de Graecis in Sicilia.

³⁸ Cfr. litteras Fénessy ad Primate, die 7 Martii 1692, in HODINKA, *Okm.*, pp. 319-321.

³⁹ Cfr. HODINKA, *Okm.*, pp. 334-337. Cfr. etiam supra cap. 2-um.

⁴⁰ Cfr. A N V, vol. 79, ff. 72b-73b.

⁴¹ Cfr. « *Keleti Egyház* », 1941, pp. 110-118.

Sic omnino fas est concludere « *Puncta* » nunquam auctoritatem Primatis obtinuisse, sed forsitan tamquam propositum ab Episcopo Agriensi Archiepiscopo Strigoniensi praesentata fuisse⁴². Nec ante Opinionem Eszterhàzy (a. 1767) quisquis ex parte Epp. Agriensium ad ea sese provocabat⁴³.

Vix J. De Camillis mortuo (1706) Epp. Agrienses optatum momentum sibi subiiciendum Vicariatum Apostolicum Mukačoviensem advenisse putabant. Ipsi, tamquam nobiles Hungariae, partes cum Francisco II Rákóczy in rebellione contra familiam Imperialem tenebant, quare etiam favore Principis gaudebant. En ratio cur iam die 18 Septembris 1706 Vicarius Generalis Agriensis suis litteris ad Georgium Byzancij intervenisset⁴⁴. Clerus, sprete hac ordinatione, elegit sibi in Vicarium Josephum Hodermarskyj, quem et Imperatori pro confirmatione proposuit. Imperator eum de facto confirmavit et insimul S. Sedi praesentavit. Pro tempore autem Primas Hungariae etiam Josephum Hodermarskyj tamquam suum Vicarium deputavit⁴⁵.

Contra J. Hodermarskyj, qui fautor Imperatoris et contrarius rebellioni Hungarorum fuit, Episcopus Agriensis Romae omnes lapides movere coepit⁴⁶, quam cito pro se disposuit. Ita iam die 9 Aprilis 1713 Episcopus Agriensis Stephanus Telekessy primum gressum verae iurisdictionis fecit, nominando Georgium Byzancij in Vicarium suum « *commiseratione et zelo conservandae Unionis* »⁴⁷.

Haec ordinatio contraria provisioni S. Sedis fuit, nam ipsa S. Sedes adhuc die 11 Iulii 1710 Polycarpum Fylypovyč tamquam Vicarium Apostolicum in Mukačiv nominavit.

Praejudiciosa fuit haec ordinatio etiam Primati, nam ipse et nemo alius huic sedi, si esset necessarium, providere debebat.

Notare adhuc possumus Episcopum Telekessy minime sese ad suam potestatem vel aliquam saltem consuetudinem provocasse, sed solummodo in lucem posuit *difficultatem et scandalum pro S. Unione secuturos ob diurnam vacationem sedis episcopalis Mukačoviensis*. Hoc tamen notandum est Episcopum Telekessy certe adhuc eparchiam Mukačoviensem uti talem agnovisse, nam potestatem pro Georgio Byzancij delegabat: « ... *usque dum Episcopus Munkacsiensis stabiliatur et a S. Sede Apostolica confirmetur...* ».

⁴² HODINKA de his Punctis omnino tacet; ZSÁTKOVICS in « *Századok* » a. 1884, pp. 770-772 ea vocat: « usurpationem et violationem ». Cfr. etiam « *Keleti Egyház* », 1941, pp. 123-124.

⁴³ Cfr. BASILOVITS, o.c., P. IV, pp. 30-31.

⁴⁴ Cfr. litteras Vicarii Gen. Andreae Pettes in AN V, vol. 79, ff. 63b-64a. In his litteris J.J. De Camillis: « Graeci Ritus Episcopus Munkacsiensis » intitulatur. Hoc bene notandum est.

⁴⁵ Cfr. ACTA PF, vol. 80, f. 13a: « ... col supposto di poter ciò fare, come Primate col fondamento nella spontanea dedizione di quei Popoli, fù loro accordato di non dover esser soggetti ad alcun Vescovo d'Ungaria, ma bensì al Primate... ».

⁴⁶ Cfr. « *Századok* » a. 1884, pp. 773-774.

⁴⁷ Cfr. Litteras Episc. Telekessy in AN V, vol. 79, f. 64a-b; HODINKA, *Okm.*, pp. 631-632: « ... Bizanczy... Nobis et Sac. Sedi huius Agriensis (unde semper dependentiam habere dignoscuntur) aptum... advenimus... ». Cfr. etiam HODINKA, *Tört.*, pp. 583-584.

S. Sedes J. Hodermarskyj acceptare noluit. Sua vice Imperator Polycarpum Fylypovyč admittere renuit. Quare positio Georgii Byzancij semper magis magisque firma fiebat. Hodermarskyj videns ex una parte inutilitatem sui conatus, ex alia vero magnam decadentiam religionis et cleri ob longam vacationem sedis episcopalis, die 14 Novembris 1715 libere abdicavit⁴⁸. Tunc Imperator ad recommendationem Episcopi Agriensi fidelem et obsequiosum Georgium Byzancij S. Sedi pro Episcopo Mukačoviensi praesentavit⁴⁹. Eum Clemens Papa XI die 5 Februarii 1716 reticita praesentatione nominavit «... pro Graecis in Dioecesi Munkacsiana, aliisque locis acquisitis in Hungaria commorantibus, Vicarium Apostolicum... ad nostrum et Sedis Apostolicae Beneplacitum...»⁵⁰.

G. Byzancij tamen non prius ab Episcopo Agriensi recommendatus fuit, nisi antea ei iuramentum subiectionis praestitisset⁵¹. De hoc iuramento subiectionis, Ordinarius Agriensis coram S. Sede omnino tacuit, nam bene illegitimitatem huiusmodi actus cognoscebat.

Nominatione a S. Sede accepta pro Georgio Byzancij, qui fautor factionis Rákócziánae fuit⁵², Episcopus Agriensis Erdödy⁵³ rem ulterius urgere coepit. Sic iam loco «*dioecesis Munkacsiana*» sicuti in Brevi nominationis erat, in compositione Georgii Byzancij cum Josepho Hodermarskyj die 10 Aprilis 1716 ab utroque Agriae coram Ordinario subscripta⁵⁴ et in iuramento die sequenti ibidem praestito⁵⁵ legitur nonnisi «*districtus Munkacsiensis*». G. Byzancij intitulatur: «*Graeci Ritus Unitorum in Districtu Munkacsiensi Vicarius Apostolicus*»⁵⁶. Quo pacto, quo iure? Sufficit legere Breve Pontificium, ut statim appareat maxima iniuria Vicario Apostolico illata, obstricto deponere iuramentum subiectionis et subscribere tali formulae, ubi amplius non habetur *dioecesis*, sed nonnisi *districtus Mukačoviensis*. G. Byzancij tamen tacebat, contentus dignitate Episcopali, quam cura Agriensium adeptus est.

Causam de dependentia ab Episcopo Agriensi Archiepiscopus Strigoniensis die 16 Ianuarii 1716 Romae exposuit. S. Congregatio de Propaganda Fide rem

⁴⁸ Cfr. «*Századok*» a. 1884, o.c., pp. 774-776.

⁴⁹ Cfr. Litteras G. Byzancij ad Episcopum Agriensem, die 6 Aug. 1711, apud HO-DINKA, *Okm.*, pp. 553-554. In Resolutionibus anno 1714 ipse Byzancij confitetur: «...ego cum maxima parte sacerdotum contrarius fuerim d.no Hodermarszki *ex mandato pie def. Agriensis...*», *IBID.*, p. 626.

⁵⁰ Cfr. Breve Clementis XI in A N V, vol. 79, ff. 68b-69a; WELYKYJ, *Doc. Pont.*, vol. II, p. 33.

⁵¹ Cfr. iuramentum die 20 April. 1715, A N V, *IBID.*, ff. 64b-65a: «...omnia ea tum ad obedientiam, reverentiam, ac submissionem aeternato Illmo Domino, ejusque Successoribus, ac Generalem Dioecesis Agriensis curam habentibus spectabunt, sollicite tum ipse curabo, tum per mihi subiectos absque renitentia curari pari sollicitudine intendam, ac satagam...». Notandum est hoc iuramentum adhuc *ante abdicationem Hodermarskyj* (die 14 Nov. 1715) depositum fuisse.

⁵² Cfr. litteras Rákóczy ad Byzancij die 20 Sept. 1710, apud THALY K., *II Rákóczy Ferenz Levéltára*, Budapest 1874, P. I, t. III, pp. 541-542.

⁵³ Comes Gabriel Erdödy e vetusta nobili familia hungarica oriundus, aa. 1715-1744 Episcopus Agriensis fuit. Cfr. RÉVAI, o.c., P. VI, pp. 616-7.

⁵⁴ Cfr. Compositionem in A N V, vol. 79, ff. 65a-66b.

⁵⁵ Iuramentum *IBID.*, ff. 66b-67b.

⁵⁶ Compara cum Breve supra citato. Cfr. «*Századok*» a. 1884, pp. 779-780.

statim decidere noluit⁵⁷, quare Comes Gabriel Erdödy, Ordinarius Agriensis, proprio Marte novum ordinem introducebat nemine contradicente⁵⁸.

Et iam die 16 Martii 1717 Vicario Apostolico facultatem ordinandi Sacerdotes concessit, subscripta tamen prius a Byzancij declaratione, se perspectum habere de subiectione Episcoporum ritus graeci Episcopis latinis⁵⁹.

Hoc modo ignorantia iuris⁶⁰ et captatio benevolentiae Episcopi Agriensis paulatim quasi omnimodam dependentiam Vicarii Apostolici Mukačoviensis ab Ordinario Agriensi effecerunt. Ad hoc perficiendum Epp. Agriensibus etiam quidam abusus in eparchia Mukačoviensi inserviebant, qui ab Ordinario latino diligentissime collecti ac expositi Vicario Apostolico fuerunt⁶¹.

Quando tamen G. Erdödy eo usque processit, ut Kalendarium novum Gregorianum etiam apud Unitos introducere voluisset, G. Byzancij amplius non haesitabat, sed ad S. Congregationem de Propaganda Fide recursum fecit⁶². Tunc S. Congregatio Nuntio Vindobonensi ordinavit, ut Ep. Agriensem ne *quid novi apud Mukačovienses introduceretur admoneret*⁶³.

Decretum S. Congregationis de Propaganda Fide victoriam Vicarii Apostolici significabat; hoc tamen nullo pacto G. Erdödy admittere voluit. Tunc ille occasionem nactus est exponendi coram S. Sede⁶⁴ diversos abusus apud Ucrainos Mukačovienses iam prius observatos. Hac vice suam praetensionem erga Vicarium Apostolicum palam fecit provocando ad diploma Leopoldi I, datum pro J. De Camillis⁶⁵, nam G. Byzancij de cetero coepit iam aegre ferre tantas ingerentias ex parte Epp. Agriensium⁶⁶.

Congregatio Generalis die 20 Iunii 1718 habita maxime sollicita erat providendi abusibus stabilivitque, ut scribantur ad G. Byzancij «*Segreti Scritture*», exprobrando ei incuriam et praecipiendo: 1º, dies festos de praecepto Latinae

⁵⁷ Cfr. ACTA C C, a. 1771, sub die 20 Martii: «*Notizie...*», n. 29.

⁵⁸ Postea G. Byzancij S. Cong. de Prop. Fide die 21 Martii 1718 scripsit ipsum noluisse: «...disgustare il detto Vescovo, ne opporsegli... per essere il medesimo suo particolar protettore...», in ACTA P F, vol. 88, ff. 179b-180a.

⁵⁹ Cfr. AN V, vol. 79, ff. 69a-70a: «...habere... bene notum perspectumque qualemram, et quantam *diversis ex Capitibus*, Episcopi Graeci Ritus ab Episcopis Latinis (in quorum Diocesi morantur) subordinationem, atque dependentiam habere observareque debeant...». Heic, uti nobis videtur, momentum opportunum fuit mysteriosa illa «*Puncta*» exhibere, de quibus supra sermo iam erat.

⁶⁰ Cfr. «*Századok*» a. 1884, o. c., p. 786.

⁶¹ Cfr. litteras Episc. Erdödy ad G. Byzancij, die 9 Febr. 1718, in AN V, vol. 79, ff. 70a-72b.

⁶² Die 21 Martii 1718 in ACTA P F, vol. 88, ff. 179b-180b. Quaestio de Calendario iam agitata die 7 Maii 1715 apud S. Congregationem fuit. IBID., vol. 85, f. 246a-b; WELYKYJ, *Acta P F*, o. c., vol. III, pp. 112-116.

⁶³ «...ut moneat Episcopum Agriae, consulet ut nihil innovetur...», in ACTA P F, vol. 88, f. 180b; Cfr. WELYKYJ, *ibid.*, pp. 161-162.

⁶⁴ Cfr. AN V, vol. 79, f. 72b.

⁶⁵ De quo in cap. 2 sermo fuit.

⁶⁶ Episcopus Erdödy accusavit G. Byzancij: «...per segreta intelligenza col Metropolita della Russia, per opera del quale crede di potersi ancora sottrarre dalla dipendenza dell'Ordinario, col motivo, che la Bolla, la quale soggetta a Vescovi Latini i Greci esistenti nelle loro Diocesi, sia fatta solamente per le Province di Calabria e di Sicilia...»; in ACTA P F, vol. 88, ff. 388a-391b.

Ecclesiae servare; 2º, Sacerdotes bigamos a Sacris remove; 3º, nonnisi habentes litteras dimmissorias ab Ordinario Latino ordinare; 4º, non instituere Parochos sine licentia eiusdem; 5º, non sese immiscere in matrimonia Latinorum; 6º, non erigere ecclesias novas, nec restauratas consecrare sine indulto Ep. Agriensis⁶⁷.

Hanc *Ordinationem* ad eradicandos «abusus» factam fuisse, minime autem sancire vere et proprie istam dependentiam iuridicam de qua postea semper et denuo sermo redibit. Hoc patet ex alia Congregatione Generali die 15 Novembris 1718 habita, in qua Patres ad Breve, ubi nulla mentio de dependentia Vicarii Apostolici ab Antistite Agriensi fit, provocabant⁶⁸.

Georgius Byzancij tamen sese Ordinario Agriensi submitit⁶⁹. Episcopus vero Agriensis suas praetensiones omnino legitimas fuisse putabat, quare suam ordinariam iurisdictionem etiam erga Unitos explicare coepit.

Sic anno 1733, mortuo G. Byzancij, Episcopus Erdödy in sua commendatione Simeonis Olšavskij Imperatori electionem cleri iam silentio praeterivit⁷⁰. In nominatione autem Gabrielis Blažovskij Imperatori eius personam iam directe proposuit, quin de antiqua praxi et privilegio Unitorum, de electione scilicet Episcopi a suo clero, curaret⁷¹. Sub ipso G. Blažovskij potestas Episcopi Agriensis in rebus ecclesiasticis Ucrainorum suum apicem tetigerat, nam sub eo Parochus latinus Mukačoviensis, scilicet Franciscus Sztrabò, primum locum in congregationibus eparchialibus Unitorum occupabat et Vicarius Apostolicus nonnisi post eum sedebat⁷².

Colligendo breviter omnia, vidimus quomodo motus politico, necessitatem providendi sedi vacanti, ignorantiam iurisdictionis ex parte Vicariorum Apostolicorum, indecisionem hac in re S. Congregationis de Propaganda Fide paulatim tales circumstantias effecisse, ut audacia Episcoporum Agriensium sibi totaliter iurisdictionem etiam super Unitos in eparchia Mukačoviensi vindicare scivisset. Imo interventu Episcopi Agriensis suppressus fuit et titulus «*diocesis*» eique surrogatus titulus «*districtus*» Mukačoviensis. Sensim sine sensu etiam clero unito ius eligendi sibi Vicarium Apostolicum negatum est. Uno verbo: Episcopus Agriensis Ordinarius fit, Vicarius autem Apostolicus nonnisi eius Vicarius Ritualis⁷³.

⁶⁷ Cfr. A P F, *Scritt. Rif.*, vol. 2, ff. 12a-13a; A N V, vol. 79, ff. 72b-73b; WELYKYJ, *ibidem*, pp. 164-167.

⁶⁸ Cfr. ACTA P F, vol. 88, f. 598a-b: «...nel Breve del Vicariato, che si spedi al Vic. Apostolico di Monkatz non si gli prescrive la subordinazione al Vescovo d'Agria. benchè questo l'abbia pretesa in vigore del Diploma Imperiale, e per essere detto Vicariato nei limiti della sua Diocesi...»; WELYKYJ, *ibid.*, p. 173.

⁶⁹ Cfr. eius litteras ad Vic. Gen. Agriensem in A N V, vol. 79, ff. 74b-75a.

⁷⁰ Gfr. BASILOVITS, o. c., P. II, pp. 183-186.

⁷¹ Cfr. PETROV, *Staraja vjera...*, P. II, p. 35.

⁷² Cfr. BASILOVITS, o. c., P. II, pp. 186-188. De Blažovskij cfr. HODINKA, *Tört.*, pp. 590-596: «*Századok*» a. 1884, p. 786.

⁷³ Cfr. nominationem Simeonis Olšavskij ab Ep. Agriensi in A N V, vol. 79, ff. 80b-81b; pro Blažovskij IBID., r. 82a-b; cfr. etiam litteras Blažovskij ad Episcopum Agriensem, IBID., f. 83a-b. Notandum est tamen Episcopum Agriensem in litteris ad clerum uti: «*Episcopatus Munkacsiensis*»; IBID., f. 82a; in litteris vero ad Vicarium Apostolicum solum «*districtus Munkacsiensis*»; IBID., f. 84a-b.

PARS SECUNDA

DIFFICULTATES IN ERECTIONE EPARCHIAE.

CAPUT I.

TENTAMINA SESE LIBERANDI AB INFLUXU EPP. AGRIENSIVM TEMPORE M. M. OLSAVSKYJ (1743-1767)

Inde a Georgio Byzancij (1716-1733) paulatim effecta est totalis et *quasi iuridica* subiectio Vicariorum Apostolicorum Mukačoviensium Ordinario latino Agriensi¹. Haec subiectio erat *quasi iuridica*, nam a S. Sede nonnisi tolerata et numquam explicite ordinata fuit.

Ut talem subiectionem tutiorem efficerent Epp. Agrienses semper a persona nominanda in Vicarium Apostolicum, ante suam commendationem Imperatori (sine qua nulla provisio fiebat), iuramentum subiectionis exigebant. Hoc etiam in casu Michaëlis Manuelis Olšavskyj anno 1743 obtinuit². Ita sensim sine sensu nova consuetudo (si ita potest nominari violentia ex parte Epp. Agriensium illata) in provisione sedis Mukačoviensis est introducta. Post mortem scilicet Vicarii Apostolici ipse Praesul Agriensis Vicarium, ad modum Capitularis, nominabat³. Iuramento fidelitatis accepto, eum Imperatori pro nominatione proponebat. Imperator autem sua vice eum. S. Sedi pro confirmatione in Episcopum titularem et deputatione in Vicarium Apostolicum iam « *districtus Mukačoviensis* » praesentabat⁴.

Ipsum iuramentum sat clare nobis demonstrat Ordinarium latinum magis vi, quam aliqua iuridica ordinatione sese Vicario Apostolico imposuisse. De aliqua tamen subiectione etiam tunc temporis neque in Brevi Benedicti XIV⁵, neque in litteris nominationis Imperatricis M. Theresiae (1740-1780)⁶ mentio vel minima fiebat.

Nil inde mirum, si exinde difficultates et controversiae inter Ordinarium latinum et Vicarium Apostolicum unitum non leves cito excreverint.

¹ Cfr. de tota hac quaestione HODINKA. *Tört.*, pp. 590-596.

² Cfr. iuramentum M. Olšavskyj die 18 Febr. 1743 emissum, in AN V, vol. 79, f. 84a: «... ab eodem Excellentissimo Domino, prout et Suae Excellentiae Generali Vicario dependenter me habeo... sine scitu et consensu Suae Excellentiae, aut Generalis Vicarii nihil ordinabo, et determinabo...».

³ Non potuit esse Vicarius Capitularis, nam Capitulum deerat.

⁴ Prius adhuc pro G. Byzancij semper « dioecesis Munkacsiensis », sicuti videri potest in Brevi nominationis, in AN V, vol. 79, ff. 68b-69a.

⁵ Apud BASILOVITS, o. c., P. III, pp. 8-10 die 5 Sept. 1743 datum; WELYKYJ, *Doc. Pont.*, vol. II, pp. 85-86.

⁶ Die 12 Martij 1743 datae, apud BASILOVITS, l. c., pp. 6-8.

Sed antequam Michaël Olšavskij in Vicarium nominaretur, in manus Episcopi Agriensis iuramentum subiectionis deponere debuit. Nulla facta mentione in Brevi et Nominationibus Imperatricis de praetensa dependentia ipse causam suae iurisdictionis melius investigare incooperat. M. Olšavskij rem sufficienter cognoscebat, nam sub ultimis duobus Vicariis Apostolicis Vicarius Generalis erat. Persuasum sibi fuit unicam viam ad sublevandum clerum populumque materialiter et, magis adhuc, intellectualiter nonnisi liberationem a dependentia Ordinarii hungaricae nationis esse. En scopus, quem Michaël M. Olšavskij sibi praefixit, quando sedem Mulkačoviensem ascendebat. In hac sua persuasione cito sese confirmare potuit.

Adhuc anno 1662 ab Episcopo Mulkačoviensi Petro Parthenio decem Paroeciae in districtu Scepusiensi ritus graeci avulsae et Capitulo latino Scepusiensi subiectae fuerunt. Tentamina Vicarii Apostolici J. De Camillis eas recuperandi sine exitu fuerunt. Nunc vero adhuc alias tres Paroecias⁷ Episcopus Franciscus Bärkőczy⁸ ab iurisdictione Vicarii Apostolici ausus est avellere et quidem sine scitu eiusdem. Sic M. Olšavskij sentire debuit se verum Pastorem animarum sibi a S. Sede concreditarum amplius non esse⁹.

Franciscus Bärkőczy ulterius adhuc processit adscribendo proventus stolae ac decimas Parochis latini etiam a fidelibus unitis. Haec dispositio Ordinarii Agriensis veram rebellionem inter clerum utriusque ritus provocavit, eo vel magis, quod Parochi latini etiam brachio saeculari usi sunt¹⁰. Ad pacem componendam M. Olšavskij Agriae comparere debuit. Iam die 8 Maii 1747 compositio facta est¹¹ in qua proventus stolae ad administrantem Sacramenta vel Sacramentalia spectare praescribebantur. Pro clero unito haec fuit prima et vera victoria in defensione suorum iurium contra Epp. Agrienses. Eo vel magis quod ibidem Parochis latinis mandatum est: «... *sub incursu certae animadversionis... ne tractent modis non satis humanis Praesbyteros Graecanicos, quin potius pro veris fratribus eos habeant...*»¹².

Ex parte tamen Epp. Agriensium haec compositio novus laqueus contra Unitos appositus est. Administratio nempe Sacramentorum et Sacramentalium Presbyteris unitis «... *non suo nomine, sed Parochorum Latinorum nomine, tamquam Ritualibus eorundem Vicariis...*» concessa fuit¹³. Remissio autem stolarum nonnisi concessio aliqua benevola arbitrabatur. Uno verbo: sicuti

⁷ I. e. in districtu Torna unam et Gömör duas Paroecias.

⁸ F. Bärkőczy e familia nobili proveniebat (1710-1765). Scholas medias Cassoviae, Philosophiam Tyrnaviae, Theologiam Romae absolvit. Studiis finitis Canonicus ac Parochus Agriae nominatus est, inde anno 1740 Praepositus Scepusiensis, 1741 Consiliarius Regius, ac Crucifer M. Theresiae Reginae Apostolicae. Anno 1744 Episcopus Agriensis et Comes duorum districtuum, 1761 Archiepiscopus Strigoniensis, 1762 titulum «Protector Studiorum Publicorum» accepit. Cfr. RÉVAI, o. c., t. II, p. 618.

⁹ Cfr. AN V, vol. 79, f. 18b.

¹⁰ IBID., f. 13a; cfr. etiam BASILOVITS, o. c., P. IV, p. 31.

¹¹ Compositio invenitur in AN V, vol. 79, ff. 86a-87b.

¹² Cfr. AN V, vol. 79, f. 87a; etiam LELEČAK M., *Stolovi dochody hrekokat. svjaščennykiv*, in «NZTP», Užhorod 1937, pp. 138-141.

¹³ Cfr. AN V, vol. 79, f. 86b.

Vicarius Apostolicus solummodo Vicarius Ritualis Ordinarii latini Agriensis, ita Sacerdotes uniti tantum Vicarii Rituales Parochorum latinorum facti sunt.

Hanc compositionem F. Bårkòczy postquam M. Olšavskyj iuramentum subiectionis denuo renovavit «...cum non eam, quam ius exigit, prae se ferre videretur erga Excellentissimum Dominum Ordinarium observantiam et dependentiam...», publicavit¹⁴. M. Olšavskyj initio protestabat subscribere huic iuramento opponendo Breve Pontificium, ubi nulla mentio de subiectione fiebat. Nihilominus tandem coactus est¹⁵ subscribere documentum omnimodae fidelitatis et subiectionis coram Capitulo Agriensi¹⁶.

Episcopus Agriensis eodem die, scilicet 8 Maii 1747, Vicario Apostolico, deputato ad animas gubernandas auctoritate apostolica, facultatem exercendi iurisdictionem in Unitos concedebat, sed tantummodo *ad triennium*¹⁷. Quo pacto? Quo iure?

«*Despoticus animus*» — uti dicit Zsatkovics¹⁸ — Episcopi Agriensis F. Bårkòczy adhuc magis anno 1748 sese monstravit, quando Cathedrali Vicarii Apostolici canonice visitare praetendebat. Etiam hoc ante numquam eveniebat¹⁹. M. Olšavskyj cum suo clero ad manifestandam protestationem contra huiusmodi violationem die 15 Iulii 1748, quando F. Bårkòczy civitatem Mukačiv ingrediebatur, non comparuit²⁰. Die sequenti tandem minis et excommunicatione perterritus ac ad vitanda scandala²¹ M. Olšavskyj coram Ep. Agriensi sese praesentavit²² fuitque coactus iuramentum subiectionis renovare²³. De hoc iuramento M. Olšavskyj postea dixit se protestatum esse ipsum nullum iuramentum depositurum²⁴.

Violentia nullum facit actum humanum. Quare Olšavskyj se luctare contra Praesulem Agriensem liberum existimabat. Exinde revera fuit «...in eo uno anxius sollicitus, quomodo nempe dependentiam ab Excellentissimo Domino Dioecetano suo Agriensi et eidem debitam obedientiam excutere posset...» —

¹⁴ Ex iuramento die 8 Maii 1747; *IBIDEM*, f. 85a.

¹⁵ *IBID.*, f. 13a.

¹⁶ *IBID.*, f. 85b: «...Episcopum Agriensem Praelatum meum, et suos in hoc Episcopatu Successores pro indubitato meo Ordinario, et Dioecetano Episcopo irrefragabiliter agnoscam, et teneam, eisdem ab hac hora semper sim, et esse velim fidelis, obediens, subordinatus, et subiectus...».

¹⁷ Cfr. *A N V*, vol. 79, f. 87b. Est prima huiusmodi concessio in tota historia eparchiae Mukačoviensis.

¹⁸ Cfr. «*Századok*» a. 1884, o. c., p. 844.

¹⁹ Cfr. *A N V*, vol. 79, f. 13b; *BASILOVITS*, o. c., P. IV, pp. 31-32.

²⁰ De ipsa visitatione cfr. *DULYŠKOVYČ*, o. c., P. III, pp. 139-147. Relatio Capituli Agriensis in *A N V*, vol. 79, ff. 88a-92a.

²¹ Nam in Mukačiv dabantur multi Calvinistae Hungari.

²² Die 16 Iulii 1748, in «*Századok*» a. 1884; o. c., p. 844; *BASILOVITS*, o. c., P. IV, p. 162; *A N V*, vol. 79, f. 13b.

²³ Habetur in *A N V*, vol. 79, f. 91a.

²⁴ Cfr. proclamationem M. Olšavskyj: «...adursus legam et recitabo hoc scriptum, sed numquam animo iurandi...»; apud *BASILOVITS*, o. c., P. II, p. 187; cfr. testimonium Epp. Agriensium de hoc iuramento in *A N V*, vol. 79, f. 90a: «...citra ullam coactionem prestito...».

sicuti dicebatur ab Epp. Agriensibus²⁵. Experientia eum nempe docebat hanc dependentiam plurimas usurpationes ac abusus contra clerum, praesertim inferiorem, secum portasse²⁶. Decreta vero nominationis ei manifestabant de iure nullam dependentiam pro Vicario Apostolico impositam fuisse²⁷. Imo eam iuribus Vicarii Apostolici contradici.

Hoc modo ista visitatio canonica ex parte Episcopi Bårkòczy fuit scintilla, quae explosionem sat fortem causavit. Clerus die 6 Februarii 1749 (antehabita synodo eparchiali) sat energice sua iura Romae defendit. Allatis fundamentis pro sua positione exposuit nempe, quomodo Episcopi Agrienses omnino iniuste iuramentum subiectionis a Vicario Apostolico exigebant degradabantque Parochos unitos nonnisi in Substitutos Parochorum ritus latini. M. Olšavskij ipse die 26 Februarii 1749 coram Curia Imperiali suas litteras protestationales deposuit rogabatque erectionem eparchiae Mukačoviensis auctoritate iuris patronatus²⁸.

S. Congregatio de Propaganda Fide tunc informationem a Nuntio Apostolico Vindobonae quaerebat, qui sua vice Michaëlem Olšavskij rogabat: «... *quo iure D. episcopus Agriensis tales dispositiones fecerit et R. ma D.V. illis dispositionibus adhaeserit...*»²⁹. Curia vero Imperialis ab Ordinario Agriensi F. Bårkòczy interpretationem huiusmodi actionum exigebat. Bårkòczy, tamquam responsem seriem abusu, apud Mukačovienses compertorum, Vindobonam misit. Tunc Imperatrix M. Theresia, consulta prius S. Sede, totam hanc controversiam a se ordinandam statuit³⁰.

M. Olšavskij, ut accusationibus F. Bårkòczy respondere posset, iussu M. Theresiae visitationem canonicam in toto suo Vicariatu perficere debuit. Hanc

²⁵ Cfr. A N V, vol. 79, f. 90a. Hoc tamen minime veritati correspondebat. M. Olšavskij nempe suam activitatem amplissimam in omni campo exercebat. Sufficit mentionem facere de eius cura de scholis, cfr. PETROV, *Staraja vjera...*, P. II, pp. 54-55; pro fidelibus, IBID., P. I, pp. 47, 55-58; pro clero, IBID., pp. 41-46; pro S. Unione, IBID., pp. 64-67; pro typographia, pro privilegiis cleri, cfr. BASILOVITS, o. c., P. II, pp. 188-202; de materiali sublevatione, cfr. LEHOCZKY, o. c., pp. 30-35; et pro aliis pluribus, enumeratis apud BASILOVITS, o. c., P. III, pp. 109-110.

²⁶ Sicuti confessabat Archidiaconus Maramorosiensis, J. Bačynskij: «... Vos ab Agria amplius nihil boni expectetis...», in A N V, vol. 79, f. 90a.

²⁷ Pro M. Olšavskij haec clausula antea poni solita de Episcopo nonnisi titulari ab Imperatrice omittebatur. Cfr. HODINKA, *Tört.*, p. 592 et notam.

²⁸ Cfr. «*Századok*» a. 1884, o. c., pp. 884-845. Minus recte HODINKA, *Tört.*, p. 603, ponit eas ad annum 1747, nam istae protestationes tamquam effectus visitationis diei 15-16 Julii 1748 fuerunt.

²⁹ Cfr. DULYŠKOVYČ, o. c., P. III, pp. 152-153. Nuntius ad S. Congregationem de Prop. Fide die 19 Septembris 1750 hoc modo rescripsit: «... Ho portate le doglianze al... Cancelliere di Corte... perchè Monsig. Vescovo di Agria, dopo avere di suo capriccio fatte notabili violenze a Monsig. Vescovo di Monkatz di Rito Greco, che è Vicario Apostolico in quelle parti del Rito, interpellato da me replicatamente d'ordine di codesta Sacra Congreg. d'informare su quanto è stato esposto a N.ro Signore contro di Lui da quel Popolo di Rito Greco, neppure siasi degnato di rispondere alle mie lettere...»; in A P F, *Scritt. Rif.*, vol. 1, f. 395a-b.

³⁰ Cfr. HODINKA, *Tört.*, p. 602.

visitationem ipse diligentissime annis 1750-1752 perfecit³¹ Relationesque suas Vindobonam transmisit. Effectus Relationum cito iam secutus est. Die 16 Martii 1752 Consilium Locumtenentiale Hungaricum decretum edidit, quo clero latino et pastoribus protestanticis prohibitum fuit impedire Sacerdotes unitos in administratione Sacramentorum et receptione stolarum³². Praeterea severe Consilium ordinavit, ne quis, praeter M. Oľšavskyj, sese in gubernationem Unitorum immisceret³³.

Certo certius F. Bårkòczy contra huiusmodi ordinationes protestatus est, adducens cap. IX Concilii Lateranensis IV, quo Vicarius Apostolicus, secundum eum, debebat esse Vicarius Ritualis Ordinarii Latini. A pari, ita argumentabat ipse, et Sacerdotes. Si semel Sacerdotes uniti non sunt Parochi, prosecutus est Bårkòczy, sed tantummodo Substituti Parochorum latinorum, quomodo ergo proventus stolae exigere possunt. En fructus compositionis die 8 Maii 1747 Agriae factae. M. Oľšavskyj ulterius pro liberatione Unitorum ab influxu Epp. Agriensium instabat.

Ad hanc vivissimam disputationem dirimendam Imperatrix M. Theresia die 16 Septembris 1756 auctoritate «*Regis Apostolici*» decretum dedit, quo ordinabat: 1º, ut fideles uniti stolares tantummodo Sacerdotibus sui ritus solverent; 2º, ut Uniti libere sibi ecclesias aedificarent ubi necesse est; 3º, ut Sacerdotes uniti aditum liberum ad fideles sui ritus haberent; 4º, ut omnes abusus Parochorum latinorum Curiae Imperiali denuntiarentur³⁴. Hic primus successus Michaëlis Oľšavskyj in defensione iurium suorum fuit.

Cito tamen quaestio de educatione cleri emersit. M. Oľšavskyj ad clerum suum instituendum anno 1744 propriis expensis Seminarium in civitate Mukačiv fundare debuit³⁵. Tunc ipse ab Imperatrice subsidium aliquod obtinere curabat. Sed huic proposito F. Bårkòczy se opposuit. Adhuc sub G. Byzancij Antistes latinus Agriae Seminarium pro unitis fundare volebat, expensis tamen ipsorum³⁶. F. Bårkòczy tunc obtinuit pro se summam 1200 Florenorum e cassa Parochorum quae summa ei pro educatione cleri uniti assignata fuit. Pro hac summa in suo Seminario sex alumnos e Vicariatu Mukačoviensi alere intendebat, in spiritu tamen oboedientiae erga Agriam. M. Oľšavskyj alumnos Agriam mittere recusavit, nam dictos 1200 Florenos pro se obtinere sperabat. Iussu tamen Cancellariae Aulico-Hungaricae anno 1755 primi alumni Agriam missi sunt.

Educatio alumnorum ucrainicorum Agriae effectum omnino contrarium habebat ab eo, quem Bårkòczy sperabat. In animis alumnorum in dies magis

³¹ Tres longissimae relationes habebantur in Archivo Eparchiali in Užhorod. Nunc certo certius destructae. Editae ex parte a HADŽEGA in eius *Dodatki k istorii...* diversorum districtuum. Descriptionem summariam invenies apud eundem: *Dodatki...* in *župa Maramoroš, o. c.*, pp. 28-29. Cfr. etiam HODINKA, *Tört.*, pp. 602-603.

³² HODINKA, *ibid.*, p. 603.

³³ Cfr. etiam «*Szásadok a. 1884, o. c.*», p. 845.

³⁴ Cfr. «*Szásadok*» a. 1884, o. c., p. 847; HODINKA, *Tört.*, p. 605.

³⁵ Cfr. BASILOVITS, o. c., P. III, p. 109.

³⁶ Cfr. PETROV, *Staraja vjera...*, P. II, pp. 54-55.

ac magis oppositio contra Latinos crescebat³⁷ ita, ut ipsi longissimas preces pro liberatione eparchiae Mukačoviensis ab « iugo » Agriae funderent³⁸.

Imperatrix M. Theresia sua ordinatione, die 16 Septembris 1756 data, controversiam inter Ordinarium Agriensem et Vicarium Apostolicum Mukačoviensem dirimi putabat. De facto tamen Epp. Mukačovienses momentum opportunum expectabant, ut sese omnino ab influxu Epp. Agriensium liberarent. Occasio nova cito venit, quando nempe ad sedem Agriensem Comes Carolus Eszterházy promotus fuit³⁹.

Die 18 Maii 1763 Carolus Eszterházy denuo obligationem iuramenti (sed simul ab eo praestando Vicarium eximebat) pro M. Olšavskyj imposuit⁴⁰ delegavitque ei facultates ordinarias *ad quinquennium dumtaxat*⁴¹. Hac ipsa die, oblitus ordinationis ab Imperatrice anno 1756 datae quoad proventus annuos, decrevit suam adhaesionem ordinationi a F. Bärkőczy anno 1747 datae. Hanc et ipse sua auctoritate Ordinarii confirmavit⁴².

Ad protestationem cleri contra huiusmodi usurpationem Primas Regni Hungariae, F. Bärkőczy⁴³, die 20 Septembris 1763 Mukačoviensibus devotionem fiduciamque filialem erga Episcopum Agriensem commendabat⁴⁴. Hoc, uno verbo, nihil aliud quam totalem dependentiam ab Ordinario Agriensi significare potuit⁴⁵. Quid mirum, si talis responsio clerum unitum non satisfacit. M. Olšavskyj diebus 30 et 31 Ianuarii et 1 Februarii 1764 synodum eparchialem convocavit, in qua se una vice pro semper a subiectione Epp. Agriensibus liberare statuit. Ad hunc finem delegationem cleri Vindobonam misit, cui Archidiaconus ac Theologiae Professor Iohannes Bradač praefuit⁴⁶. Petitio prius a Cancellaria Hungarica examinata fuit, quae iam die 15 Septembris 1765 causam erectionis eparchiae Mukačoviensis Imperatrici M. Theresiae pro executione proponebat⁴⁷.

³⁷ Quia ipsi etiam sub respectu nationali non paucum patiebantur a Hungaris.

³⁸ De his rebus multum dicere possit Diarium alumni Seminarii Agriensis Iohannis Pastel'ij, ex parte adductum in « *Századok* » a. 1884, o. c. pp. 846-847.

³⁹ Comes C. Eszterházy e nobili familia natus a. 1725. Theologiam Romae absolvit. Per aliquod tempus in domo paterna Sacerdos, 1752 Canonicus, postea Vicarius Generalis Strigoniensis, 1759 Episcopus Vacsiensis, 1762 Ordinarius Agriensis. Unus eximiorum virorum Regni strenuus bellator contra Protestantes. Magnum influxum Vindobonae, ubi frater eius Franciscus Magnus Cancellarius Hungariae fuit, habuit. Cfr. REVAL, o. c., t. VI, pp. 731-732.

⁴⁰ Hoc iuramentum Eszterházy ad mentem PP. Gregorii XIII esse affirmabat. Habetur revera a. 1575 a Gregorio XIII praescripta: « Professio orthodoxae fidei a Graecis emittenda », in *Bullarium Romanum*, Augustae Taurinorum 1863, t. XIII, pp. 133-135, sed ibi nulla mentio de subiectione erga Ordinarium latinum fit, sicuti Epp. Agrienses exigebant et videri potest in AN V, vol. 79, f. 91a-b.

⁴¹ Cfr. supra, ubi de simili delegatione F. Bärkőczy sermo fuit.

⁴² Haec omnia in AN V, vol. 79, ff. 92b-94a.

⁴³ Qui antea Episcopus Agriensis fuit.

⁴⁴ Cfr. AN V, vol. 79, ff. 95a-96b.

⁴⁵ Sicuti dicit WINTER in « *Kyrios* », 1939-1940, Heft II, p. 131: « somit wäre die föllige Abhängigkeit der ukrainischen Kirchen in Oberungarn endgültig besiegelt gewesen... ».

⁴⁶ Cfr. BASILOVITS, o. c., P. IV, p. 33; HODINKA, *Tört.*, pp. 605-607; LEHOCZKY, o. c., p. 19 praetermittit curam Iohannis Bradač et affirmat tantummodo A. Bačynskyj de erectione curasse.

⁴⁷ Cfr. DULYŠKOVYČ, o. c., P. III, pp. 173-174.

Episcopus Carolus Eszterhàzy, a suo fratre, Magno Cancellario Hungariae de tota re edoctus, iam die 30 Septembris 1765 Michaëlem Olšavskyj coram Imperatrice accusavit eum independentiam eo fine optare, ut facilius ad schisma transire posset, eundem M. Olšavskyj, qui sua studia Tyrnaviae apud Patres Societatis Jesu absolvit; qui cum tanto zelo S. Unionem in Transylvania anno 1746 restauravit⁴⁸; qui anno 1761 tam celebrem sermonem de S. Unione habuit⁴⁹; qui annis 1760-1761 tumultum Schismaticorum in districtu Szathmàr repressit⁵⁰; qui ferro ignique defendere causam S. Unionis paratus fuit⁵¹. Exinde patet maxima iniuria Vicario Apostolico Michaëli Olšavskyj hac accusatione a Comite C. Eszterhàzy illata.

E Vindobona tunc responsio venit, ne Eszterhàzy in negotia Unitorum⁵² et Vicarii Apostolici⁵³ sese immisceret. Tunc Episcopus Agriensis rem sat periculosam sibi existimans fundamenta magis iuridica pro suis praetensionibus quaerere coepit.

Omnia breviter recapitulando vidimus, quomodo causae controversiarum, praetermissis minoris momenti tricis, facile ad tres revocare possumus: 1, impositio ex parte Episcopi Augriensis iuramenti subiectionis Vicario Apostolico, de quo nulla obligatio exsistebat; 2, deputatio eidem facultatum, quas de facto et de iure semper S. Congregatio de Prop. Fide etiam pro Vicario Apostolico Mukačoviensi delegabat; 3, adscriptio stolae clero latino, contra consuetudinem et praescriptiones Curiae Imperialis nec non ipsius Imperatricis.

---

⁴⁸ Cfr. PETROV, *Staraja vjera...*, P. II, p. 47; NILLES, o. c., P. II, pp. 571-573.

⁴⁹ Cfr. BASILOVITS, o. c., P. III, pp. 48-49; NILLES, o. c., P. II, pp. 871-896.

⁵⁰ Cfr. NILLES, o. c., P. II, pp. 868-870.

⁵¹ Cfr. PETROV, *Staraja vjera...*, P. I, p. 67, ubi litterae M. Olšavskyj ad Vicarium Maramorosiensem adsunt.

⁵² Cfr. HODINKA, *Tört.*, p. 607.

⁵³ Sicuti videre possumus in litteris Mariae Theresiae ad M. Olšavskyj, die 15 Febr. 1766 datis, IBID.

CAPUT II.

CIRCUMSTANTIAE QUIBUS ERECTIO MATURAVIT

In toto hoc negotio Unitorum in Hungaria duplicem tendentiam sibi contrariam notare possumus. Ex una parte Ordinarius Agriensis latinus suam potestatem etiam super Unitos extendere satagebat, ex alia vero parte Vicarius Apostolicus oves suas independenter pascere desiderabat, nisus nempe auctoritate sibi a S. Sede concessa. Quare collisio inter utrumque necessarie sequi debebat.

Sancta Unione Ucraini in Hungaria sublevationem spiritualem et materialem adipisci sperabant. Loco eorum submissio Ordinario latino Agriensi et suppressio eparchiae Mukačoviensis venit¹. Conditio vero socialis cleri quasi talis qualis remansit, non obstantibus decretis Imperialibus in hunc scopum editis, quibus privilegia et favores cleri latini etiam ad Unitos extendebantur². Nil inde mirum, si tumultus pro reditu ad schisma excitati sunt.

Primum quidem in vicina Transylvania opera cuiusdam monachi serbici Bessarionis³ totalis relapsus ad schisma minabatur⁴. Eo magis quod etiam Protestantes divulgando contra Ecclesiam Romanam et Papam calumnias Romanos ad hoc instigabant⁵. Fortuna huius tumultus sat magna fuit, imo violentiae

¹ Cfr. e.g. correptionem Rectoris Seminarii Agriensis, quando alumnus unitus Professionem Fidei emittebat, qui loco «filius dioecesis Agriensis» legebat «filius dioecesis Munkacsiensis»: «non datur Munkacsinesis dioecesis, sed Agriensis»; cfr. «Századok» a. 1884, o. c., p. 847.

² E.g. Leopoldi I die 23 Aug. 1692, confirmatum a Carolo III die 21 Junii 1712, reconfirmatum a Maria Theresia die 12 Oct. 1741, sed adhuc tunc sine effectu fuit. Omnia decreta invenies apud BASILOVITS, o. c., P. II, pp. 188-202. M. Theresia die 5 Apr. 1746 scripsit quomodo domini terrestres indigne cum clero unito sese gerebant: «... Parochos exturbando, eorum personas invadentes, indigne tractando, detinendo, verberando, ad census laboresque coloniales praestandos contra Resolutionem et Iusionem Nostram cogendo...». Apud NILLES, o. c., P. II, p. 575.

³ Monachus Bessarion e Croatia oriundus, prius vitae eremiticae, postea peregrinationibus deditus fuit. Hierosolymis vota solemnia professus est; exinde ad Metropolitanam schismaticam Karlovitsiensem Arsenium IV missus fuit, ubi schismatis propagationi incubuit. Cfr. NILLES, o. c., P. II, pp. 558-560.

⁴ Ipse Bessarion Romanis exponebat, quomodo: «... ab avita Patrum suorum religione aberrasse; sub Unionis specie ad ritum latinum compelli; non modo aeternam eorum salutem, sed et ipsam libertatem eorumque bona periclitari; nil aliud intendi, nisi ut ipsi... uno interitu eradicarentur...»; IBID., p. 557.

⁵ Hoc tempore Romeni uniti etiam Valachi denominabantur. De influxu Protestantium cfr. PETROV, *Staraja vjera...*, P. II, p. 49; IDEM, *Otvuk reformaciji v russkom Zakarpatiji XVI v.*, Praha 1923.

timebantur. Hoc fiebat eodem tempore, quo Episcopus Fogarasiensis Unitorum in Transylvania Johannes Ignatius Klein (Micu), sedi suae abdicare debuit ob vehementem oppositionem in Diaeta contra Status Transylvaniae, qui Diploma privilegiale Leopoldi I pro Unitis Transylvaniae, adhuc die 19 Martii 1701 emanatum, admittere noluerunt, etiamsi tum Carolus III quum Maria Theresia ipsum confirmarent⁶.

Tumultus eo usque processit, ut Imperatrix M. Theresia expeditionem militarem anno 1742 mandare debuisset⁷. Violentia tamen animas non convertit. Quare initio anni 1746 ad sedandum tumultum Vicarius Apostolicus Mukačoviensis, M. Olšavskyj, ab Imperatrice deputatus fuit. Facta visitatione M. Olšavskyj suas relationes S. Sedi et Imperatrici transmisit, quae ultima die 5 Aprilis 1746 suas litteras privilegiales edidit⁸, in quibus duplex causa tumultus apparet: a) intentio pertrahendi Unitos ad ritum latinum⁹; b) misera conditio materialis cleri uniti¹⁰. Ob hanc duplicem causam eadem periodo plus quam 60.000 animarum S. Unionem deseruerunt.

Simili modo res in eparchia Magno-Varadiensi sese habebant, ubi propter deputationem solummodo Vicarii Ritualis a. 1748¹¹ S. Unio ad exiguum numerum reducta est¹². Post erectionem autem eparchiae independentis anno 1823 S. Unio denuo excrevit¹³.

Pestis schismatis etiam Vicariatum Apostolicum Mukačoviensem inquinare coepit. Venit homo inimicus seminavitque zizaniam. Hac vice quidam «Sara-baita»¹⁴ Sophronius veniens ex Natolia¹⁵. Ipse populum unitum in districtu Szathmáriensi a S. Unione seducere coepit¹⁶. Etiam hac vice M. Theresia Michaeli Olšavskyj imposuit, ut et huic periculo obviaret.

Praesul inter oves suas hic inde excurrerebat exhortatusque est eas, ut quaerent: «...de semitis antiquis, quae esset via bona...».

⁶ Cfr. NILLES, o. c., P. II, pp. 548-555, ubi diploma privilegiale Romanorum refertur.

⁷ IBID., pp. 560-562.

⁸ IBID., pp. 574-576.

⁹ In suis litteris M. Theresia dixit: «...Intentio nobis non est, nec unquam fuit graecum ritum in latinum mutandi...»; IBID.

¹⁰ Querelas expositas ex parte Romanorum per M. Olšavskyj M. Theresiae die 16 Junii 1746 invenies apud PETROV, *Staraja vjera...*, P. II, p. 47: «...ferme omnibus locis ad cuncta, uti rustici, supportanda... attrahuntur... nulla absque reflexione Immunitatis Ecclesiasticae...». De toto hoc tumultu IBID., pp. 43-48; multa documenta huc spectantia reperies apud NILLES, o. c., P. II, pp. 543-581. KARACSONYI J., *Magyarország Egyház története*, Nagy Várad 1915, pp. 378-381.

¹¹ Cfr. KARACSONYI, o. c., pp. 381-383.

¹² Cfr. NILLES, o. c., P. II, pp. 525-526; 603-604.

¹³ Bulla erectionis data die 23 Junii 1777. De bibliographia circa hanc erectionem cfr. NILLES, o. c., P. II, p. 647.

¹⁴ Monachus, qui sub nulla regula vivebat, sed semper peregrinabat.

¹⁵ In Natolia (Trapezus) se Archimandritam fuisse affirmabat. Peragratis terris a Turcia usque Hungariam, Tyrnaviae professionem fidei catholicae deposuit. Sperabat enim Paroeciam Vindobonae graeci ritus obtinere. Hac tamen non obtenta, in Transylvaniam sese contulit, ubi suam veram naturam monstravit, seducendo populum ad schisma. Cfr. NILLES, o. c., P. II, pp. 868-869.

¹⁶ Contra Sophronium tamquam «*Perturbatorem Populi*» edictum imperiale latum est. Sed ipse semper aufugebat.

Hoc modo nempe suum celeberrimum « Sermonem de Sacra occidentalem inter et orientalem Ecclesiam Unione » incoepit¹⁷. Expositis argumentis et historia S. Unionis Michaël Olšavskij concludebat: 1°, Imperatricem omnia privilegia etiam pro Unitis confirmasse¹⁸; 2°, Unionem quoad regulam fidei et morum, non quoad regulam disciplinae, necessariam esse¹⁹.

Iuvat notare, quod causae deserendi S. Unionem in hac regione etiam erant sequentes: a) negatio Unitis privilegiorum ecclesiasticorum; b) metus latinizationis. Tanto magis has causas sublineare necesse est, nam postea ob istas causas etiam apud Mulkačovienses schisma timebatur²⁰.

Tunc temporis (aa. 1750-1752) M. Olšavskij suam visitationem canonicam totius Vicariatus perfecit expertusque est maximam miseriam, imo indignitatem cleri uniti²¹, qui in sua positione sociali a rusticis nihil differebat²².

Sermo de S. Unione et Visitatio Canonica magnum successum habuerunt. Quasi omnes ad S. Unionem reducti fuerunt, alii in ea magis confirmati sunt. Bene ergo Comes districtus Užhorodensis (Ungvãriensis) ad Consilium Locumtenentiale Hungariae scribere potuit: « ...In oculis Ruthenicae Gentis plus consistere in praesentia praesulis sui apostolici, quam in armata manu etiam 10.000 virorum; hos scilicet violentos reputant, illos vero venerantur et audiunt pastores doctrinae suae, quod experientia teste habeo... »²³.

Quid mirum, si etiam postea, annis nempe 1760-1761, contra novos tumultus ab eodem Sophronio iam in discrietu Maramorosieni excitatos denuo ab Imperatrice Michaël Olšavskij missus est²⁴. Hac vice a subversoribus praeter periculum latinisationis²⁵ expositae fuerunt adhuc aliae causae: 1°, spes accipere proprium Episcopum dependentem a Metropolita sui ritus²⁶; 2°, privilegia ab

¹⁷ Sermo, qui iam a. 1764 Tyrnaviae typis mandatus fuit in lingua latina, invenitur apud NILLES, o. c., P. II, pp. 871-896. Lingua vernacula originali editus est a. 1769 in monasterio Počajoviensi Ord. S. Basilii M. In ipso M. Olšavskij exposuit: 1°, de significatione vocabuli « Unitus »; 2°, argumenta de S. Unione e S. Scriptura, Traditione, e 7 primis Conciliis, S. Liturgia et documentis Regis deprompta; 3°, conspectum historiae schismatis; 4°, conamina de S. Unione ex parte Graecorum; 5°, de nonnullis difficultatibus contra S. Unionem. Suam expositionem concludebat: « Unio cum Romanis in fide, non in ritu est necessaria ad salutem ».

¹⁸ « ... Clementissima autem regina... omnia illa privilegia... benignissime confirmare dignata est... »: apud NILLES, o. c., P. II; p. 895.

¹⁹ « ... Neque Vos Latinos, sed Catholicos esse vult... »; IBID.

²⁰ Hunc timorem infundatum esse semper ab Epp. Agriensibus postea allegabitur.

²¹ Cfr. HODINKA, *Tört.*, pp. 726-727; HADŽEGA V., *Dotatky...* v. ž. *Maramoroš*, pp. 35-75.

²² Cfr. PETROV, *Staraja vjera...*, P. I, p. 49; LEHOCZKY, o. c., pp. 30-35.

²³ Apud PETROV, *Staraja vjera...*, P. I, p. 43.

²⁴ Illo tempore Sophronius iam Vicarius Generalis Congregationis Karlovitsiensis nominatus fuit et a Georgio Abrugyensi adiuvatus. Cfr. NILLES, o. c., P. II, pp. 868-871.

²⁵ « ... Unionem hic populus existimavit esse, ex Sophronianorum doctrina, assumptionem ritus Latini... »; e litteris M. Olšavskij ad Cancellariam Hungaricam die 30 Oct. 1761; apud PETROV, *Staraja vjera...*, P. I, p. 67; litterae currentiales sine data et subscriptione ex parte Schismaticorum inveniuntur IBID., pp. 33-34: « ...Data est enim commissio a Gubernio, ut, quos invenient, faciant papistas... ».

²⁶ « ... alterum quod sperant: venturum scilicet Patriarcham Orientalem, ut dicunt, Ecclesiae, a quo novum Episcopum sunt accepturi... », scripsit Comes Károlyi ad M. Theresiam die 25 Maii 1761; IBID., p. 47; « ... certum esset (pro Schismaticis) ... quod

Imperatrice etiam pro non-unitis concessa²⁷. Quare omnes ad «*antiquam fidem*» (sic schisma vocabant) amplectendam animabant, cum qua libertatem nationalem, meliorem fortunam et liberationem a dominis terrestribus pollicebantur.

Tunc iterum praesentia Pastoris plus obtinuit, quam manus armata²⁸. M. Olšavskij cum sacerdotibus conferebat, singulas villas et possessiones visitabat, minabat, rogabat, hortabat, loquebatur ad congregationes populi veramque significationem S. Unionis exponebat. Ubi transiebat, ibi pacem et ordinem relinquebat. Omnes, qui ad congregationes confluebant «...sponderunt semet in ea fide, ut hactenus fuerunt, sub ep. pi hujus Munkacsensis jurisdictione permansuros», sicuti Comes Károlyi ad Imperatricem die 25 Maii 1761 scripsit²⁹. Ipse Comes die 23 Octobris eiusdem anni iam de plena pace ac tranquillitate M. Theresiam informare potuit³⁰.

Ad eandem periodum alia defectio a S. Unione in eparchia Mukačoviensi pertinet, in oppidis scilicet Doroghiensibus³¹. Fideles nempe ibi anno 1765 Metropolitam schismaticum Karlovitsiensem rogaverunt, ut eis sacerdotes non-unitos mitteret. Ad hoc praesentia militum russicorum in vicinis oppidi Tokaj, cum quibus etiam proprii sacerdotes aderant, animati fuerunt. Expeditione militari russica ad interventum Imperatricis M. Theresiae Mosquae revocata, Parochus unitus oppidi Hajdu-Dorogh³², Andreas scilicet Bačynskij, totam rem investigare debuit. Ipse unicam causam, derisionem scilicet Protestantium, quod Uniti cum essent, nec proprium Episcopum, nec Parochos sui ritus haberent, invenit. Episcopus nempe Mukačoviensis nonnisi servus Ordinarii latini, Sacerdotes uniti autem solummodo Capellani Latinorum sunt³³. Hic ergo fuit fructus ordinationis die 18 Maii 1763 ab Episcopo Agriensi Carolo Eszterhàzy datae de omnimoda subiectione Cleri uniti³⁴.

Sic plus minusve res sese habebant, quando M. Olšavskij cum suo clero se liberare a dependentia Ordinarii Agriensis statuit. Suas considerationes per Archidiaconum Johannem Bradač Vindobonae exposuit³⁵.

Vicarius Apostolicus M. Olšavskij causam independentiae sat longe meditatatus est habuitque occasionem ipsum problema immediate inspicere. Non parvas

---

universus Graeci ritus non-unitorum clerus in Hungaria... dependentiam a Metropolita suo habeat...»; e litteris Consilii Locumtenentialis ad Imperatricem die 13 Apr. 1761; IBID., pp. 37-38; cfr. etiam IBID., p. 33, ubi adsunt litterae Sophronii die 5 Apr. 1761.

²⁷ Cfr. litteras currentiales die 3 Martii 1761; IBID., p. 31: «...ostendemus vobis decreta Imperatoria et ordinabimus quid cuique tenendum sit...».

²⁸ Interventus militaris a Consilio Locumtenentiali die 13 Apr. 1761 ordinatus nihil obtinuit. Cfr. PETROV, *Staraja vjera...*, P. I, p. 37.

²⁹ IBID., p. 46.

³⁰ IBID., P. II, p. 82.

³¹ In oppido nempe Hajdu-Dorogh et Böszörmény. In historia hungarica ecclesiastica haec defectio nomine «Doroghi ügy» venit, de qua cfr. PETROV, *Staraja vjera...*, P. I, p. 72; A N V, vol. 79, f. 92a.

³² Andream Bačynskij postea de erectione eparchiae luctare videbimus. PETROV, *Staraja vjera...*, P. II, pp. 79-80.

³³ Cfr. «*Századok*» a. 1884, o. c., p. 851.

³⁴ Cfr. HODINKA, *Tört.*, pp. 608-609; A N V, vol. 79, ff. 17b-18a.

³⁵ Cfr. A N V, vol. 79, ff. 8a-18b.

iniurias ex parte cleri latini contemplatus est, experimentatus est etiam in propria persona difficilem animum Episcopi Agriensis. Hanc ob causam Imperatrici M. Theresiae exposuit: « ... sui cum Clero erga Latinum Episcopum subiectionem, atque ab eodem dependentiam praecipuum esse Sacrae Unionis propagandae, conservandaeque impedimentum... »³⁶ cunctaque, quae potuit, pro tali liberatione egit³⁷.

Facta negari non possunt. De ipsis autem Imperatrix bene edocta fuit. Quando rixae cum violentia inter utriusque ritus clerum locum habere iam coeperant³⁸, M. Theresia intervenire necessarium esse putabat in favorem Ucrainorum. Aliter schisma aut emigratio populi timendae erant³⁹. Quare die 30 Aprilis 1766 Imperatrix Maria Theresia Romam scripsit⁴⁰ petendo erectionem canonicam eparchiae Mukačoviensis, independentis ab Ordinario Agriensi. In suis litteris ad Romanum Pontificem Clementem XIII Regina Apostolica exposuit quomodo « ... Episcopi Agrienses tamquam loci Ordinarii unitos Episcopos Munkacienses sibi subjectos reddere atque dependenter ab ipsis omnem jurisdictionem metiri et recognoscere modis omnibus studuerint, schismatici vero Episcopi eosdem Ep. pos unitos Munkacienses, ob defectum dioecesis et jurisdictionis ordinariae despectui habere, populum autem unitum a S. Unione sub hoc praetextu abstrahere coeperint... »⁴¹. Quomodo istam erectionem Imperatrix concepit, melius ex eius litteris ad Cardinalem Protectorem Alexandrum Albani patet, ubi dicitur: « ... *Hi duo Ep-pi, Agriensis nempe et Munkaciensis, intra eosdem Materiales Limites respectu quisque sui Ritus Populi citra reciprocam dependentiam pleno Jure operari, et Ordinariam Jurisdictionem exercere possint...* ». Per talem erectionem Episcopo Agriensi in exercitio iurisdictionis non derogabatur, multo minus ipse in suis redditibus aliquod detrimentum patiebatur⁴². Hoc modo Imperatrix Maria Theresia magis de reintegratione quam de vera et propria erectione instabat.

Romae tamen hanc tamquam erectionem novae eparchiae, per dismembra-

³⁶ Cfr. BASILOVITS, o. c., P. IV, p. 41.

³⁷ E contra C. Eszterházy: « ... perniciosissimum esse S. Unioni conservandae... vel minimam Erectionis aut Independentiae spem facere... ». Cfr. eius litteras ad Nuntium Vindobonensem in ANV, vol. 79, f. 197a-b.

³⁸ Cfr. HODINKA, *Tört.*, pp. 607-608.

³⁹ IBID., pp. 607-621; etiam « *Kyrios* », o. c., pp. 130-131: « ... Die Kaiserin stellte sich auf die Seite der ukrainisch-unierten, weil sie und ihre Ratgeber in Wien mit Recht fürchteten, dass die Kirchen- und National-Politik der Magyaren die übrigen Völker in Ungarn dem Hause Habsburgh entfremden könnte... ». Cfr. etiam PELESZ, o. c., P. II, pp. 1034-1037. De tota hac periodo bene habet ANDRUCHOVYČ in « *Opera gr. cath. Academiae Theologicae* », Leopoli 1935, vol. 1-2, pp. 47-57.

⁴⁰ Imperatrix scripsit alias litteras ad Papam, apud NILLES, o. c., P. II, pp. 902-905, alias ad Card. Protectorem, apud « *Sitzungsberichte* » o. c., pp. 518-520. Copia harum etiam in ACTA C C, a. 1771 sub die 20 Martii.

⁴¹ Cfr. NILLES, o. c., P. II, p. 903.

⁴² Cfr. litteras Mariae Theresiae ad Cardinalem Protectorem Albani: « ... tota Ep-pi Munkaciensis Jurisdictio Ordinaria unice ad Ritus sui Populum et Clerum restricta esset, cui etiam pro concedente subsistentia in Annuis 5.000 Flor. absque diminutione Proventuum Ep-pi Agriensis distincta ratione provisum esset... ». Cfr. ACTA C C, a. 1771, sub die 20 Martii.

tionem scilicet ab Agriensi perceperunt ⁴³, quare Romanus Pontifex Clemens XIII Imperatrici rescripsit: « ... non mediocris deliberationis episcopatum graeci ritus erigere, eaque res est, quae magnam cautionem habet... ea incunctanter conquiri iussimus, quae prius nobis cognita oportet... » ⁴⁴. Praesertim informatio Episcopi Agriensis Caroli Eszterhàzy expectanda erat ⁴⁵.

Concludendo has investigationes dicere iam possumus timorem Vicarii Apostolici M. Olšavskyj de relapsu in schisma Unitorum fundamento haud caruisse et subiectionem erga Ep. Agriensem in talibus circumstantiis pro fide populi magno detrimento fuisse, non obstante opinione contraria Praesulis Agriensis.

---

⁴³ Cardinalis a Secretis Status ad Nuntium Vindobonensem die 7 Junii 1766, in AN V, vol. 85, ff. 93a-b; 95a-b et tandem 94a: « ... viene supplicata la S.tà Sua ad erigere il Vescovado Greco la Terra di Munkatz *dismembrandola col suo Territorio* e l'altro pure di Marmaros dalla Diocesi del Vescovo d'Agria... ».

⁴⁴ Cfr. Litteras Papae Clementis XIII ad M. Theresiam, die 11 Junii 1766 datas, in *Iuris Pont. de Prop. Fide*, vol. IV, o. c., p. 154.

⁴⁵ Cfr. litteras Cardinalis a Secretis Status ad Nuntium, die 26 Julii 1766, in AN V, vol. 85, f. 121a-b: « ...ma sopra tutto importa di avere il sentimento e parere del Vescovo d'Agria... ». Cfr. etiam litteras Nuntii ad Ep. Eszterhàzy die 23 Junii 1766 datas, apud BASILOVITS, o. c., P. IV, pp. 75-76.

CAPUT III.

OPINIO EPISCOPI AGRIENSIS ERECTIONI CONTRARIA

Petito Imperatricis Mariae Theresiae pro erectione eparchiae Mukačoviensis Romae haud aegre acceptata fuit¹. Nihilominus Opinio Episcopi Agriensis expectanda erat, postquam Nuntius suas informationes, omnino favorabiles² successive Romam transmisit³.

Nuntius Apostolicus Vindobonensis secundum vota S. Sedis adhuc die 23 Iunii 1766 Antistitem Agriensem Eszterhàzy Vindobonam aut Romam directe suos sensus de proposita erectione transmittere rogabat⁴. Illo tempore Eszterhàzy perficiens visitationem canonicam propriae dioecesis bonam occasionem consultandi suum clerum habuit. Sed cum a principio contrarius erectioni fuisset, diligentia non mediocri testimonia huic contraria colligere satagebat. Nihil profuerunt sollicitudines Imperatricis⁵, nihil instantiae Nuntii Apostolici⁶, ipse rem ulterius protrahebat. Iohannes Bradač nomine cleri et Vicarii Apostolici rem denuo apud S. Sedem urgebat⁷.

Tandem aliquando die 31 Martii 1767 Episcopus Eszterhàzy suam Informationem circa erectionem misit⁸, sine qua Romanus Pontifex causam erectionis decidere noluit⁹. Hac tamen recepta negotium erectionis omnino sinistrum exi-

¹ Cfr. litteras Procuratoris Gen. Ord. S. Basilli M., Ign. Wolodzko ad Bradač, die 8 Aug. 1766 apud NILLES, o.c., P. II, pp. 905-906.

² Informationes Nuntii: die 26 Iunii 1766 in ANG, vol. 381, f. 443a-b; die 12 Iulii e.a.; IBID., f. 445a-b.

³ Pro informatione Nuntium Cardinalis a Secretis Status rogavit die 7 Iunii 1766 in ANV, vol. 85, ff. 93a-95a.

⁴ Cfr. Litteras Nuntii ad Episcopum Agriensem, apud BASILOVITS, o.c., P. IV, pp. 75-76.

⁵ Imperatrix denuo causam erectionis Romae die 11 Oct. 1766 urgebat. Cfr. eius litteras in ANV, vol. 172, ff. 217a-218a.

⁶ Nuntius ad Cardinalem a Secret. Status die 25 Oct. 1766 scripsit: «... Io ho scritto di nuovo al Vescovo di Erlau (Agria) per eccitarlo a rispondere una volta, ma non sò ch'io mi debba aspettare...». IBID., f. 221a.

⁷ Die 19 Febr. 1767; cfr. ACTA CC a. 1771, sub die 20 Martii.

⁸ Informatio postea Agriae a. 1770 typis mandata, invenitur sub titulo: «*Opinio de Episcopatu G. R. Munkacsensi non erigendo*»; in ANV, vol. 79 ff. 39a-52b, cum documentis allegatis; IBID., ff. 53a-112a. Habetur etiam in ACTA CC a. 1771 sub die 20 Martii. Sine documentis apud BASILOVITS, o.c., P. IV, pp. 76-125. Opinio 113 numeris constat, quare in expositione citabitur semper *Opin.*, n. Numeri inter parenteses significabunt etiam numera Opinioni Episcopi Agr.

⁹ Cfr. Litteras Card. a Secretis ad Nuntium die 13 Dec. 1766; in ANV, vol. 85, ff. 196a-197a: «... Da quella medesima memoria... vengo sempre più a riconoscere, quanto

tum obtinuit secundum sensus Praesulis Agriensis. En necessitas rationes ab Eszterhàzy adductas latius exponere, ut alio capite de eorum obiectivitate historica inquirere possimus.

Praemissis excusationibus et expositis suis curis de S. Unione¹⁰, Episcopus Agriensis in longum et latum petitionem Imperatricis clerique uniti oppugnare satagit. Claritatis causa expositionem eius ad quaedam capita, quae singulis articulis absolventur, revocabimus.

Art. 1. - De S. Unione in eparchia Mukacoviensi

S. Unio, de qua nihil certum¹¹, nullum aut fere nullum successum initio habuit. Circa medium saeculi XVII « zelo, industria, ac labore Episcopi quondam Agriensis Georgii Jakusits¹² veluti proprii eorum Dioecesanum » (n. 10) S. Unio iam radices profundas immittere potuit. Tunc temporis ab aliquibus Ucrainorum in Synodo Nationali Tyrnaviensi a. 1648 S. Unio acceptata fuit, a Successore autem Jakusics, a Benedicto nempe Kisdy¹³, confirmata « non tamen aliter, quam absque suo Successorumque Episcoporum Agriensium praeiudicio, non ut duo sint Episcopi Ordinarii in una eademque Diocesi, unus Latinus Agriae, alter Graecus Munkacsini, sed ut conformiter ad constitutiones S. Matris Ecclesiae... liceret Graecis habere Episcopum Episcopo Agriensi, tamquam Ordinario subiectum » (n. 12). Suam declarationem Episcopus Eszterhàzy litteris monachorum Ordinis S. Basilii Magni et Petri P. Kaminskyj confirmabat¹⁴ ubi sublineavit praesertim: a) insuccessum Unionis sub Episcopis Mukačoviensibus; b) remedium pro ea promovenda a Kaminskyj insinuatum: ut scilicet pro Ucrainis in Hungaria vir aliquis doctus in Episcopum Ritualem consecratur et tamquam Vicarius Ordinarii latini Agriae habitet. Agrienses, ita Eszterhàzy pergit, quam maxime cordi habuerunt conservationem et propagationem S. Unionis, sed occupatio Hungariae a Turcis, pestis, motus politici, praesertim Tököliani non parvum impedimentum pro deducendis in rem propositis eorum fuerunt (nn. 14-16).

Quando autem Agria ad integrum Ordinariis suis restituta est, Antistes Agriensis cito curam de S. Unione habere coepit, agendo praesertim contra in schismate suspectum Methodium Rakoveckyj. Non alius, sed Episcopus Agriensis suo studio apud S. Sedem obtinuit, ut anno 1689 Ucrainis in dioecesi Agriensi exsistentibus in Vicarium Apostolicum Johannes De Camillis deputaretur, qui « male intellecto titulo Vicarii Apostolici » non est veritus et « Decimas ad Ecclesiam hanc Agriensem ex primaeva Divorum Hungariae Regum fundatione spectantes praetendere ». Postea tamen edoctus « *Punctis* » Primatis Hungariae,

---

giusto e prudente sia il contegno di N.ro Sig.re di nulla determinare su questo affare, finchè non si sente il Vescovo d'Erlau... ».

¹⁰ Cfr. *Opin.*, nn. 3-6.

¹¹ Cfr. supra P. I, c. 1.

¹² G. Jakusics, Episcopus Agriensis aa. 1642-1647.

¹³ B. Kisdy, Episcopus Agriensis aa. 1648-1660.

¹⁴ De his iam supra P. I, c. 4.

tendem ius ordinarium Episcopi Agriensis etiam supra Mukačovienses agnovit (nn. 18-19).

Post mortem J. De Camillis clerus populusque unitus de Vicario nominando conveniri non poterant. Hac ergo occasione Episcopus Telekessy¹⁵ die 9 Aprilis 1713 potestate sua ordinaria in Vicarium Georgium Byzancij instituit, qui et iuramentum subiectionis erga Ordinarium latinum Agriae die 20 Aprilis 1715 deposuit.

Hoc tamen tempore ortum habuit controversia de sede Mukačoviensi inter nominatum G. Byzancij et ab Imperatore designatum J. Hodermarskyj. Industria vero Episcopi Agriensis pax composita fuit, «Georgiusque Bizanczy in Officio Vicarii Graecorum per Diaecesim hanc Agriensem commorantium stabilitus» est (n. 21). Ipse cito facultates necessarias a suo Ordinario petiit, quas, iuramento deposito, obtinuit.

Non obstantibus tot iuramentis Comes Erdödy¹⁶ eum coram S. Congregatione de Propaganda Fide propter obstinationem accusare debuit. Rescripto exinde recepto G. Byzancij verbo ac opere suam subordinationem erga Antistitem Agriensem testatus est.

Ex hac vero dependentia magnum incrementum S. Unionis est secutum. Imo zelo Agriensium totus quasi districtus Maramorosiensis ad fidem catholicam reductus erat (n. 24).

Mortuo G. Byzancij, Episcopus Agriensis Erdödy pro suo Vicario Rituali Simeonem Olšavskyj constituit. Hoc vero decesso a. 1738 Gabrielem Blažovskyj nominavit, qui suam dependentiam ab Ordinario Agriensi laudabiliter agnovit.

Quando tandem anno 1743 «modernus Vicarius et Episcopus ritualis Michaël Manuel Olšavskyj» est nominatus (n. 27), non obstantibus pluribus iuramentis refractarium sese exhibuit, praesertim in visitatione canonica oppidi Mukačiv ab Episcopo Agriensi Bärkóczy instituta¹⁷.

Ipse Eszterházy, qui a. 1762 Ep. po Bärkóczy successit, nihil magis, quam S. Unionem promovendam cordi habuit¹⁸. Sed quia M. Olšavskyj Agriam pro facultatibus accipiendis venire tardavit Eszterházy ei facultates necessarias scripto delegare debuit, insimul et de proventibus annuis nec non stolaribus caviti, nam Epp. Mukačovienses non paucos abusos in praeiudicium Parochorum latinorum committebant. Haec ordinatio praecipua ratio querelarum contra Episcopum Agriensem fuit.

Haec fuit ratio, cur Imperatrix S. Sedem de erigendo Episcopatu rogavit non obstantibus tot laboribus pro Unitis, praesertim autem in reducendis denuo ad S. Unionem rebellibus in oppido Dorogh (a. 1765). Ita laborabant, ita protegabant Episcopi Agrienses S. Unionem (n. 35).

¹⁵ Telekessy, Episcopus Agriensis aa. 1699-1715.

¹⁶ Erdödy, Episcopus Agriensis aa. 1715-1744.

¹⁷ Bärkóczy, Episcopus Agriensis aa. 1745-1761. Cfr. *Opin.*, n. 30.

¹⁸ *Opin.* n. 32: «... me (h. e. Eszterházy) Vacio huc translato, nihil mihi magis cordi fuit, quam bonam cum moderno Vicario Apostolico harmoniam fovere Sacramque Unionem... sodam et promotam protegere et qua licet adhuc adaugere promovereque...».

Art. 2. - Fundamenta iuridica praetentae subiectionis

Recensita suo modo historia S. Unionis, Comes Eszterhàzy iam fundamenta iuridica subiectionis Unitorum erga Epp. Agrienses exposuit.

Sic 1° Bulla Pii IV « *Romanus Pontifex* » affertur, ubi legitur: « ... ad aver-tenda animarum pericula, et inter Catholicos scandala, cassatis et revocatis quibuscumque exemptionibus et privilegiis eatenus in favorem Graecorum, tam Clericorum, quam Laicorum concessis, constituimus, ut omnes illi etiamsi Episcopali, Archi-Episcopali dignitate praefulgeant, Locorum in quibus moram traxerint, Ordinariorum Visitationi, correctioni, punitioni et omnimodae Superioritati, in iis, quae Dei Cultum, Sacramentorum administrationem et animarum salutem, Haeresum extirpationem concernunt (relictis ipsorum Graecorum Ritibus a Sede Apostolica approbatis nec non Gratiis Apostolicis intactis permanentibus) subesse illisque tamquam Superioribus suis suarumque animarum Pastoribus humiliter obedire debeant... » (n. 37).

Postea citatur cap. IX *Concilii Lateranensis IV* (1215): « ... Quoniam in plerisque partibus intra eandem Civitatem atque Dioecesim permixti sunt populi diversarum linguarum, habentes sub una Fide varios Ritus et mores, districte praecipimus: ut Pontifices huiusmodi Civitatum, sive Dioecesum, provideant Viros idoneos, qui secundum diversitates Rituum et Linguarum Divina Officia illis celebrent et Ecclesiastica Sacramenta ministrent, instruendo eos verbo et exemplo; Prohibemus autem omnino ne una eademque Civitas, sive Dioecesis diversos Pontifices habeat, tamquam unum corpus diversa capita quasi monstrum. Sed si propter praedictas causas urgens necessitas postulaverit, Pontifex Loci Catholicum Praesulem Nationibus illis conformem provida deliberatione constituat sibi Vicarium in praedictis, qui ei per omnia sit obediens et subiectus; Unde si quis alter se ingesserit, excommunicationis se noverit mucrone percussus et si nec sic resipuerit, ab omni Ministerio Ecclesiastico deponendum, adhibito, si necesse fuerit, brachio saeculari ad tantam insolentiam repellendam » (n. 38).

Citatur etiam Concilii Tridentini sess. XXIV, cap. XI, hoc modo: « ... Quoniam Privilegia et Exemptiones, quae variis Titulis plerisque conceduntur, hodie perturbationem in Episcoporum Jurisdictione excitare dignoscuntur, decernit S. Synodus, ut, si quando iustis, gravibus et fere necessariis suadentibus causis, aliquos honorariis titulis, aut aliis insignibus in Romana Curia vel extra decorandos placuerit, aut quocumque titulo assumi nihil ex Privilegiis detractum Ordinariis esse intelligatur, quominus ii, quibus ea concessa sunt, vel in posterum concedi contigerit, ipsis Ordinariis tamquam Sedis Apostolicae Delegatis plene in omnibus subiecti existant » (n. 39).

Deinde refertur eiusdem Concilii et sessionis cap. XX: « ... Legati quoque de Latere, Nuncii, Gubernatores Ecclesiastici, aut quorumcumque facultatum vigore Episcopos impedire, aut aliquomodo eorum jurisdictionem iis praeripere, aut turbare non praesumant » (n. 40).

Denique ab Eszterhàzy ordinatio S. Congregationis de Propaganda Fide a.

1718 adnectitur, qua subiectio Vicario Apostolico erga Antistitem Agriensem tamquam Ordinarium suum fuit praescripta (n. 40).

Art. 3. - Exercitium iurisdictionis Epp. Agriensium in Unitos

Supra allatis documentis nisi, Episcopi Agrienses, ita pergit Eszterhàzy, iure meritoque omnimodam ordinariam suam iurisdictionem etiam in clerum populumque unitum explicare poterant. Hoc maxime in frequenti recurso ad Sedem Agriensem, tum cleri quum populi ucrainici contra suos Vicarios Apostolicos obtinuit¹⁹.

Non alii, sed Ordinarii Agrienses Vicariis Apostolicis Mukačoviensibus facultates iurisdictionemque concedebant. Ipsi et querelas populi componebant, Presbyteros unitos coram dominis terrestribus defendebant, de immunitatibus cleri curabant, in suo Seminario Dioecetano sex alumnos aiebant. Imo et typographiam pro libris Unitorum imprimendis obtinere satagebant (nn. 44-45).

Quid ergo amplius Episcopi Agrienses pro S. Unione facere poterant? Nonne tam mirabiliter S. Unio cura ac sollicitudine Ordinariorum Agriensium excreverat (nn. 46 et 48)? « Per hoc (i.e. erectionem) non Unionem promovendam, sed potius Populum unitum periculo Schismatis exponendum » (n. 54). Hoc modo Eszterhàzy hanc partem suae expositionis concludit.

Art. 4. - Insufficiencia argumentorum pro erectione adductorum

Praesul Agriensis argumenta coram S. Sede ab Imperatrice pro erectione exposita ad quinque revocat eaque omnia, suo modo invalida, declarare satagit.

Primum adducebatur condicio S. Unionis in Użhorod a. 1646 acceptata, ut nempe Uniti « *Episcopum sui Ritus habere possint* » (n. 58). Haec tamen condicio, ita semper Ep. Agriensis, proprie non aliter intelligi potuit, quam de Episcopo Rituali, sicuti (sunt verba ipsius): « plus quam unius saeculi *usus pacificus* docet, qui vel ideo felicior in conservatione et promotione S. Unionis produxit effectum, quod Sanctionibus Canonicis conformis fuerit » (n. 62). Episcopi Agrienses revera dissipato schismate Ucrainis Episcopo Rituali secundum cap. IX Conc. Later. IV providerunt obtinueruntque a S. Sede deputationem Vicari Apostolici, qui in districtum Mukačoviensem missus, *a nomine sedis decreto Imperatoris Episcopus Mukačoviensis denominatus est*. De facto tamen nonnisi Episcopus Titularis ac Ritualis Ordinarii latini usque tunc fuit (n. 63). Hoc adhuc magis ex eo patet, quod in actu S. Unionis Presbyteri ucrainici de independentia vel minus ne quidem cogitabant. Imo istam independentiam magnam periculum pro S. Unione fore affirmat Eszterhàzy, data independentia gentis Graecorum²⁰. Ipse quam maxime in ista verba Conc. Later. IV: « *Unum ovile debet habere unum Pastorem, etiamsi operarii sint multi* » premit (n. 68).

Ad secundam obiectionem, ne Uniti in deteriori condicione Schismaticis

¹⁹ *Opin.*, n. 43 tamen sese excusat referre acta, ne nimis molestus fiat (?).

²⁰ *Opin.*, nn. 66-67, 74-75, ubi affert exemplum schismatis Graecorum a. 1054

videantur, et ne ab his ultimis despiciantur, respondit Ep. Agriensis in sua dioecesi Schismaticos non dari.

Subiectio vero erga Epp. Agrienses nullo modo deterior condicio erat, secundum Eszterhàzy, nam cum sedes Agriensis omnium praestantissima esset et Praesul semper ex Optimatibus Hungariae seligeretur, nullo modo cum Metropolita schismatico, qui de cetero rudissimus erat, comparari poterat (nn. 71-72).

Ceteroquin etiamsi Vicarius Apostolicus Mukačoviensis nonnisi a Metropolita dependeret, etiam tunc diceret se in deteriori condicione, imo, etiamsi a sola S. Sede dependeret, idem diceret ²¹. E contra, ipsa alla independentia Schismaticorum in Hungaria praecipua causa est, cur isti in suo errore tam pertinaces persistunt (nn. 81-82).

Tertium argumentum pro petitione erectionis fuit incrementum numeri Unitorum (n. 60). Sed proprie haec « gloria » Episcoporum Agriensium fuit (n. 85). Tot laboribus, molestiis sollicitudinibusque impensis forsitan Epp. Agrienses meruerunt, prosequitur Eszterhàzy, ut ingrata soboles genitores suos despiceret, ut indignus pupillus tutoribus suis ingratus fieret eosque contemneret (n. 86)? « Quemadmodum Episcopi Agrienses Populum ad Sacram Unionem perduxerunt, ita porro eundem vigili sua cura conservare possunt » (n. 87).

In quarto loco exemplum aliarum dioecesium adducebatur, ubi intra eandem civitatem plures Episcopi, quisque sui ritus populum regentes, dabantur (n. 61). Secundum Eszterhàzy hoc Leopoli fuit, quia ibi Episcopi ritus graeci Latinos aetate praecesserunt. Praeterea illi istos numero superabant. Ruditas tamen Unitorum, ignorantia, errores, superstitiones et idolatria hanc dependentiam subsistere debuisse sat clare demonstrabant. In Transylvania, ubi etiam duo Episcopi tunc temporis dabantur, S. Unio fere nihil processit (n. 91).

Ultimo ex ipsa erectione inter Episcopum Agriensem et Vicarium Apostolicum pax nec non tranquillitas sperabantur (n. 92).

Si istam spem haberet, iam ipse (ita Eszterhàzy) ad erectionem petendam pronus esset. Experientia tamen contrarium docuit. Si dependentia subsistente Vicarius Apostolicus continue contra Latinos agere non cessabat, quid non facturus hac ipsa dependentia excussa? Imo maiores discrepantiae timendae sunt, fiet chaos (nn. 93-95). Quot scandala, quot abusus ex hac independentia oriri possint (n. 97)?

Art. 5. - Damna ex erectione secutura

Ultimo loco Episcopus Agriensis damna ex erectione secutura considerat. Erectione nempe perfecta proventus annui Sacerdotibus unitis adscribentur. In hoc casu Parochi latini ex nonnullis locis discedere populumque suum sine Pastore derelinquere coacti fuerint. Hoc fuerit occasio pro Vicario Apostolico Latinos ad suum ritum pertrahere (n. 99).

Divisione dioecesis Agriensis non paucum et ab Episcopo ipso « veluti

²¹ IBID., nn. 75-76: «...quia Metropolita Schismaticus a nullo dependens, libere agens est, ille saltem a Sede Apostolica utique dependere deberet...».

dimidium cordis » abstraheretur, nam ab eo hoc ipsum separatum esset, quod ipse Ecclesiae « genuit » et sollicitè conservavit (n. 101). Separatione sancita etiam fideles ritus latini numero minuerentur. Cum suis vero Parochis et ipsi supprimerentur, haeretici vero ob horrorem erga Unitos non converterentur (n. 102).

Etiam in rebus temporalibus Episcopus Agriensis eiusque clerus non paucum patierentur. Orbati essent decimis, quae eis semper etiam ab Ucrainis dispositione regia debebantur. Ad istas iam nunc, ita Eszterhàzy, Vicarius Apostolicus involare non veretur (nn. 103-105). Tunc facilius etiam divisionem fundorum, agrorum, silvarum ecclesiasticarum Latinorum Uniti exigere potuerint, adducta dumtaxat divisione iurisdictionis (n. 108). Hoc modo iure meritoque continuae tricae, lites, controversiae ac damna haud exigua timendae sunt.

« Haec omnia, — concludit Praesul Agriensis suam Opinionem, — non admittunt salva conscientia, ut dicere audeam independentiam et perpetuam exemptionem Vicarii Munkacsiensis... ab Episcopis Agriensibus Unioni profuturam, litibus et controversiis finem imposituram, absque damno et praeiudicio Ecclesiae Agriensis esse possibilem » (110).

Hanc suam Opinionem Episcopus Eszterhàzy etiam documentis diversis confirmare conatus est, quare facile S. Sedem in persuasionem de inopportunitate erectionis eparchiae pro Unitis perducere potuit. Capite tamen sequenti singula documenta et rationes examinabimus.

CAPUT IV.

ANIMADVERSIONES IN OPINIONEM EPISCOPI AGRIENSIS

Nil iam remanet, nisi aliquas animadversiones in huiusmodi Opinionem Praesulis Agriensis faciamus.

Inde a principio notandum est, eius expositionem omnino partialem fuisse. Scopus clare patet: *impedire huiusmodi erectionem*, quod iam ipse Nuntius Vindobonensis notavit scribendo ad Cardinalem a Secretis Status, die 21 Iunii 1766: « *Trattandosi di un affare che riguarda la Nazione Unghera, non è sì facile di trovare persone spogliate da ogni passione e da un certo interesse Patrio, che entra facilmente in ogni Loro affare...* »¹.

Hoc ipsum, quod suam Opinionem Episcopus Agriensis per novem menses conficiebat, satis demonstrat eum non parvas difficultates in suo intento expertum esse.

Art. 1. - Tenor documentorum circa S. Unionem

Sicuti supra iam exposuimus S. Unionem hac condicione factam fuisse ut Ucrainis liceret « *Episcopum a se electum et ab Apostolica Sede confirmatum habere* ». Quo sensu verba ista intellecta fuerunt nos Synodus Nationalis Tyrnaviensis docet ubi legitur²: « ... accomodando omnia et singula unioni reliquorum Graeci ritus Schismaticorum et usui vicinarum Polonicarum Ecclesiarum in eadem natione... » (ucrainica nempe)³. In vicina autem Polonia Ucraini propriam et independentem hierarchiam habuerunt. Quare Primas Hungariae ad quaesita S. Congregationis de Propaganda Fide recte respondere potuit, Ucrainis in Hungaria proprium Episcopum independentem ab omni alio iure

¹ Cfr. ANG., vol. 381, f. 441a. Cfr. etiam BOURGEOIS CH. S. J., *Les Gréco-Catholiques en Russie-Subcarpatique*, extrait de la « *Nouvelle Revue Theologique* », Tournai Juin-Juillet 1930, p. 3, ubi dicit: « ... Ces Eglises unies ont combattu non seulement contre l'assujettissement à des pouvoir civil ou contre des susceptibilités nationales, mais ont dû mener la lutte contre certains membres de la hiérarchie latine. On a vu souvent des représentans de l'Eglise latine les mettre dans des positions fausses, critiques, à cause d'ingerénces inopportunes et même injustifiées. Il fallait ramener ces Orientaux à l'unité; on voulait les amener au latinisme... ».

² Haec verba mox citata ab Eszterhâzy, quando Synodum Tyrnaviensem citat, in *Opin.*, n. 11, praetermissa sunt. Cfr. documentum in ANV, vol. 79, foll. 138-139. Item LOCKO M., pp. 98-100.

³ PETERFFY, *Sacra Concilia...*, o. c., P. II, p. 383.

spectare⁴. Hoc modo de affirmata subiectione et Episcopo nonnisi rituali clerus Mukačoviensis, sicuti Eszterházy vult⁵, ne quidem suspicari potuit. Quod neque S. Sedes fecit, cum in nullo Brevi pro Vicario Apostolico dato, ultimo non excluso, saltem vel minima insinuatō alicuius dependentiae erga Ordinarium latinum haberetur.

Episcopus Agriensis ad suam sententiam confirmandam litteras monachorum Ord. S. Basilii Magni et Petri P. Kaminskyj affert⁶. Sicuti iam expositum fuit has litteras contra Vicarium ad obtinendum pro se monasterium, ubi Vicarius Apostolicus residebat, scriptas fuisse. Monachi omni cum machinatione e monasterio eum expellere conati sunt. Ita valor litterarum quasi ad nihil reducitur. Imo indirecte saltem probant Episcopum Mukačoviensem hoc tempore (a. 1688) omnino independentem fuisse.

Gratuita omnino est affirmatio Episcopi Eszterházy etiam de sollicitudine Episcopi Agriensis Vicarium Apostolicum pro Mukačoviensibus in persona J. De Camillis obtinere⁷. Nam explicite documentis, supra iam per latum et longum discussis de toto hocce negotio, contradicit. Dicta documenta semper de Cardinali Leopoldo de Kollonich loquuntur, quin mentio, saltem minima, de Episcopo Agriensi fiat⁸. Neque ex documentis J. J. De Camillis vel minimum vestigium dependentiae erui potest⁹. Imo ex ipsa natura Vicariatus Apostolici ipse nonnisi Sedi Apostolicae et quidem immediate et directe subiectus esse potuit¹⁰.

Nominatio G. Byzancij a S. Telekessy die 9 Aprilis 1713¹¹ potius usurpatio, quam ius fuit. Ratione controversiae hoc tempore de iure nominationis et persona nominanda enatae, in rebus ecclesiasticis Mukačoviensium magna confusio orta fuit. Nihilominus a S. Sede heic inde ab ann 1710 in Vicarium Apostolicum Polycarpus Fylypovyč nominatus fuit. Quo pacto Telekessy tunc novum Vicarium nominavit?

Iuramentum a Byzancij de subiectione erga Agrienses praestitum magis violentia, quam libera voluntate emissum fuit¹².

Pro facultatibus autem G. Byzancij ad S. Congregationem de Propaganda Fide¹³, minime vero ad Episcopum Agriensem, sicuti vult Eszterházy¹⁴, recur-

⁴ Die 2 Iulii 1654, ergo non multum post Unionem Primas scribit: «...quum isti fuerint hucusque schismatici habuerintque episcopatum proprium graeci ritus schismaticum, non dependebant ab Episcopo Agriensi... deinceps... debent habere; nescio quomodo possit subjacere Episcopo Agriensi, quum unus Episcopus non subsit alteri...»; apud NILLES, o.c., P. II, pp. 833-834.

⁵ *Opin.*, n. 12.

⁶ *Opin.*, n. 13.

⁷ *IBID.*, nn. 17-18.

⁸ Cfr. ACTA CC, a. 1771, sub die 20 Mart., «Notizie...», N° 20-21.

⁹ Praecipua documenta in controversia invenies in ANV, vol. 79, ff. 60b-61a; 63a-b; 63b-64a; analysi subiecta in «Keleti Egyház», 1941, pp. 113-116.

¹⁰ Cfr. ANDREUCCI, *De Vicario Apostolico*, Romae 1745, pp. 9 et 44.

¹¹ *Opin.*, n. 20.

¹² Cfr. HODINKA, *Tört.*, pp. 582-589. Iuramentum extortum fuisse confitetur postea Byzancij.

¹³ Cfr. ACTA PF, vol. 88, f. 26a; APF, *Scritt. Rif.*, vol. 1, f. 195a.

¹⁴ *Opin.*, n. 22.

rebat. Imo etiam contra eius ingerentias G. Byzancij Romam recurrit. Ad sese defendendum tunc Episcopus Agriensis nonnisi diversos abusus coram S. Congregatione de Propaganda Fide contra Vicarium Apostolicum exponere potuit¹⁵. S. Congregatio, quin G. Byzancij sentiret, die 20 Iunii 1718 Secretas Litteras Vicario Apostolico Mukačoviensi communicandas dedit, quibus Episcopo Agriensi aliquod ius inspectionis concessum est. Haec ordinatio non significabat tamen omnimodam subiectionem, sicuti postea Epp. Agrienses praetendebant¹⁶.

Quando a. 1725 ab Imperatore Carolo III Commisio Ecclesiastica in districtum Maramoroš deputata fuit, cui Canonicus Agriensis praefuit quaeque controversiam de iurisdictione super hunc districtum dirimere debuit, ipsa commissio de S. Unione hoc modo sese expressit: «... *Unio fuit introducta... per Munkacsensem Rev.mum D. Josephum Hodermarszky et eiusdem Fratrem Patrem Procopium...* »¹⁷. Minime ergo opera et sollicitudine Epp. Agriensium, uti Eszterhàzy affirmat¹⁸. Ipsaque Commissio iussu Imperatoris, non autem solertia Episcopi Agriensis, composita fuit¹⁹.

Quid de iuramento a Byzancij extorto diximus, hoc valet etiam de isto Michaël Olšavskyj, qui hanc violentiam non semel denunciavit²⁰. Titulus Michaëlis Olšavskyj, non « Vicarius et Episcopus Ritualis » fuit²¹, sed a Papa Benedicto XIV in « Vicarium Apostolicum » nominatus est²², a Maria Theresia autem ei « Titulus et Honor Episcopi Munkacsensis Districtus Ruthenorum G. R. Unitorum » collatus fuit²³.

Si Michaël Olšavskyj contra delegationem iurisdictionis ab Eszterhàzy insurrexit, hoc omnino iuridice fecit. In Brevi nominationis nempe clausula: « ad Nostrum et Sedis Apostolicae beneplacitum » inveniebatur. Sic ob mortem Benedicti XIV iuridictio Vicarii Apostolici minime exspirabat²⁴. Tanto magis quod S. Congregatio de Propaganda Fide suo decreto de die 14 Februarii 1702

¹⁵ Etiamsi Nuntius Georgium Byzancij tuitus est. Cfr. APF, *Scritt. Rif.*, vol. 1, f. 173a-b, ubi eius litterae ad S. Congregationem, die 7 Maii 1718, adsunt.

¹⁶ Litterae Secretae in ANV, vol. 79, f. 73b.; idem in APF, *Scritt. Rif.*, vol. 1, f. 179a.

¹⁷ Acta Commissionis in ANV, vol. 79, ff. 75b-76a. Fusc hac de quaestione BALOGH M., *A maramarosi görög szert. orosz egyház és vicariatus történelme*, Ungvár 1909, pp. 5-25; CZIPLÉ S., *A maramarosi püspökség kérdése*, Budapest sine anno, pp. 4-65.

¹⁸ *Opin.*, n. 24.

¹⁹ Unione nempe conclusa opera Mukačoviensium, praesertim fratrum Hodermarskyj, Sacerdotum unitorum, missorum in distric. Maramorosiensem a Vic. Ap. Byzancij anno 1721, Episcopi Uniti Romani, Fogarasinesis praesertim, hunc districtum ad suam eparchiam adnectere tentarunt. Salebrosissima exinde quaestio apud Primatem, Curiam Imperialem et Romanam agitata fuit. Decisio in favorem Vic. Ap. Mukačoviensis, lata fuit. Cfr. HADŽEGA, *Dodatky... v Maramoroši*, o.c., p. 24; PETROV, *Staraja vjera...*, P. II, p. 39; aliqua documenta inedita in APF, *Scritt. Rif.*, vol. I, ff. 193a-195b.

²⁰ Cfr. BASILOVITS, o.c., P. II, pp. 186-187.

²¹ *Opin.*, n. 27.

²² Cfr. BASILOVITS, o.c., P. III, pp. 8-10.

²³ *IBID.*, pp. 6-8.

²⁴ Cfr. c. 2 in VI, l. 4, tit. XXXII; WERNZ, *Ius Decretalium*, Prati 1915, t. II, p. II, pp. 478-479: «... Legati potestas per mortem Romani Pontificis non cessat, si... forte expresse — ad beneplacitum Sedis Apostolicae — data sit ».

Ordinariis locorum in negotia Vicariorum Apostolicorum sese immisceri omnino prohibuit²⁵.

Antistes Agriensis etiam acta sui Praedecessoris videre potuit, qui anno 1747 Vicario Apostolico facultates ad triennium delegavit. Tunc haec delegatio magnam perturbationem excitavit, ut Agriensis Praesul eam amplius non delegabat²⁶. M. Olšavskij vero facultates necessarias semper secundum morem suorum Praedecessorum a S. Congregatione de Propaganda Fide obtinebat²⁷. Hoc modo delegatio ab Episcopo Agriensi die 18 Maii 1763 Vicario Apostolico Mukačoviensi facta potius usurpatio quam iurisdictionis exercitium censi omnino debet.

Ultimo Eszterhàzy magna merita Episcoporum Agriensium de S. Unione extollit. Acta tamen aliquid aliud testantur. Imprimis S. Congregatio de Propaganda Fide die 2 Oct. 1651 Ucrainis Mukačoviensibus concedendum putabat Episcopum: «... eo magis cum supradicti Sacerdotes et Populi *proprio animi motu* unionem cum S.R.E. petant...»²⁸. Nec tacere possumus de indefessa activitate pro renovatione S. Unionis J. De Camillis²⁹. Quid effecerunt Sacerdotes uniti in districtu Maramorosieni³⁰? Operam Vicarii Apostolici pro S. Unione etiam extra suam eparchiam iam supra considerabamus³¹.

De cura Epp. Mukačoviensium circa S. Unionem Comes Supremus de Szathmàr Károlyi ad Imperatricem haec scripsit: «... Effluerunt magno numero anni ex quo tam Valachicae, quam Ruthenae nationis plebs rustica... *pia Episcoporum Munkacsiensium sollicitudine* ad Unionem cum S.R.E. est revocata, a parochis... edocta morum ac fidei disciplinam...»³².

Nec de labore Archiepiscopi Strigoniensis pro S. Unione tacere possumus³³. Quo iure ergo omnes successus S. Unionis Episcopus Agriensis sibi adscripsit? Etiamsi, dato et non concesso, S. Unio ab Epp. Agriensibus introducta confirmataque fuerit, ex eo tamen minime sequitur eos iurisdictionem supra Unitos habere.

Art. 2. - Excussio documentorum a Praesule Agriensi adductorum

Examinanda iam sunt fundamenta iuridica, quae antistes Agriensis pro praetensa subiectione Unitorum in eparchia Mukačoviensi Ordinario Agriensi retulit.

²⁵ Cfr. *Fontes Iuris Canonici*, P. VII, p. 41, n. 4494: «Nullus Episcopus aut alius Ordinarius, quantumvis metropolitana, seu primatiali, aut alia quacumque dignitate praefulgens in praefatis locis Vic. Apostolici curae commissis, *ullo modo se ingerere possit aut debeat...*».

²⁶ Cfr. c. 1-um huius partis.

²⁷ Cfr. e. g. ACTA PF, vol. 118, f. 214a; *Scritt. Rif.*, vol. 738, f. 75a; WELYKYJ, *Acta PF*, vol. IV, p. 57.

²⁸ Cfr. BASILOVITS, *o.c.*, P. IV, p. 75; WELYKYJ, *o.c.*, vol. I, pp. 247-248.

²⁹ Cfr. *Schematismus* a. 1878; HODINKA, *Tört.*, 400-423; IDEM, *Okm.*, pp. 300-302; LEHOCZKY, *o.c.*, pp. 10-11.

³⁰ Cfr. ANV, vol. 79, f. 75b.

³¹ Cfr. supra, ubi vide etiam causam Doroghiensem, quam Esterhàzy sibi adscripsit.

³² PETROV, *Staraja vjera...*, P. I, pp. 34-35.

³³ Cfr. NILLES, *o.c.*, P. II, p. 832.

Primo, Bulla Pii PP. IV «*Romanus Pontifex*» citatur in Opinione non secundum textum originale, sed secundum ista mysteriosa «*Puncta*», quae sicuti Eszterházy affirmat, Johanni De Camillis data sunt³⁴. Tenor tamen citationis plus minusve textui Bullae correspondet³⁵. Ad melius intelligendum contextum Bullae necesse est circumstantias, in quibus haec Bulla emanata fuit, cognoscere. Concilium Florentinum (a. 1439). Episcopis ritus graeci curam de populo cleroque sui ritus relinquit. Hoc postea et Romani Pontifices affirmarunt. Tempore tamen Papae Pii IV (1559-1565) Unio Graecorum in magna decadentia fuit. Orientales catholici nonnisi in diaspora, per provincias fidelium ritus latini commorabantur, fugiendo scilicet a tyrannide Turcarum. Ubi tamen in maiori numero cum suis Episcopis habitabant, istis et non aliis secundum Decretum Papae Leonis X «*Accepimus*» subdebantur³⁶.

In Calabria et Sicilia abusus non pauci ex hac concessione orti sunt. Ibi scilicet clerus graecus non habens proprios Ordinarios sese exemptum etiam ab Ordinario loci latino protestabat secundum dumtaxat privilegia Graecorum unitorum. Pius PP. IV, detestando diversa crimina eorum, quae nullo modo effectus privilegiorum esse potuerunt, tunc suam Constitutionem «*Romanus Pontifex*» emanavit³⁷, in qua subiectionem Archiepiscopis nec non Episcopis ritus graeci erga Ordinarios locorum «*in quibus moram traxerint*» praescripsit. Nonnisi in eo casu, si dicti Archiepiscopi et Episcopi sibi concessam a Sede Apostolica iurisdictionem non habuerint, sed tamquam simplices profugi fuerint.

Quod res sese omnino aliter apud Ucrainos post Unionem Berestensem (1596) habebat, neminem latet. Satis est legere acta hac occasione a S. Sede emanata, ubi Episcopus ucrainicos veros Episcopos cum sua ordinaria iurisdictione esse explicite affirmatur³⁸. Hic Constitutionem Benedicti XIV «*Etsi Pastoralis*» die 26 Maii 1742 emanatam referre sufficiat³⁹, quae iam post Bullam Pii IV data fuit, ut persuaderi possemus non posse Bullam «*Romanus Pontifex*» etiam ad Ucrainos sic et simpliciter extendere. Hoc die 9 Maii 1718 etiam S. Congregatio de Propaganda Fide confirmavit⁴⁰.

³⁴ *Opin.*, nn. 18 et 37.

³⁵ Cfr. *Bullarium Romanum*, t. VII, pp. 271-273.

³⁶ «*Accepimus*» — emanata die 18 Martii 1521. Cfr. PRAY, *o.c.*, P. I, p. 385: «... ac ubi duo unus Latinus, alter vero Graecus, eiusdem Locum... sunt Episcopi, Episcopus Latinus de personis Ecclesiasticis et saecularibus Graecis, ac de Jurisdictione Episcopi Graeci, vel aliis quibuscunque ad Episcopum Graecum quomodolibet spectantibus, nullatenus se intromittere praesumat, sed Episcopus Latinus Latinorum, Episcopus vero Graecus Graecorum dumtaxat curam, regimen, ac Jurisdictionem habeant et exercent...».

³⁷ Cfr. par. 2um Constit. Leonis X; «*Keleti Egyház*», 1941; pp. 119-120.

³⁸ Cfr. THEINER, *Vetera monumenta Poloniae...*, t. III, pp. 250-260; 269-273. WELY-KYJ A., *Docum. Pontif.*, vol. I, anno 1596.

³⁹ «*Etsi Pastoralis*», emanata pro Italo-Graecis. Cfr. BENEDICTI XIV, *Bullarium*, Prati 1845, t. I, pp. 197-212. Ibi p. 211 legitur: «... Ubi vero duo essent Episcopi eiusdem Locum a S. Sede Apostolica deputati, unus Latinus, alter Graecus... Episcopus Latinus de personis Ecclesiasticis etc...» citantur e Bulla Leonis X «*Accepimus*». Quod BENEDICTUS XIV in *De Synodo Diaecesana*, l. II, c. XII dicit, refertur ad Orientales, proprio Episcopo carentes; cfr. quae disputat in eodem libro, c. X, *De Vicario Apostolico*.

⁴⁰ Quando nempe Episcopus Chelmensis Latinus praetendebat visitare olerum ucrainicum in sua dioecesi ad Bullam «*Romanus Pontifex*» sese provocando, S. Congreg. de Prop. Fide hac de re habet in *Acta PF.* vol. 88, ff. 333b-335a: «.. Mons. Vescovo di

Maioris roboris can. IX Conc. Later. IV. adductus est⁴¹. Iste canon, qui et in Corpus Iuris Canonici introductus fuit⁴², revera, vel saltem apparenter, esse potuit fundamentum praetensionum Episcoporum latinorum erga Unitos. Proprie ad has ordinandas Papa Leo X suas litteras « *Accepimus* » edere debuit, quae a Clemente VII confirmatae et a Benedicto XIV in « *Etsi Pastoralis* » relatae sunt. Summi Pontifices nihilominus huic canoni explicite numquam abrogarunt, etiamsi praxis alia introducta fuit⁴³.

Ad can. IX Conc. Later. IV. etiam animadvertendum est, hunc respicere Graecos in regionibus a Latinis occupatis, praecedere adhuc omnes Synodos Unionisticas, quae de cetero rem omnino aliter ordinabant⁴⁴, nec per se ferre regulam fidei, sed mere disciplinam ecclesiasticam respicere, quare mutari possit et de facto mutatus est. Hoc in Polonia obtinuit, hoc etiam in Transylvania accidit⁴⁵, ubi die 3 Februarii 1721 eparchia pro Unitis antea non existens erigebatur, etiamsi non semel canon. IX. Concilii Lateranensis IV. in contrarium adductus fuerit⁴⁶. Sic ergo et pro erectione eparchiae Mukačoviensis via iam strata fuit.

Tertio et quanto loco Episcopus Agriensis citat cc. 11 et 20 Concilii Tridentini, sess. XXIV. Loca tamen citata e lecta in contextu nihil ad rem nostram habent. Industria tamen Episcopi Agriensis ita mutilata sunt, ut pro ipso militare ac independentiae obstare appareant⁴⁷.

Chelma Latino ha preteso visitare il Clero Rutheno della Bolla di Pio IV... tal Bolla però emanò per i Greci di Sicilia, e d'altre parti di Christianità, e in essa si sottopongono i medesimi Greci alla visita e superiorità degli Ordinarii, non havendo essi del proprio rito, conforme l'hanno i Ruteni, che governano senza dipendenza de' Vescovi Latini i sudditi del proprio rito... ». Cfr. WELYKYJ, *Acta PF*, vol. III, pp. 163-164. Simile quid evenit in Mukačiv ex parte Episcopi Agriensis a. 1748. Quo iure?

⁴¹ Cfr. HEFELE C. J., *Histoire des Conciles*, trad. per Leclercq, Paris 1913, t. V, P. II, pp. 1316-1398; COLETTI, *Labbaei Sacrosancta Concilia*, Venetiis 1730, t. XIII, coll. 945-946.

⁴² Tamquam c. 14, X, l. I, tit. 31.

⁴³ Forsitan ob auctoritatem Conc. Oecumenici. Cfr. ACTA PF, vol. 86, f. 233a.

⁴⁴ Cfr. « *Keleti Egyház* », 1941, p. 121.

⁴⁵ Cfr. ACTA PF, vol. 86, f. 232b: « ... L'esperienza ha dimostrato che per le difficoltà che insorgevano fra il Diocesano Latino, ed il Vescovo Nazionale nullatenente, o Titolare, la S. Sede riguardando la salute di quell'anime di rito diverso dal Latino, da se medesima ha provveduto di Vicario, con insignirlo col carattere di Vescovo in partibus... e per venire a tal provvista, basta la diversità della lingua, come attesta la pratica in diversi luoghi... ». Die 21 Martii 1767 Episcopus latinus Transylvanae ad Eszterházy haec scripsit: « ... cum Graeci Ritus Uniti per Universum Principatum dispersi sint, Episcopus eorum nullis limitibus praescriptus est, verum exercet Iurisdictionem ordinariam in suos... » in ANV, vol. 79, f. 111b.

⁴⁶ De tota controversia in Transylvania legi potest NILLES, *o.c.*, P. I, pp. 416-443.

⁴⁷ Cfr. RICHTER A., *Canones et Decreta Concilii Tridentini*, Lipsiae 1853, p. 346, cap. 11: « Honorarii tituli aut privilegia particularia episcoporum iuri nihil detrahunt, Quoniam Privilegia, et exemptiones, quae variis Titulis plerisque conceduntur, hodie perturbationem in episcoporum iurisdictione excitare, et exemptis occasionem laxioris vitae praebere dignoscuntur; decernit S. Synodus, ut, si quando iustus, gravibus et fere necessariis suadentibus causis, aliquos honorariis titulis protonotariatus, acolythatus, comitis palatini, capellani regii aut alia huiusmodi in Romana Curia vel extra insignibus decorandos esse placuerit necnon alios, cuicumque monasterio oblatos vel quomodocumque additos aut sub nomine servientium militibus seu monasteriis, hospitalibus, collegiis aut quocumque alio titulo assumi nihil ex iis Privilegiis detractum esse Ordinariis intelligatur, quominus ii, quibus ea concessa sunt, vel in posterum concedi contigerit, ipsi

Denique legitimitatem subiectionis Vicarii Apostolici Mukačoviensis Antistes Agriensis Ordinatione S. Congregationis de Propaganda Fide confirmare vult. Sicuti iam supra notatum est « *Segreti Scritture* »⁴⁸ emanatae fuerunt ad providendum abusibus ab Episcopo Agriensi contra Vicarium Apostolicum Mukačoviensem coram S. Congregatione expositis, quin ipse Vicarius Apostolicus audiretur. Sed neque in istis aliqua mentio de dependentia erga Ordinarium Agriensem ex parte Vicarii Apostolici fit. Hoc etiam ex Brevibus confirmationum patet. In locis, ubi revera haec dependentia subsistebat, de ea explicite in Brevibus cautum, fuit⁴⁹. In deputatione autem Vicariorum Mukačoviensium nihil quid simile. Ergo omnino iuste M. Olšavskij potuit concludere nullam subiectionem subsistere. Hanc viam ipse in tota hac controversia secutus est.

Art. 3. - Exertitium iurisdictionis in Epp. Mukacovienses ex parte Epp. Agriensium

Clerus populusque unitus variis circumstantiis coactus in aliquibus casibus apud Episcopos Agrienses, tamquam viciniore, refugium quaerebant⁵⁰. Haec tamen ratio omnimodae subiectionis sufficiens esse non potuit.

In tota hac historia duobus vicibus deputationem facultatum pro Vicario Apostolico Mukačoviensi ex parte Epp. Agriensium notare possumus. Prima vice scilicet die 8 Maii 1747 a Bärkòczy⁵¹, quando M. Olšavskij contra hanc deputationem Romam recurrit. Tunc a S. Congregatione de Propaganda Fide facultates necessarias obtinuit⁵². Hanc ob rem Episcopus Agriensis Bärkòczy ei amplius huiusmodi facultates delegare non est ausus

Hoc oblito Episcopus Eszterhàzy die 18 Maii 1763 denuo Vicario Apostolico M. Olšavskij potestates generales ad quinquennium dumtaxat delegavit⁵³.

Ordinariis tamquam Sedis Apostolicae Delegatis plene in omnibus, et *quoad capellanos regios iuxta constitutionem Innocentii III, quae incipit: Quum Capella*, subiecti existant». En textus cap. XI. Loci ab Eszterhàzy omissi, sunt a nobis sublineati. Cap. vero 20, IBID., pp. 388-389: «Legati quoque, etiam de Latere, Nuncii, Gubernatores ecclesiastici, aut alii quorumcumque facultatum vigore *non solum* Episcopos *in praedictis causis (matrimonialibus ed criminalibus)* impedire aut aliquomodo eorum iurisdictionem iis praeripere aut turbare non praesumant, *sed nec etiam contra clericos aliasque personas ecclesiasticas, nisi Episcopo prius requisito eoque negligente, procedant...*». Ubi ergo saltem aliqua mentio de Vicario Apostolico fit?

⁴⁸ Cfr. AFP, *Scritt. Rif.*, vol. 2, ff. 12a-13a.

⁴⁹ Cfr. e. g. Breve Benedicti XIV pro Suffraganeo Varadiensi in Transylvania, die 12 Iulii 1748, relatum in *De Synodo Dioec.*, I, II, c. XII, n. 5: «... Deputandum esse Episcopum Suffraganeum, seu Vicarium Reverendum Meletium Ritus Graeci ad formam Can. IX, Conc. Lat. IV... cum assignatione tituli Episcopalis, et congruae... super fructibus mensae Episcopalis Varadiensis...». Dum pro Mukačoviensibus Breve sonabat: «Te pro Graecis in Ditione (prius in «dioecesi», sed cura Agriensium transmutatum in «ditione») Munkacsiensis, aliisque locis acquisitis in Hungaria commorantibus Vicarium Apostolicum cum Iurisdictione, iuribus et facultatibus necessariis et opportunis... facimus», apud BASILOVITS, o.c., P. IV, pp. 39-40.

⁵⁰ Cfr. HODINKA, *Tört.* p. 568 et notam: «...quo haberemus refugium in causis nostris, nisi ad S. Sedem Agriensem?».

⁵¹ Cfr. ANV, vol. 79; f. 87b.

⁵² Cfr. ACTA PF, vol. 118, f. 214a.

⁵³ Cfr. ANV, vol. 79, ff. 92b-94a.

Hic fuit ultimus stimulus pro Epp. Mukačoviensibus canonicam erectionem eparchiae suae petere.

Episcopi Agrienses de immunitatibus cleri uniti « *bene curabant* » (sicut Eszterhàzy affirmat), nam Sacerdotes usque ad dispositiones Imperatricis M. Theresiae adhuc in servitute debebant⁵⁴.

Etiam sex alumnos Mukačovienses aiebant, sed ex cassa Parochorum. Hanc summam, nempe 1200 Florenorum pro suo Seminario M. Olšavskyj obtinere voluit, cum «...adactus fuerat anno 1744 scolas Munkacsini... suis ut plurimum expensis.. aedificare..»⁵⁵. Sed contra Ep. Agriensem impotens erat.

Epp. Agrienses etiam typographiam obtinere curabant pro Unitis, sed tantummodo postquam Vicarius Apostolicus apud Imperatricem de ea instabat. Ex eo nova controversia nata est. Maria Theresia tunc typographiam slavicaam (pro omnibus Slavis sui Imperii) Vindobonae erigere decrevit⁵⁶.

En exercitium iurisdictionis Episcopi Agriensis in Mukačovienses. En maxima sollicitudo eorum de S. Unione. Ubique haec unica tendentia notatur: *submittere scilicet Ukrainos suae iurisdictioni*.

Art. 4. - Inefficacia argumentorum pro erectione

In sua Opinione Episcopus Agriensis multum insudabat, ut demonstraret insufficientiam argumentorum ad erectionem probandam per Mariam Theresiam adductorum.

Secundum eius opinionem ante omnia condicio S. Unionis non fuit: « Episcopum sui Ritus habere »⁵⁷, sed: « Episcopum a nobis electum et ab Apostolica Sede confirmatum habere »⁵⁸. Illa ad Episcopum Ritualem flecti poterat, sicuti Eszterhàzy revera fecit, non tamen ista. Eo vel magis quod Epp. Mukačovienses apud confratres in Regno Poloniae exemplum iam habebant. Hoc modo de proprio Episcopo Ordinario, quem uti Schismatici habebant, etiam in actu S. Unionis cogitabant.

Perfidia Graecorum saeculi XI ab Eszterhàzy adducta nonnisi risum provocare potest. Quid Graeci cum Ukrainis quoad indolem moresve commune habebant? Alia condicio hic et illic. Hic Ecclesia humiliata, offuscata lucem quaerit, illic superbum Byzantium, in suo splendore et potentia sese extollens.

Cuiusnam roboris axioma Episcopi Eszterhàzy: « Unum ovile unus Pastor » sit? Forsitan Uniti unum Pastorem, Romanum scilicet Pontificem non habebant? Ovile vero particulare etiam Pastorem suum particularem exigit.

⁵⁴ Cfr. GABRIEL F., *Poddanské pomèry na užhorodském panství ke konci XVII století*, Užhorod 1934, pp. 25-27; HADŽEGA V., *Dodatki... v Maramoroši*, p. 34, ubi M. Olšavskyj M. Theresiam privilegia clero suo concedere rogavit. Iure pleno nonnisi a. 1806 Uniti omnia privilegia cleri latini obtinuerunt.

⁵⁵ Cfr. PETROV, *staraja vjera...*, P. II, pp. 54-55; BIRČAK V., *Literaturnji stremlin-
nia Pidkarpackoji Rusy*, Užhorod 1937, pp. 20-21.

⁵⁶ De typographia cfr. « *Karpatorusskij Sbornik* », Užhorod 1931, pp. 123-133.

⁵⁷ *Opin.*, n. 58.

⁵⁸ *Litterae Unionis* apud NILLES, o.c., P. II, p. 826.

Exemplum aliarum Ecclesiarum unitarum in Galicia et Transylvania Eszterhazy abusibus confutat. Sed prius isti demonstrari debuerint. De cetero ubi non adest ignorantia, superstitio et ruditas populi, praesertim prae oculis habitis condicionibus temporum?

Ob separationem maiores controversias necnon difficultates Episcopus Agriensis timebat. Quomodo si unusquisque pro se agere debuit?

Ex his paucis clare videre possumus Episcopum Agriensem serias rationes contra erectionem adducere haud potuisse.

Art. 5. - Nulla damna ex erectione sequutura

Ultimo loco Praesul Agriensis magna detrimenta ex hac erectione profluentia pro se suoque clero exposuit.

Affirmatio eius de amissione proventuum annuorum suorum Parochorum latinorum quos ab Unitis persolvendos praetendebant sat clare nobis demonstrat usurpationem potius quam iniustitiam. Parochi enim ritus latini sine sufficienti numero fidelium proprii ritus instituebantur magno cum damno spirituali magis adhuc nationali fidelium unitorum. Hic tendentia Hungarorum «denationalizzare» ucrainos latebat, quod de facto, ex parte saltem, postea evenit, in hodierna scilicet eparchia Hajdudoroghiensi. Haec regio olim ucrainica, hodie sine exceptione hungarica consideratur.

Omissis his tricis politicis melius consideranda nobis est ipsa quaestio de decimis, quas Episcopus Eszterhazy «certo iure» ad Episcopatum clerumque Agriensem spectare affirmabat ⁵⁹.

Disputatio de decimis inter utriusque ritus clerum non erat quid novi. Plus quam unum saeculum antea lis de decimis in vicina Galicia nata est ⁶⁰. Ibi Episcopus Chelmensis latinus, quodam privilegio regio nixus decimas etiam a fidelibus unitis exigere praetendebat. Romam re delata, S. Congregatio de Propaganda Fide anno 1643 decimas Sacerdotibus sui ritus spectare praescripsit ⁶¹. Capitulum tamen Chelmense decisione hac minime contentum, causam apud varia tribunalia movebat, donec res ad Nuntium et tandem ad S.R. Rotam remissa et sententia in favorem Unitorum lata fuit ⁶².

Aliquid simile etiam in Hungaria obtinuit, ubi Epp. Agrienses ius ad decimas Unitorum in fundatione regia ponebant ⁶³. Sed Uniti precise decretis regis a solvendis decimis in favorem Latinorum liberati fuerunt, quas Sacerdo-

⁵⁹ Ex fundatione scilicet Regum. Cfr. *Opin.*, nn. 103-105.

⁶⁰ Cfr. PRASZKO, o.c., pp. 225-229.

⁶¹ Cfr. APF, *Scritt. Rif.*, vol. I, ff. 174a-175a: «...decimas quas ex bonis illorum quod Graecum sequuntur Ratum spectare et pertinere ad Episcopum et alios eiusdem Ritus qui Sacramenta administrant...».

⁶² Res solummodo anno 1678 soluta est per «*Compositionem amicabilem*», vi cuius Latini sub poena excommunicationis decimas ab Unitis exigere prohibebantur. Cfr. PRASZKO, o.c., p. 229.

⁶³ Fundationales pro dioecesi Agriensi desunt, sed habetur confirmatio ab Adalberto IV, anni 1261: «...decimas omnium forestarum nostrarum... universaliter in Comitibus Ugocha et de Beregh...»; in FEJÉR, *Codex Diplomaticus Hungariae*, P. V, t. I, p. 157.

tibus sui ritus subministrabant⁶⁴. Hoc in sensu omnia decreta regia emanata sunt usque ad annum 1570, quando Commissio Regia ad Ucrainos in Hungaria missa fuit. Relatione de decimis a Commissione⁶⁵, accepta, Diaeta Regni Hungariae anno 1574 legem tulit, ubi art. IV, par. 2 statuit: «...*Rutheni et Valachi*⁶⁶ ... a reddentibus tamen decimis videntur exempti esse debere, postquam eas ipsi suae religionis Episcopis et sacerdotibus dare soleant...»⁶⁷.

Exinde iam semper istas decimas Reges Hungariae Episcopis Mukačoviensibus concedebant⁶⁸, etiamsi non semel et abusus hac in re, praesertim ex parte dominorum terrestrium, irrepsissent⁶⁹. Lis de decimis tandem inter clerum utriusque ritus anno 1664 nata per inquisitionem denuo in favorem cleri ritus graeci⁷⁰ soluta fuit, et decimae clero unito secundum solitum solvebatur⁷¹.

Paulum postea Cardinalis de Kollonich decimas Episcopo et clero ucrainico agnovit⁷². Has ergo Vicarius Apostolicus J. J. De Camillis (1689-1706) pro se iam anno 1690 collegit⁷³.

Sub eodem J. De Camillis Episcopus Agriensis Fénessy denuo decimas etiam a fidelibus graeci ritus sibi obtinere tentabat⁷⁴. Habito tamen responso J. De Camillis ad Cardinalem de Kollonich⁷⁵, Imperator Leopoldus I die

⁶⁴ Cfr. HODINKA, *Tört.*, pp. 81-82, ubi citatur etiam Lex a. 1498, art. XLV: «... quod amodo de cetero, ab ipsis Rasthianis, Ruthenis, Valachis et aliis Schismaticis, in quibuscumque terris Christianorum residentibus, nullae penitus exigantur... decimae...». Cfr. etiam Decreta Regum, e.g. Ferdinandi I, die 1 Oct. 1551, apud HODINKA, *Okm.*, pp. 11-12; Isabellae, die 3 Iulii 1558 apud BASILOVITS, o.c., P. I, pp. 30-42; Maximiliani die 13 Oct. 1569, apud HODINKA, *Okm.*, pp. 23-24.

⁶⁵ Relatio Commissionis die 4 Aug. 1570 habetur apud HODINKA, *Okm.*, pp. 28-32: «... 4. Ey geben auch der obrigkeit khainen zehent... sonder allain irem priester den sy ainen bischoff nennen, also das lezlich der priester mer nuz und genies von den underthanen, als die obrigkeit haben wierdet...».

⁶⁶ Hoc nomine tunc temporis Romeni in Transylvania veniunt.

⁶⁷ Cfr. *Sitzungsberichte...*, o.c., pp. 485-486; HADŽEGA V., *Dodatky... v Užanskij župi*, Užhorod 1924, p. 52.

⁶⁸ Rudolphus die 29 Martii 1597, apud HODINKA, *Okm.*, pp. 30+32; Ferdinandus II die 13 Sept. 1635, apud BASILOVITS, o.c., P. I, pp. 62-65; Leopoldus I, die 23 Oct. 1659, apud HODINKA, *Okm.*, pp. 183-186.

⁶⁹ Cfr. HODINKA, *Okm.*, pp. 36-42; BASILOVITS, o.c., P. I, p. 104. Quare Reges privilegia pro Ucrainis semper reconfirmare debuerunt. Sic pro B. Tarasovyč, cfr. HODINKA, *Okm.*, pp. 67-71; pro Parthenio, *ibid.*, p. 175.

⁷⁰ Protocolum inquisitionis, apud HODINKA, *Okm.*, pp. 204-206, die 14 Oct. 1664 conscriptum, ubi omnes testes decimas Episcopo Mukačov. a fidelibus dumtaxat sui ritus spectasse ab antiquo affirmabant.

⁷¹ Cfr. HODINKA, *Tört.*, p. 713.

⁷² Cfr. HODINKA, *Okm.*, p. 286.

⁷³ Cfr. Diarium De Camillis, apud BASILOVITS, o.c., P. II, pp. 89-90; die 1 Martii 1690 J. De Camillis scripsit: «...decimas, quas Rutheniolvere solebant praedicanti Calvinistae, pro me obtinui...»; *IBID.*, p. 95; de influxu Calvinistarum cfr. PETROV, *Staraja vjera...*, P. II, pp. 13-14.

⁷⁴ Cfr. *litt. Episc. Fénessy ad Primatem die 7 Mart. 1692*, in ANV, vol. 79, ff. 57b-58b; HODINKA, *Okm.*, pp. 322-334 ponit litteras ante 27 Martii, quin datam pressius determinet.

⁷⁵ Responso De Camillis ad Primatem die 15 Martii 1692, apud HODINKA, *Okm.*, pp. 334-337: «... in tanti anni che li predicanti le raccoglievano niuno parlava, niuno si offendeva, et hora, che le ho pigliate io, dispiace ali catholici; ... predicanti... se ben dal principio si opposero grandemente, dopo però mi diedero ragione, vedendo la legge del regno, che quilibet recognoscat suae religionis pastorem...».

23 Augusti 1692 Litteras Privilegiales pro clero ucrainico edidit, quibus Unitos Latinis in omnibus aequiparabat⁷⁶. Ex inde decimae Vicario Apostolico Mukačoviensi praescribebantur. His non obstantibus Princeps Rákóczy, tamquam dominus de Mukačiv, decimas sibi arbitrario modo adscripsit⁷⁷. Quare Carolus III denuo privilegia Unitorum confirmare debuit⁷⁸.

Hoc modo decimae et proventus annui vi legum et dispositionum Regum Hungariae a fidelibus ritus graeci Sacerdotibus propriis debebantur. Hoc modo rem etiam Romae apud S. Congregationem de Propaganda Fide considerabant⁷⁹.

Nunc vero patet maxima iniuria Ucrainis ex parte Episcopi Agriensis Bãrkóczy illata⁸⁰, et postea ab Eszterhàzy repetita⁸¹, qui decimas etiam ab Unitis suo clero adscribere veriti non sunt.

Praxis Epp. Agriensium et decisionibus Sedis Apostolicae contradicebat. S. Congregatio de Propaganda Fide nempe die 17 Decembris 1624 declaravit: «... quoad decimas, quas Rutheni laici solvunt Parochis latinis, curet praedictos laicos.. per Episcopos latinos liberari, cum Rutheni habeant suos parochos unitos, quibus *eas solvunt, aut solvere deberent...*»⁸². Etiam S. R. Rota decimas spectare ad Unitos die 7 Iulii 1666 agnoverat⁸³.

Concludendo dicendum: si ex una parte Uniti decimas proventusque annuos sui ritus clero solvebant⁸⁴, ex alia vero parte omnino iuste isti iure tum ecclesiastico tum civili ad Epp. Mukačovienses spectabant, quodnam detrimentum hoc sub respectu ex erectione secutorum Eszterhàzy timere potuit? Imo, abusus etiam hac in materia una vice pro semper eradicare tempus erat. Multo minus Ep. Eszterhàzy divisionem fundorum, agrorum aliorumque huiusmodi ob divisionem iurisdictionis timere debebat, cum Diploma Privilegiale Leopoldi I anni 1692 Ucrainis speciales fundos ecclesiasque cavisset.

Art. 6. - Abusus ab Eszterhàzy in Opinione adducti

Abusus, quos Episcopus Agriensis etiam hac vice a suis Vice-Archi-Diaco-nis apud Ucrainos in Hungaria compertos allegavit, omitti haud possunt⁸⁵.

Ante omnia notare oportet Episcopos latinos saepe saepius ad hoc medium recurrisset, quando rationes pro eis amplius non tam favorabiles videbantur. Hoc faciebant in Galicia⁸⁶, hoc fecerunt et Epp. Agrienses⁸⁷. Ita tum S. Sedi

⁷⁶ Cfr. BASILOVITS, o.c., P. II, pp. 97-103; HODINKA, *Okm.*, pp. 347-350.

⁷⁷ Cfr. ACTA PF, vol. 65, f. 102b.

⁷⁸ Cfr. BASILOVITS, o.c., P. II, pp. 149-155.

⁷⁹ Cfr. ACTA PF, vol. 108, f. 257b.

⁸⁰ Dispositio eius quoad proventus die 8 Maii 1747 (data in ANV, vol. 79, ff. 85a-87b).

⁸¹ Cfr. Dispositionem eius die 18 Maii 1763 datam; IBID., ff. 92a-94b.

⁸² Cfr. CODIFICAZIONE CANONICA ORIENTALE, *Fonti*, fasc. XI: *Ius Particulare Ruthenorum*, Vaticani 1933, pp. 217, n. 179.

⁸³ Cfr. PRASZKO, o.c., p. 228.

⁸⁴ Cfr. LELEKAČ M., *Stolovi dochody hreko-kat. svjaščennykiv v buv. Užhorodskij župi do roku 1730*, Užhorod 1937, in «NZTP», pp. 138-141; HODINKA, *Tört.*, pp. 712-759.

⁸⁵ Relationes Vice-Archi-Diaconorum inveniuntur in ANV, vol. 79, ff. 97a-111a.

⁸⁶ Cfr. PRASZKO, o.c., pp. 227-228.

⁸⁷ E.g. ad S. Congreg. de Propaganda Fide anno 1718; cfr. ACTA PF, vol. 88, ff.

quum Regibus timorem incutere ac diffidentiam erga Unitos provocare intendebant. Et quasi semper cum exitu felici. Deinde abusus et errores quasi semper et ubique reperiri possunt. Eo magis apud Ucrainos in Hungaria, quorum clerus in miserima condicione oeconomica, consequenter etiam intellectuali, inveniēbatur⁸⁸.

Iam ex ipsis titulis, sub quibus Relationes Vice-Archi-Diaconorum ad Eszterhàzy mittebantur, sufficienter apparet Episcopum Agriensem de eorum sensibus circa erectionem non rogasse, sed de malis nec non obstaculis exponendis contra talem provisionem⁸⁹. Neque ad hoc omnes negative respondere potuerunt, quare nonnisi Relationes decem Vice-Archi-Diaconorum allegavit.

Praetermissis iis, quae ex sola ignorantia ritus graeci proveniebant⁹⁰, iam saltem generice abusus hos examinare debemus.

Quasi ab omnibus ex erectione hac rixae et lites nascituae timebantur. Sed potius dicendum erat, dependentiam fontem continuae contentionis fuisse. Ea sublata cessarunt revera et illae.

Difficultates nec non violentiae contra clerum latinum, quasi ab omnibus relatae, fructus dispositionum Episcopi Agriensis Bàrkòczy fuerunt: qui praetendebat Presbyteros unitos non esse Parochos, sed tantummodo Capellanos Parochorum latinorum, sicuti secundum cap. IX Conc. Later. IV. Vicarii Apostolici nonnisi Vicarii Rituales Episcoporum Agriensium esse debebant⁹¹.

Bene ergo intelligi potest, cur Uniti a Latinis abalienabantur⁹², imo in rixas prorumpēbant⁹³. Certe hoc non ex una tantum parte accedebat. Episcopus enim Agriensis etiam suo clero imponere debuit « ... ne tractent modis non satis humanis Presbyteros Graecanicos, quin potius pro veris fratribus habeant et honorent »⁹⁴.

388a-391b; anno 1748, ANV, vol. 79, ff. 88b-90a; anno 1765 ad Curiam Imperialem; cfr. HODINKA, *Tört.*, p. 607.

⁸⁸ Cfr. ANV, vol. 79, f. 102b: «...rusticorum more vivunt, labores serviles subire coguntur... non habentes redditus congruos...». In Congressu Episcoporum unitorum Imperii Austro-Hungarici Vindobonae anno 1773 habito Episcopi Imperatrici declararunt: «...Clerus... maxima in parte miser, egenus, omnium rerum penuria pressus, crassis passim ignorantiae tenebris sepultus, odiis Schismaticorum pariter ac Latinorum expositus delitescit...»; in APF, *Miscellanea Graeci Ritus*, vol. 1, Generalia f. 66b.

⁸⁹ E.g. «erectionem non expedire», «erectionem nocere» etc.

⁹⁰ E.g. SS. Eucharistiam infantibus administrare, Extremam Unctionem a septem Sacerdotibus et similia huiusmodi.

⁹¹ Cfr. ANV, vol. 79, ff. 108a-111a: «... iam satagunt sese substrahere ab iurisdictione Parochi Latini...»; HODINKA, *Tört.*, p. 605.

⁹² Cfr. ANV, vol. 79, ff. 97b-98a: «... in omnibus rebus a Latinis se separant, e schola Latinorum pueros auferant (quia erant hungaricae), obstetrices sui ritus constituerunt (nam latini ritus apud Parochos latinos infantes baptizare curabant), multi graeci ritus moriuntur sine viatico, quia Sacerdotes ipsis severe praeceperunt, ne Viaticum in Azymo a latino Sacerdote suscipiant (nam titulus exigendi decimas fuit). Si aliquis Ruthenus peccata confitetur apud Latinum, forte obiurgatur, multos vi trahunt et cogunt ad graecum ritum amplectendum (a quo et ipsi non omnino immunes, imo!)...». *N.B.* inter parentheses adnotationes nostras posuimus.

⁹³ *IBID.*, ff. 99a: «... fidem latinam esse rivulum, graecam vero fontem...»; *IBID.*, ff. 102b-103a: «... sperant appropinquare tempus, in quo Ecclesia Graeca Latinae dominabitur...»; *IBID.*, f. 106a: «... clamant nostros Sacerdotes canes, Papistas, Allemanicos...».

⁹⁴ *IBID.*, f. 87a-b.

Ex eo etiam patet maxima sollicitudo cleri uniti circa conservationem puritatis ritus et praeservationem suorum fidelium in ritu proprio. Quid ergo mirum, si Uniti « ... coronam B.M.V. horrent », « ...plures malunt sine Sacramentis mori, quam a latino accipere Sacerdote... », etc.⁹⁵.

Recapitulando breviter hanc totam partem secundam notare possumus duplicem tendentiam sibi oppositam in negotio erectionis eparchiae Mukačoviensis. Causae pro erectione tales fuerunt ut necessario eam exigerent. Episcopus tamen Agriensis sua *Opinione*, Romam missa, sententiae negativae victoriam, etiamsi ad tempus, obtinuit. De momento vero Opinioni in causa erectionis etiam in parte tertia multa dici debent.

---

⁹⁵ IBID., f. 99a-b; alia similia *ibid.*, ff. 108a-110b.

PARS TERTIA

PROCESSUS ERECTIONIS IN CURIA ROMANA ET VINDOBONENSI

CAPUT I.

DIFFICULTATES ERECTIONIS TEMPORE CLEMENTIS XIII

Relationes inter Romanum Pontificem Clementem XIII et Imperatricem Mariam Theresiam, praesertim inde ab electione filii eius Josephi II in Imperatorem S. Romani Imperi (a. 1765) sat bonae erant¹. Imperatrix tamquam bona catholica erga S. Sedem optime disposita fuit. In selectione tamen collaboratorum suorum non semper felicem manum habuit. Ministri nempe, sicuti Kaunitz, Van Swieten, Riegger etc.², maxima ex parte spiritu illuministico imbuti erant et iam tunc fundamenta motui politico, qui postea venit nomine *Josephinismi* iecerunt.

Clemens PP. XIII ex una parte erga Principes christianos optime dispositus fuit, ex alia autem parte quam maxime pro conservatione disciplinae ecclesiasticae sollicitus erat³. Hoc sub respectu sat magnum in eum influxum habebat Cardinalis a Secretis Status Torrigiani⁴, qui suo caractere indeciso saepe saepius suum iudicium in materia dare procrastinabat. Hoc non semel in bonum S. Sedis cedit, nam interea res maturabant⁵. Talem indecisionem S. Sedis notare possumus etiam in causa erectionis eparchiae Mukačoviensis.

Art. I. - Dispositio S. Sedis ante Opinionem Episcopi Agriensis

Maria Theresia « Regina Apostolica »⁶, quando controversiam inter Episcopum Agriensem et Vicarium Apostolicum pacifice componere non potuit, die 30 Aprilis 1766 a S. Sede petiit, ut canonice eparchiam Mukačoviensem ritus graeci erigere dignaretur.

Summus Pontifex in suis litteris ad Imperatricem datis animum satisfaciendi huic proposito revera monstravit, sed adhuc informationes necessarias

¹ Cfr. PASTOR, *Storia dei Papi*, trad. ital. Cenci, Roma 1933, vol. XVI, P. I, pp. 509-510.

² IBID., pp. 561-575: «... Cancelleria di Corte e Consiglio di Stato s'ingerivano in ambiti sempre più vasti della vita ecclesiastica. davano addirittura linee direttive sulla questione dell'unione che sorgeva in Transilvania, combattevano costumi religiosi popolari a loro parere superstiziosi, tutto ciò in base ad una nuova concezione giuridica, che dava allo Stato mano libera nelle cose ecclesiastiche ».

³ « Nulla gli stava tanto a cuore quanto il mantenimento della disciplina ecclesiastica... »; IBID., p. 478.

⁴ IBID., pp. 480-483.

⁵ IBID., p. 479.

⁶ M. Theresia hoc titulo a Clemente XIII a 1758 condecorata fuit. IBID., pp. 502-503.

expectavit⁷. Ipse omnes difficultates cum erectione connexas superare paratus erat⁸.

Ad hunc propositum in operam deducendum etiam S. Congregatio Consistorialis, ad quam per se causa erectionis pertinebat, inclinabat⁹. Quare per Nuntii Vindobonensis informationem ab Episcopo Agriensi urgebat, ne res ulterius sine necessitate protraheretur¹⁰.

Nuntius Vindobonensis, qui rem e personali relatione et inquisitione optime cognoscebat, etiamsi de negativa responsione Episcopi Agriensis persuasum sibi omnino habuisset¹¹, petitionem Mariae Theresiae nonnisi commendare potuit. Ipse ad Cardinalem a Secretis Status scripsit Episcopum ritus graeci pro Mukačoviensibus *gratiam omnino meritam* esse¹².

Haec optima dispositio S. Sedis pro erectione nonnisi effectum positivum habere potuit. Sed tunc incoepit aquas movere Episcopus Agriensis per suum agentem romanum, ita ut iam die 13 Decembris 1766 in litteris Cardinalis a Secretis Status ad Nuntium haesitatio quaedam notari potest¹³. Ibi etiam immatura decisio in materia erectionis Imperatrici exprobratur¹⁴.

Die 26 Septembris 1766 Nuntius Vindobonensis Vitalianus Borromei ad S. Purpuram promotus fuit¹⁵, quare Vindobonam relinquere debuit. Haec circumstantia dispositionem Nuntii in causa erectionis mutavit. Nuntio nempe Borromei successit Nuntius Poloniae Visconti, qui inde a principio Episcopo Agriensi potius favebat. adiuvitque eum contra Imperatricem Mariam Theresiam.

Tandem aliquando Episcopus Agriensis Eszterházy per tam longum tem-

⁷ Cfr. litteras Pontificis ad M. Theresiam, die 11 Jun. 1766 datas in *Iuris Pont. de Prop. Fide, o.c.*, p. 154: «... ad eiusmodi postulationem tuam adiecimus animum, atque ea incunctanter conquiri iussimus, quae prius nobis cognita oportet, quam in hac re quidquam statuamus. N.B. PELESZ, o.c., P. II, pp. 1034-1038, haec de re loquens affirmat Eszterházy « *Erzbischof* » fuisse, dum sedes Agriensis ad Archiepiscopalem dignitatem nonnisi a. 1804 elevata fuit.

⁸ Cfr. litteras Cardinalis a Secretis ad Nuntium die 7 Iunii 1766 in ANV, vol. 85, f. 95a-b.

⁹ Cfr. litteras Ign. Wolodzko, Procuratoris Generalis Ord. S. Basilii M. ad Bradač, die 9 Aug. 1766, apud NILLES, o.c., P. II, pp. 905-906: «... quia S. Sedes ex se est dispositissima ad praestandum consensum...».

¹⁰ Cfr. litteras Cardinalis a Secretis ad Nuntium die 6 Dec. 1766, in ANV, vol. 85, f. 192a.

¹¹ Cfr. litteras Nuntii ad Cardinalem a Secretis die 26 Jun. 1766, in ANV, vol. 381, f. 443a.

¹² Idem die 11 Oct. 1766, in ANV, vol. 172, f. 218a: «... mi sembra che un Vescovo del loro rito, ed unito alla Chiesa Romana sia una grazia Pontificia ben meritata di que' pochi veri Ortodossi, che tali si conservano...».

¹³ Cfr. ANV, vol. 85, f. 196b: «... La Santità di N.ro Sig.re... nè vuol recare un'irreparabile ferita alla Chiesa d'Enlau (h.e. Agria), nè vuole aprire una porta a costituire in Ungheria tanti Vescovi Greci, quante sono le Diocesi de' Vescovi Latini, abitate da Greci. L'esempio è... *contrario alla moderna pratica e costume d'Ungheria...*». Contra qualem « *praxim* », si iam initio saec. XVIII, h.e. a. 1721 erectus episcopatus graeci ritus Fogarasiensis?

¹⁴ Cfr. ANV, vol. 85, f. 197 a, ubi exprobratur Imperatrici M. Theresiae: «... l'animo impaziente ...» et quod erat «... troppo preoccupata da un mal misurato impegno ...»

¹⁵ Cfr. PASTOR, o.c., pp. 1026-1027.

pus expectatam Informationem ad S. Sedem misit, quin de ea Nuntium vel Imperatricem certionem redderet¹⁶.

Art. 2. - Negatio erectionis post Opinionem acceptam

Absque informatione Praesulis Agriensis S. Sedes causam erectionis decidere nolebat, etiamsi Regina Apostolica M Theresia quam maxime de ea apud Nuntium instabat adducendo Episcopum Eszterhàzy informationem circa erectionem dare differre ea cum intentione, ut huiusmodi propositum impediret¹⁷. De facto haec informatio Episcopi Agriensis in toto hocce negotio momentum decisivum habuit¹⁸.

Ante Opinionem nonnisi felix exitus causae Mukačoviensium sperari potuit. Hac vero accepta res omnino mutatae sunt. Per longum et latum ab Ep. Agriensi exposita causa [etiamsi pro domo sua, uti iam supra videre potuimus], facile S. Sedem persuadere potuit, erectionem eparchiae Mukačoviensis haud profuturam esse. Uno verbo, Romanus Pontifex hac super re omnino Episcopo Agriensi Eszterhàzy fisis est¹⁹.

Hoc modo die 14 Novembris 1767 Cardinalis a Secretis Nuntio Vindobonensi «*Memoriam*» misit, qua ipse Imperatrici persuadere debuit, ut a praetensa erectione ob bonum dumtaxat religionis desisteret²⁰. Nuntius insimul secundum instructionem sibi datam Antistitem Agriensem rogavit, ut sese Vindobonam conferret et sua argumenta contra erectionem ab eo in informatione exposita coram Imperatrice personaliter iterum adduceret²¹.

Procul dubio quod in talem decisionem Summi Pontificis etiam status turbulentus Unitorum in Regno Poloniae tunc temporis influxum habuit²². Haec

¹⁶ Cfr. litteras Mariae Theresiae ad Clementem XIII die 17 Iulii 1767, in ANV, vol. 79, ff. 155a-156; adhuc die 31 Octobris 1767 Nuntius ad Cardinalem a Secretis Status scripsit: «... veramente non mi è noto se quel Prelato abbia poi costà direttamente spedita intorno a tal progetto l'informazione...», in ANG, vol. 382, f. 224a.

¹⁷ Cfr. litteras Nuntii ad Cardinalem a Secretis, die 11 Octobris 1766, in ANV, vol. 79, ff. 217b-218a: «... da Sua Maestà l'Imperatrice mi è stata fatta istanza, che io raccomandandi di nuovo la spedizione dell'affare del Vescovo di Monkatsch, senza attendere le rappresentanze del Vescovo di Erlau, che fa ben conoscere non avere altra mira, che di tirare in lungo l'affare, ed impedirne l'esecuzione...».

¹⁸ De relationibus Imperatricis cum Episcopo Agriensi in toto hoc negotio cfr. HODINKA, *Tört.*, pp. 607-621.

¹⁹ Cfr. Breve Clementis XIII ad Eszterhàzy die 14 Novembris 1767: «...accurate diligenterque Nos docuisti quapropter Episcopatum illum erigi non oporteat: quas rationes eidem Reginae Apostolicae pro N.ro Apostolatus munere aferri quidem curabimus...», in ANV, vol. 79, ff. 157a-158a; etiam in *Iuris Pont. de Prop. Fide, o.c.*, pp. 154-155; apud A. WELYKYJ *Doc. Pont.*, vol. II, pp. 195-6. Eszterhàzy ad Nuntium die 16 Dec. 1767 rescripsit: «... In hoc enim plenissime conquievit Spiritus et conscientia mea, quando tam aperte intellexi meam in re tanti momenti opinionem optime cum sapientissimo et infallibili Sedis Apostolicae iudicio cohaerere, et per hoc illam gratam ratamque haberi...», in ANV, vol. 79, f. 160a.

²⁰ Cfr. ANV, vol. 86, ff. 227a-228b.

²¹ Cfr. Litteras Nuntii ad Eszterhàzy die 3 decembris 1767, in ANV, vol. 188a, f. 37a.

²² Cardinalis a Secretis Cardinali Protectori Albani die 22 Ianuarii 1768 scripsit: «... a danno ancora della Catt.ca Religione specialmente in tempi così critici come i presenti per le turbolenze della vicina Polonia...», in ANG, vol. 654-5, ff. 214b et 216a (ibi aliud folium interpositum est).

nempe perturbatio ex parte « tsarinae » Russiae Catherinae II aliorumque principum acatholicorum proveniebat. Ipsi nempe quam maxime premebant, ut in Polonia etiam pro non-catholicis libertas ac emancipatio religiosa concederentur²³. Quare Pontifex Maximus timuit, ne huiusmodi erectio eparchiae sui iuris Ucrainos in Hungaria ad schisma conduceret, quod tam seria (?) ab Antistite Agriensi metuebatur²⁴.

Tunc temporis mortuus est Michaël Manuel Olšavskyj (die 5 Novembris 1767), qui post tantos labores ac certamina pro independentia oculos claudere debuit, quin successum causae suae contempleret. Tamen moriebatur cum spe erectionis, nam repulsa Romani Pontificis Imperatrici nondum communicata fuit²⁵.

Propter hanc circumstantiam quaestio erectionis ad tempus suspensa remansit, nam causa confirmationis Iohannis Bradač in Vicarium Apostolicum movebatur²⁶. Ipse Iohannes Bradač Nuntio personaliter iam cognitus erat, nam inde a tribus annis Vindobonae causam sui Predecessoris M. Olšavskyj, cuius Vicarius Generalis fuit, sollicitabat. Quare Nuntius Borromei, postea Visconti, nonnisi commendare Iohannem Bradač potuerunt²⁷. E contra, Episcopus Agriensis Eszterházy, qui evasivam responsum dedit, se non posse de I. Bradač genuinam informationem dare. Pro sua tamen persuasione Iohannem Bradač haud dignum tantae excellentiae et favoris existimabat²⁸.

Nuntius tamen ulterius pro confirmatione Iohannis Bradač instabat, etiam contra voluntatem Episcopi Agriensis, propter Imperatricem scilicet, quae aegre duplicem negationem in negotio Unitorum Mukačoviensium ferre debuisse²⁹.

²³ Cfr. PASTOR, o.c., pp. 510-532.

²⁴ Cfr. *Opinionem*, nn. 66-67. Sic denuo Romae suspicio contra « *inconstantes Graecanicos* » renovata fuit, de qua WINTER in « *Kyrios* », 1939-40, p. 134, hoc modo scribit: « ...Das alte Misstrauen Rom's gegen die « Griechen » bricht durch und ganz im Sinne des Bischofs von Erlau, wird die politische und religiöse Zuverlässigkeit der Ukrainer Obergarns in Zweifel gezogen... ». In « *Promemoria* » a Nuntio nomine Summi Pontificis Imperatrici data, die 21 Aprilis 1768, legitur: « ...Pur troppo è nota l'incostanza de' Greci, e mille esempi abbiamo anche nell'Ungheria della loro variabilità... », in ANV, vol. 79, f. 170a.

²⁵ M. Olšavskyj mortuus est die 5 Novembris 1767, responsio S. Sedis definitiva nonnisi die 21 Aprilis 1768 Imperatrici praesentata fuit.

²⁶ Adhuc die 17 Iulii 1767 M. Theresia deputationem I. Bradač in Coadiutorem pro Olšavskyj obtinere voluit. Cfr. litteras M. Theresiae ad Papam, in ANV, vol. 79, ff. 155a-156b.

²⁷ Cfr. litteras Nuntii ad Secret. die 5 Decembris 1767, in ANG, vol. 392, ff. 32b-33a: « ...Io dal mio canto, che conosco personalmente questo Soggetto, non posso che fargli vantaggiosa testimonianza, avendolo inteso parlare in guisa sana ed ortodossa, e trovandolo ben istruito negli affari della Religione, e della Chiesa... ».

²⁸ Eszterházy ad Nuntium die 16 Decembris 1767 scripsit: « ...arduum mihi est omnino in modernis rerum circumstantiis genuinam de eo informationem consequi... dictum Presbyterum Joannem Bradač iudicio meo dignitate Ep. palii... condecoratum haud esse... quod per se et per suos agens, independentiam ab Ordinario Latino procurare studeat... »; in ANV, vol. 79, ff. 160b-161a. Altera vice ad S. Sedem sic scripsit: « ...Habeo Vice-Archidiaconos et Parochos complures, vigiles certe et attentos, qui... me de omnibus certiore reddere et possunt et solent, ac debent... »; *ibid.*, f. 199b.

²⁹ Cfr. litteras Nuntii ad Secretarium die 11 Ianuarii 1768, in ANG, vol. 392, ff.

Die 28 Ianuarii 1768 Cardinalis a Secretis Status Cardinali Protectori Alexandro Albani deputationem Iohannis Bradač in Vicarium Apostolicum, non vero in Ordinarium, sicuti sperabat Regina Apostolica M. Theresia, annuntiavit. Causa quoad dependentiam Vicarii Apostolici in statu anteriori remanere debebat³⁰.

In Brevi nominationis Iohannis Bradač in Vicarium Apostolicum etiam hac vice nulla mentio de dependentia ab Ordinario Agriensi fiebat³¹. Hoc modo ergo S. Sedes monstrare voluit ipsam nullam innovationem in regimine spirituali Ucrainorum Hungariae introducere velle³².

Art. 3. - Ulteriores instantiae Curiae Imperialis pro erectione

Circa erectionem eparchiae Mukačoviensis multum scriptum et rescriptum inter Curiam Romanam et Vindobonensem fuit, sed huc usque nullum categoricum responsum ad petitionem Imperatricis M. Theresiae e die 30 Aprilis 1766 datum est³³. Utique, ex deputatione Iohannis Bradač non nisi in Vicarium Apostolicum Regina Apostolica insucessum suae petitionis colligere iam potuit. Sed ipsa die 7 Martii 1768 instantiam de erectione denuo sollicitavit mediante suo Protectore Card. Albani, qui totam hanc causam denuo S. Sedi repraesentare non tardavit. Hac vice iam et « *Motiva reintegrationis episcopatus Mukačoviensis* », quae ab advocatis Curiae Romanae elaborata fuerunt, adnexit³⁴.

Antequam Cardinalis Protector A. Albani suam instantiam denuo praesentaret, Baron Neny, legatione Imperatricis extraordinaria in Toscania functus, causam erectionis nomine M. Theresiae Romae personaliter urgebat. Tunc ipse verum motivum petitionis pro erectione palam fecit, a quo exponendo Imperatricem optima dispositio erga fratrem Episcopi Agriensis, scilicet Magnum Cancellarium Hungariae Franciscum Eszterházy, cohibuit³⁵. Illa vice in colloquio personali cum Card. a Secretis severus modus tractandi Unitos a parte

46b. 47a: « Sia come si voglia, essendo doppio l'impegno di questa Sovrana rispetto a Munkacz, egli è certissimo che una doppia negativa vi renderebbe tanto più aspra, e più difficile da sostenersi... ».

³⁰ Cardinalis a Secretis ad Albani, in ANG, vol. 654-5, f. 216a: « ...Lasciandosi cose de' Greci nella Diocesi d'Agria in quello stato in cui si trova da quasi un secolo con tanto vantaggio della Catt.ca Unione, non si cercherà più di fare innovazione alcuna in perturbamento della giurisdizione del Vescovo d'Agria, e a danno ancora delle Catt.ca Religione... ».

³¹ Cfr. Breve die 27 Ianuarii 1768 datum; in ANV, vol. 79, f. 165a; BASILOVITS, o. c., P. IV, pp. 39-40; WELYKYJ, *DOC PONT.*, vol. II, pp. 196-197.

³² Cfr. litteras Secretarii ad Nuntium die 27 Ianuarii 1768, in ANV, vol. 87, f. 23a.

³³ Idem die 2 Aprilis 1768, IBID., f. 88b: « ...perchè il med.mo Sig.re Barone ha fatta una qualche doglianza perchè si è mai data una categorica risposta all'istanza dell'Imperatrice per l'erezione del nuovo Vescovo... ».

³⁴ De his Motivis mox aliqua dicenda.

³⁵ Comes Franciscus Eszterházy 1715-1785. Inde ab anno 1766 Magnus Cancellarius Hungariae apud Curiam Imperialem, aa. 1783-1785 Banus Croatiae. Sub Josepho II strenuus defensor libertatis ecclesiasticae. De eo cfr. RÉVAI, o. c., vol. VI, p. 731.

Episcopi Agriensis exprobratus fuit ³⁶. Sed Rev. mus D. Antonelli, pro hoc negotio a Papa deputatus, novam protractionem causae obtinuit, nam Baron Neny suam expositionem in una « *Promemoria* » scripto tradere debuit ³⁷. Hoc modo Neny Vindobonam sine aliqua decisione est reversus.

Sed interea die 16 Aprilis 1768 Cardinalis A. Albani suam instantiam coram S. Sede nomine Imperatricis denuo exposuit. Hac vice petitio corroborata per rationes et diversa argumenta fuit in « *Motiva* ».

Imprimis in « *Motivis* » antiquitas eparchiae Mukačoviensis demonstrare satagebatur, eam unam e septem Suffraganeis S. Methodii in Pannonia et Moravia fuisse affirmando. Haec tamen assertio aliquo solido fundamento caret et nonnisi tamquam coniectura, minime vero tamquam factum iuridicum adduci potuit ³⁸. Maioris tamen momenti est argumentum, quod e facto existentiae episcopatus uniti tempore S. Unionis deducebatur, quando dumtaxat Petrus Parthenius a Summo Pontifice et Imperatore Episcopus nominatus fuit ³⁹.

Vicarius Apostolicus, ita in « *Motivis* » prosequabatur, nonnisi ob iniuriam temporum in eparchiam Mukačoviensem delegatus fuit. Hoc tamen eparchia extingui non censebatur ⁴⁰.

Quare, ita semper « *Motiva* », Imperatrix Maria Theresia solummodo reintegrationem eparchiae Mukačoviensis ad statum pristinum minime autem erectionem novi episcopatus desiderabat. Tanto magis, quod istam reintegrationem exigebant: 1° multitudo populi uniti ⁴¹; 2° diversitas linguae inter Latinos et Unitos ⁴²; 3° Concilium Carthaginense III, cann. 65-66 ⁴³; 4° haec erectio omnino possibilis est, nam omnes condiciones pro Cathedrali, quae a iure exiguntur, in oppido Mukačiv verificantur ⁴⁴.

Confrontando in ultimo loco statum deplorabilem S. Unionis ubi dependentia vigeat cum statu florescenti istius in locis ubi Uniti suam propriam eparchiam habuerunt advocati Curiae Romanae suam expositionem conclude-

³⁶ Cfr. litteras Secretarii ad Nuntium de colloquio cum Barone Neny die 2 Aprilis 1768 datas, ubi inter alia Baron exposuit: «... tutto nasce dagli aggravi ed oppressioni, che soffre quella Nazione da Mons. Esterasi (sic!) di cui, quantunque si commendà lo zelo e la pietà, si condanna però la severità ed asprezza, che usa co' Graeci... »; in ANV, vol. 87, f. 87b.

³⁷ IBID., f. 88a.

³⁸ De instantia Albani cfr. ANV, vol. 87, ff. 104a-105a. Ipsa « *Motiva reintegrationis Episcopatus Munkacsiensis Clementi XIII per Advocatos St. de Angelis et Aloys. Cocquelineis* » in ACTA CC, ANNI 1771, sub die 20 Martii; etiam in ANV, vol. 79, ff. 113a-120b; apud BASILOVITS, o.c., P. IV, pp. 44-75. Citabuntur secundum numeros. De hoc argumento cfr. *Motiva*, nn. 3-12.

³⁹ *Motiva*, nn. 13-17.

⁴⁰ IBID., n. 19.

⁴¹ IBID., nn. 21 et 24.

⁴² IBID., n. 22.

⁴³ IBID., n. 23: «...Sane ut illae plebes, quae conversae sunt a Donatistis et habuerunt Episcopos, sine dubio consulto Concilio habere mereantur... ».

⁴⁴ Haec condiciones erant: a) amplitudo eparchiae; b) locus decens pro Cathedrali; c) proventus sufficientes; d) antiqua Ecclesia, Agriensis scilicet, sine notabili praeiudicio remanebat. Cfr. *Motiva*, nn. 26-30.

runt reintegrationem eparchiae Mukačoviensis «... laudata Serenissima Regina Apostolica, mature prius perpensis rerum omnium momentis Catholicae Fidei suoque Regno maxime utilem fore...» existimavit⁴⁵.

Motivo de cetero sat labili argumentatione extracta decisionem S. Sedis alterare non poterant. Tunc ad sollicitationem Cardinalis a Secretis Status⁴⁶ Nuntius die 21 Aprilis 1768 Curiae Imperiali «*Promemoria*» nomine S. Sedis praesentavit, ubi per extensum rationes, quae Summum Pontificem Clementem XIII a tali proposito declinaverunt, expositae sunt. Consilium ergo Imperatrici dabatur antiquum modum gubernationis Unitorum Mukačoviensium in usu relinquere⁴⁷.

Art. 4. - Consilium Status in causa erectionis

Responsio negativa S. Sedis Curiam Imperialem non satisfacit, multo minus Imperatricem Mariam Theresiam. Tunc ergo tota quaestio ad Consilium Status Austriaci devoluta est evasitque sat ardua, nam tamquam laesio iuris patronatus Regum Apostolicorum Hungariae considerabatur. Nil inde mirum, si post sat animosam discussionem Aula Imperialis fortiter Nuntio Apostolico petitionem pro confirmatione erectionis eparchiae Mukačoviensis denuo proposuit. Hac vice S. Sedes coram facto perfecto posita fuit, scilicet eparchia iure patronatus erigebatur et nonnisi confirmatio canonica a Sancta Sede exigebatur⁴⁸.

Nuntius examinando totam hanc quaestionem in litteris ad Cardinalem a Secretis Status, die 11 Iunii 1768 datis, affirmabat erectionem eparchiae Mukačoviensis in bonum religionis etiam redundare⁴⁹. In Curia tamen Imperiali Nuntius ulterius decisionem S. Sedis defendere debuit. Hoc idem faciebant Baron Neny, Magnus Cancellarius Hungariae et Episcopus Agriensis⁵⁰.

⁴⁵ IBID., n. 34.

⁴⁶ Die dumtaxat 16 Aprilis 1768. Cfr. ANV, vol. 87, ff. 104a-105a.

⁴⁷ «*Promemoria*» adhuc die 17 Novembris 1767 Nuntio transmissa fuit; cfr. ANV, vol. 86, f. 228a; Nuntius tamen pro communicatione tempus opportunius expectare voluit, sicuti ex eius litteris ad Secret. patet, in ANG, vol. 392, ff. 46b-47a; «*Promemoria*» in ANV, vol. 79, ff. 169a-173a; litterae praesentationis in ANG, vol. 642, ff. 247a-248a.

⁴⁸ Cfr. litteras Aulae Imperialis ad Nuntium die 6 Iunii 1768, in ANV, vol. 79, ff. 179a-180a: «...Neque ea, quae ex absoluti Episcopi Munkačoviensis Jurisdictione, atque instabili Graecorum indole oritura conjiuntur mala ea sunt, ut cum illis in comparationem veniant, quae ab exercita immoderatus ab Episcopis latinis in Graecos Unitos potestate identidem profluunt... depressam plus aequo unitorum Episcoporum auctoritatem, graecos Parochos Latinis Capellanorum more subjectos, eorumque Proventus annuos aequae ac Stolares etiam respectu Graecorum restrictos, Populum Unitum legitima subjectionis titulo Tributis et Vectigalibus oneratum, totam denique graeci Ritus Communionem inferiori, ac decet, loco habitam experimur... Gravibus hisce rationum momentis adducta Sacra Caesarea Regiaque Majestas Supremo Sui Patronatus Jure sibi omnino utendum iudicavit, et pro plena Regum Apostolicorum in erigendis Episcopatus potestate decrevit, ut Episcopatus Munkačoviensis suam non titulo solo, sed re ac Jure dignitatem imposterum sustineret... neque ab Agriensibus in Sacrae Potestatis exercitio ullo modo vel praetextu impedirentur...».

⁴⁹ Cfr. ANG, vol. 392, f. 90a-b. Nuntius dixit instantiam Imperatricis habere: «...per base... lodevolissimo principio, che è l'interesse della Religione Ortodossa...».

⁵⁰ IBID.

Episcopus nempe Agriensis ad defendendam suam sententiam Vindobonae comparuit⁵¹ rogavitque Romanum Pontificem ut Breve mitteret Vindobonam, in quo fundamenta iuridica contra erectionem a Curia Imperiali facta exponerentur⁵². Die nempe 30 Iulii 1768 Clemens XIII rescripsit se iuxta disciplinam Ecclesiae a Concilio Lateranensi IV confirmatam nec non iuxta mentem Benedicti XIV (in Constitutione scilicet «*Allatae sunt*») episcopatum Mukačoviensem erigere haud posse⁵³.

Tunc causa erectionis denuo examini Consilii Status subiecta fuit⁵⁴ et Episcopus Agriensis exitum causae sibi propitium sperare potuit, adiutus a Nuntio Apostolico, Cardinali Migazzi (Archiepiscopo Vindobonensi), Barone Neny et Magno Cancellaro Hungariae, suo fratre⁵⁵.

Die 15 Augusti 1768 sessio Consilii Status locum habuit, in qua etiam Episcopus Agriensis Eszterhàzy praesens fuit⁵⁶. Ex parte Mukačoviensium nemo aderat, qui causam Unitorum promoveret⁵⁷. Nil mirum, si erectio iterum ad aliud tempus remissa fuit.

Iam die sequenti, h.e. 16 Augusti, Consilium Status ad Cardinalem Protectorem A. Albani rescripsit: «... Hesterno tandem die Congressus seu concertatio illa cum Consilio Status... unanimis omnium fuerit sententia Episcopatus Munkaciensis erectionem neque necessariam, neque utilem esse sacrae Unioni...»⁵⁸. Hoc modo decisio omnino secundum sensus Episcopi Eszterhàzy lata est.

Art. 5. - Ordinatio dependentiae post Consilium Status

Imperatrix Maria Theresia post decisionem Consilii Status de inopportunitate erectionis eparchiae Mukačoviensis rem inter Episcopum Agriensem et Vicarium Apostolicum Unitorum aliquomodo componere necessario debuit. Quare iam die 24 Augusti 1768 Regina Apostolica suas ordinationes emanavit, quae tamquam norma controversae iurisdictionis praescriptae sunt⁵⁹.

Ordinatio haec, inscio omnino Vicario Apostolico, omnimodam dependentiam Mukačoviensium ab Ordinario Agriensi agnoscebat, etiamsi proprie hac

⁵¹ Cfr. litteras Nuntii ad Cardinalem a Secretis, die 27 Iunii 1768; IBID; ff. 94a-b.

⁵² Idem die 9 Iulii; IBID., f. 98a.

⁵³ Breve Clementis XIII in *Iuris Pont. de Prop. Fide, o.c.*, pp. 154-155 cum data 13 Iulii, quando scriptum fuit; apud WELYKYJ, *Doc. Pont.*, vol. II, pp. 198-200; in ANV, vol. 79, f. 183a, cum data 30 Iulii, quando Nuntio transmissum est una cum litteris Cardinalis a Secretis quae inveniuntur in ANV, vol. 87, f. 190a.

⁵⁴ Cfr. litteras Secretarii Consilii Status Püchler ad Nuntium, die 16 Augusti 1768, in ANG, vol. 382, f. 460a-b.

⁵⁵ Cfr. litteras Nuntii ad Cardinalem a Secretis, die 20 Augusti 1768; IBID., f. 459a.

⁵⁶ ANG, vol. 388, f. 194a.

⁵⁷ Nam A. Bačynskyj, qui postea audit de nova pertractatione causae, nonnisi die 24 Augusti suam defensionem praesentavit. Cfr. *Defensionem* apud BASILOVITS, o.c., P. IV, pp. 138-142.

⁵⁸ Cfr. APF, *Scritt. Rif.*, vol. 2, ff. 253a-b.

⁵⁹ Ordinationes aliae Ep. J. Bradač, aliae Ep. Eszterhàzy datae sunt. Pro Eszterhàzy inveniuntur in ANG, vol. 388, ff. 241a-242b; BASILOVITS, o.c., P. IV, pp. 127-131; pro Bradač autem in ANV, vol. 79, f. 188a-b; BASILOVITS, *ibid.*, pp. 131-133.

super re multum disputatum fuit. Ex alia tamen parte Imperatrix querelas populi et cleri uniti iustas fuisse recognovit. Ut remedium M. Theresia statuit:

1° Omnes proventus annuos et stolare ad Parochos unitos spectare, tum in ecclesiis matribus, quum in filialibus.

2° Sacerdotes ritus graeci tamquam veros Parochos, minime vero Capellanos Parochorum latinorum et esse et considerari debere.

3° « Episcopum ac Vicarium Apostolicum »⁶⁰ Mukačoviensem tamquam caput cleri populi que uniti convenienter ab Agriensibus tractari debere.

4° Immunitates ac privilegia Unitorum sarta tectaque conservanda esse.

In ordinatione vero Episcopo Eszterhàzy data Imperatrix Ep. Agriensem omnia pro S. Unione in « cointelligentia cum Episcopo Graeci Ritus » facere animabat. In ista pro J. Bradač loco tertii puncti legi potest: « Vos... *Episcopum Agriensem pro vero ac legitimo Ordinario Vestro agnoscere... tamquam eius respective Vicarius...* ».

Haec omnia ad tempus tantum statuta fuerunt, quamdiu nempe, uti Regina Apostolica dixit: « ... aliud quid ex Summa Nostra Potestate statuendum esse Nobis necessarium aut utile non visum... » fuisset. Suam ordinationem Imperatrix M. Theresia etiam Nuntio Apostolico communicavit exponendo quomodo *non rationes, sed auctoritas Summi Pontificis eam a proposita erectione declinavit*⁶¹. Insimul Nuntio obligationem monere Praesulem Agriensem imposuit, ut melius et humanius unitos tractaret⁶².

Huiusmodi ordinationes pro Episcopo Agriensi plenam victoriam et satisfactionem dederunt. Antistes Eszterhàzy cum magno gaudio decisionem Imperatricis excepit et erectionem hanc definitive ad acta remissam esse sperabat⁶³. Pontifex etiam Romanus de pacifica compositione tam acriter disputatae causae gaudebat. Timebat tamen ne M. Theresia in posterum aliquid « aliud statuendi » induceretur⁶⁴. Et de facto occasio pro renovatione causae erectionis iam cito advenit.

⁶⁰ Hoc modo J. Bradač ab Imperatrice intitulatur.

⁶¹ Cfr. descriptionem audientiae Nuntio ab Imperatrice concessae, quae die 27 Augusti 1768 Cardinali a Secretis communicata fuit; in ANG, vol. 382, ff. 461a-b: Imperatrix Nuntio dixit « ... che il solo vantaggio della Religione era stato l'oggetto de' primi di Lei sentimenti; che veramente non si era potuta per anche pienissimamente persuadere delle ragioni allegate contro la richiesta Erezione; ma vedendo poi, che massimamente S. Padre ne giudicava in diversa guisa, di buon grado Ella si riferiva ad un sì rispettabil parere... ».

⁶² IBID., ut Episcopus Agriensis sese conduceret « ... in guisa da non eccitar lamenti e clamori... ».

⁶³ Cfr. litteras Nuntii ad Secretarium die 10 Sept. 1768, in ANG, vol. 388, f. 237b: « ... Mons. Vescovo Estherasy (sic!) è ritornato pieno di consolazione alla sua Diocesi e persuaso, che tampoco in progresso avrà mai luogo l'innovazione che si è tentata da Greci con tanto vigore, e senza il successo, di cui si tenevan sicuri... ».

⁶⁴ Cfr. litteras Cardinalis a Secretis Status ad Nuntium, die 1 Octobris 1768, in ANV, vol. 87, f. 238a: « ... Ha N.ro Sig.re goduto nel leggere il tenore della risoluzione presa da Sua Maestà... E sebbene vi si legga la preserva... nondimeno giova sperare che la pietà di Sua Maestà sarà costante a non muoversi dalla presa determinazione... ».

CAPUT II.

RENOVATIO CAUSAE ERECTIONIS SUB PP. CLEMENTE XIV

Post sat turbulentum Conclave tandem aliquando die 19 Maii 1769 Sedem Vicarii Christi Cardinalis Ganganelli ascendit assumpsitque sibi nomen Clementis XIV¹. Eius propositum in Summo Pontificatu fuit: mitigare, in quantum possibile erat, dissensionem inter S. Sedem et Principes Christianos, quae sub eius Antecessore punctum sat periculosum vitae externae Ecclesiae attegit. Huic scopo obtinendo, Clemens XIV inclinabatur, ut Principibus Catholicis ea omnia concederet, quae secundum disciplinam ecclesiasticam concedi poterant². Nil inde mirum, si etiam Mariae Theresiae Reginae Apostolicae satisfacit quando ista suam instantiam de erectione eparchiae Mukačoviensis anno 1770 iteravit.

Ordinationes Imperatricis anno 1768 datae pacem inter Ordinarium Agriensem ac Vicarium Apostolicum Mukačoviensem nec non inter clerum utriusque ritus pro fine habebant. Ut difficultates omnes removeret, Vicarius Apostolicus, Johannes Bradač, mense Septembri 1769 Agriae comparuit³. Iam antea Agriam venire debuit, sed tenor litterarum Episcopi Agriensis in hac materia eum ad aliquod tempus a huiusmodi itinere retraxit⁴.

Die 15 Septembris 1769 Johannes Bradač Episcopum Eszterhàzy in eius residentia visitavit, sed ab Antistite Agriensi sat iniuriose exceptus fuit, qui suam omnimodam superioritatem ostendere satagebat cogebatque Vicarium Apostolicum ut iuramentum subiectionis deponeret, etiamsi in *Ordinationibus* Imperatricis hac de re nulla huiusmodi obligatio praescribatur⁵. Quando Johannes Bradač tale iuramentum subiectionis a nemine praescriptum praestare renuit, Praesul Agriensis eum virum « malae conscientiae », omnia, fecte agentem et ordinationes Imperatricis eludentem declaravit. His in circumstantiis de aliqua compositione, non obstante optima voluntate Vicarii Apostolici,

¹ Cfr. PASTOR, o.c., vol. XVI, P. II, pp. 13-62.

² IBID., pp. 81-84.

³ Relationem minutam de hac visitatione A. Bačynskyj, Vicarius Generalis, ibi praesens in suo diario nobis reliquit. Invenitur apud BASILOVITS, o.c., P. IV, pp. 134-137; DULYŠKOVYČ, o.c., P. III, pp. 199-206; « *Századok* » a. 1884, o.c., pp. 861-868; MALI-NOWSKI, *Die Kirchen- und Staats-Satzungen bezüglich des griechisch-katholischen Ritus der Ruthenen in Galizien*, Lemberg 1861, pp. 209-211 in nota.

⁴ E diario Bačynskyj: « ...ad binas illas V. Exc. litteras, in quibus mihi minabatur... ideo non rescripsi quia Excelentia V. non habuit, quod mihi mimetur... ».

⁵ Etiam HODINKA A., qui de cetero spiritu hungarico fuit imbutus, in suo opere *Tört.*, iam citato, pp. 616-617, damnat « superbum modum tractandi » Johannem Bradač ex parte Episcopi Agriensis.

nullus sermo fieri poterat ⁶. Quare res denuo Vindobonam delata fuit per Archidiaconum et Vicarium Generalem Andream Bačynskij, qui iam initio anni 1770 se Vindobonam contulit ⁷.

Curia Imperialis rem finitam considerans in principio Andream Bačynskij ne quidem audire voluit. Sed post maiores instantias tandem petitionem Epp. Mukačoviensium, in qua Imperatrix M. Theresia informabatur quomodo: «... differentiae illae, quae ab antiquo inter Agrienses, et Munkacsienes Episcopos viguerunt, et hodieum... ultronee exasperatae fervent...», acceptavit ⁸. Johannes Bradač Episcopo Agriensi ad pacem obtinendam titulum, quem Regni Primas habebat, scilicet «*Protector Unionis*», propter «tantos labores» ⁹ circa S. Unionem, concessit.

Imperatrix Maria Theresia tunc die 1 Aprilis 1770 Andream Bačynskij in audientia excepit et expositionem minutam de omnibus ab eo audivit. Haec audientia momentum decisivum in negotio erectionis eparchiae Mukačoviensis habuit. Regina Apostolica post consilium hac super re cum Principe von Kaunitz die 12 Maii 1770 Romam ad Summum Pontificem scripsit, ut pro Mukačoviensibus tandem aliquando episcopatum sui iuris efflagitaret ⁹. Ad dissipandum timorem Sedis Apostolicae ne Uniti in schisma prolaberentur, subiectionem Episcopi neo-erectae eparchiae Archiepiscopo Strigoniensi, tamquam Metropolitano suo, insinuabat ¹⁰.

Hac vice etiam Nuntius omnino persuasum habebat huiusmodi erectionem, postquam experientia triennis ad nullum positivum exitum conduxit, maxime necessariam fore ¹¹.

⁶ Cfr. quid relatum fuit Nuntio de Episcopo Eszterhazy: «...sotto il velo della Religione... egli realmente copriva una profonda ambizione, e un appetito disordinato di dominare, e di tener que' Greci sotto il suo giogo...»; in ANG., vol. 387, f. 119a-b. Nuntius tamen personam non nominat. Princeps von Kaunitz Nuntio Ap. dixit: «...Il duro e dispotico trattamento, che usano i Vescovi Latini sopra i Popoli di Rito Greco, rivolta eccessivamente questi ultimi...»; in ANG., vol. 392, f. 272b. Nuntius in audientia apud von Kaunitz: «...Io mi sono astenuto dal citar direttamente Mons. Vescovo d'Agria, sul timor di comprometterlo...»; IBID., f. 273a. Imperatrix ad Nuntium de Eszterhazy: «...Io non ho già intrinsecamente cattiva opinione del Vescovo d'Agria... Ciò che realmente condanno in Lui si è il carattere duro, difficile, imperioso, atto ad alienare sempre maggiormente i Greci da Lui...»; in ANG., vol. 387, f. 102a. Huc faciunt etiam quae de erectione scripsit Theiner A., *Histoire du Pontificat de Clément XIV*, Paris 1852, P. I, p. 411: «...La malheureuse jalousie de l'episcopat latin et de la noblesse avait là (h. e. in Mukačiv), comme en Pologne, paralysé tous les efforts que faisait le clergé ruthénien pour arriver à une position indépendante et digne de son Eglise... Le clergé latin, guidé autant par son ignorance que par une misérable question d'intérêt privé, allait jusqu'à prétendre que les Ruthéniens ne desiraient avoir un évêque que pour pouvoir rompre plus aisément avec l'Eglise romaine et retourner au schisme...».

⁷ «*Századok*» a. 1884, o.c., pp. 860-877; HODINKA, *Tört.*, pp. 615-625.

⁸ Cfr. BASILOVITS, o.c., P. IV, pp. 138-142, ubi nova instantia invenitur.

⁹ Litterae Imperatricis in ANV, vol. 79, f. 195a; ANG. vol. 384, ff. 319a-320b; apud FRAKNOI V., *Oklevéltár a magyar kegyuri jog történetéhez*, Budapest 1899, p. 491.

¹⁰ De hac nova instantia Curia Imperialis Nuntium informavit die 7 Iunii 1770; in ANG., vol. 384, f. 318a-b. Litteras M. Theresiae Cardinalis A. Albani praesentavit Summo Pontifici, statim satisfacere huic petitioni dispositus fuit. Cfr. litteras Nuntii ad Cardinalem a Secretis die 23 Iunii 1770, in ANG. vol. 387, ff. 78b-79a; Cardinalis a Secretis ad Nuntium die 30 Iunii; in ANV, vol. 89, f. 142a.

¹¹ Die 9 Iunii 1770 ad Secretarium scripsit, quod petitio Imperatricis «...merita certamente l'attenzione, e provvidenza più efficace...», in ANG., vol. 384, f. 316a-b.

Interea ad exponendas suas rationes Vindobonam tum Episcopus Agriensis Carolus Eszterhàzy quum Vicarius Apostolicus Johannes Bradač invitati sunt. Episcopus Eszterhàzy iam mense Iunio 1770 coram Curia Imperiali comparuit. J. Bradač nonnisi mense Iulio¹² Vindobonam venit. Consiliarii Status tunc in duo castra divisi sunt. Cito tamen Episcopus Agriensis victor sese proclamavit¹³, sed Vicario Apostolico Mukačoviensi aliquas facultates ampliores condere coactus fuit¹⁴. Gaudium tamen Ep. Agriensis non multum duravit. Iam die 9 Augusti 1770 Nuntius debuit nempe certiore reddere Secretariam Status de immutabili proposito Imperatricis erigere eparchiam Mukačoviensem, etiamsi contra voluntatem Consilii¹⁵.

Hoc modo in toto hoc negotio confusio orta est. Dum Imperatrix causam directe cum S. Sede pertractabat¹⁶, Nuntius Ap., secundum relationes Episcopi Agriensis, Cardinalem a Secretis Status de mutatione consilii M. Theresiae in negotio erectionis minus recte informabat¹⁷. Episcopus G. Eszterhàzy pro sua parte Summo Pontifici exposuit, quomodo ab Epp. Mukačoviensibus non Unio, sed diminutio potestatis Episcopi Agriensis quaeritur; rescriptum S. Sedis, ita ipse prosecutus est, contrarium erectioni certo certius Imperatricem de inutilitate eius persuadebit¹⁸.

Eo ipso tempore Maria Theresia, de toto hoc negotio omnino aliter sentiens¹⁹, Nuntio Ap. in audientia ad hunc scopum concessa declaravit, canonisationem eparchiae Mukačoviensis ac independentiam eiusdem «*saltem ab Agriensi*» ob bonum Religionis et publicae pacis omnino necessariam esse²⁰.

Episcopus vero G. Eszterhàzy Nuntium ulterius informabat, Imperatricem in hac causa indifferentem se monstrare. Imo ipsa gauderet, si res in integro remanerent. Tunc Nuntius firmam voluntatem Imperatricis et Principem von Kaunitz persuasionem de necessitate erectionis eparchiae pro Unitis ipsi exposuit²¹.

¹² Cfr. litteras Nuntii ad Secretarium Status 30 Iunii 1770 in ANG, vol. 387, f. 83a-b; idem die 21 Iulii; IBID., vol. 384, ff. 353a-354a.

¹³ Idem die 4 Augusti; IBID., vol. 389, ff. 135a-137b. Cfr. instantiam Eszterhàzy ad Nuntium die 3 Aug.; in ANV, vol. 79, f. 197a-b.

¹⁴ Facultates prostant in ANV, vol. 79, ff. 29a-30b.

¹⁵ Cfr. litteras Nuntii ad Secretarium die 9 Aug.; in ANG, vol. 392, ff. 273a; idem die 11 Aug., IBID., f. 273b; idem die 18 Aug., IBID., vol. 389, f. 148a-b.

¹⁶ Mediante scilicet Cardinalis Protectoris A. Albani. Cfr. Litteras Nuntii ad Secretarium die 23 Iun.; in ANG, vol. 387, ff. 78b-79a; litteras Card. Albani ad Principem von Kaunitz, IBID., vol. 654-5, f. 128a-b.

¹⁷ Die 11 Aug., in ANV, vol. 89, ff. 177a-178a; die 18 Aug., in ANG, vol. 389, f. 148a-b; die 24 Aug., IBID., vol. 392, ff. 276b-277a.

¹⁸ Cfr. litteras Eszterhàzy ad Papam, die 1 Septembris 1770, in ANV, vol. 79, ff. 199a-200b.

¹⁹ Cfr. litteras Nuntii ad Secretarium die 1 Septembris 1770: «...che che possa dirne il Vescovo d'Agria, l'assicuro, Sigr. Nunzio (ita M. Theresia), che io non ho giammai mutato parere sull'affare, di cui si tratta; e a dir vero, la triste esperienza di quest'ultimo biennio non è stata troppo idonea a farmene ricredere...», in ANG, vol. 387, f. 101b.

²⁰ IBID., f. 102b.

²¹ IBID., ff. 105a-106b: «... ne debbo omettere — dixit in fine litterarum Nuntius — che prescindendo dall'articolo, se Mons. Vescovo d'Agria abbia ragione o torto, egli non ha qui verun Soggetto di considerazione affezionato alla Sua causa...».

S. Sedis nihilominus ulterius positionem Episcopi Agriensis defendebat ²². In Brevi, die 19 Septembris 1770 dato, Summus Pontifex circa erectionem, propter notitias sibi omnino contrarias, anceps haerebat rogavitque Imperatricem iterum ut propriam voluntatem exponeret, ante oculos ei magna pericula e proposita erectione ponendo pro Ecclesia Catholica secutura ²³. Maria Theresia huiusmodi periculis minime perterrita fuit, sed secundum propriam persuasionem et experientiam ²⁴ Clementi XIV rescripsit: «... Satis exploratum habeo certissimeque credo... nihil magis expedire, quam ut Graeci Uniti proprium sibi habeant Episcopum... rem autem omnem, et quidquid exinde pro Unione sperari aut timeri potest, in Me suscipere... filiali ergo cum reverentia rogo, ne Episcopatus Munkaciensis erectioni canonica auctoritas Sua deesse longius differat... ²⁵. Talis instantia Summo Pontifici omnino persuasit ²⁶. Et revera, quin aliud quid expectaret, die 17 Novembris 1770 Imperatrici annuntiavit se paratum esse eparchiam graeci ritus Unitorum in Mukačiv erigere ²⁷.

Sed iam et summum erat momentum ut hoc ad finem deduceretur, nam Mukačovienses amplius tranquilli expectare non poterant. Ex hac mora periculum iam pro S. Unione et pace publica timebatur ²⁸. Solummodo erectio animos aliquantulum excitatos sedare potuit.

²² Cfr. litteras Cardinalis a Secretis Status ad Nuntium die 8 Septembris 1770, in ANV. vol. 89, f. 199a; idem die 19 Sept. 1770, IBID., f. 209b; iam antea Papa Cardinali Albani erectionem pollicebatur; cfr. ANG, vol. 654-5, f. 123a-b.

²³ Breve prostat in ANV, vol. 79, ff. 202a-203b; THEINER, *Clementis XIV Epistolae et Brevia selectiora*, Parisiis 1852, pp. 115-118. Aliud Breve similis tenoris die 10 Octobris 1770 datum apud ASV, *Ep. ad principes*, vol. 166, ff. 109a-112b; WELYKYJ, *Doc. Pont.*, vol. II, pp. 208-209. Cfr. litteras Secretarii in ANV vol. 89 ff. 223a-224b.

²⁴ Dicebat nempe Nuntio «... in vista di questo ritardo di Roma sarò finalmente obbligata a prender io medesima qualche immediato expediente...»; in ANG, vol. 387, ff. 118b-119a; apud FRAKNÒI, *o. c.*, pp. 348-350.

²⁵ Litterae M. Theresiae die 6 Novembris 1770 datae, in ANG, vol. 387, f. 120a; in ANV, vol. 79, ff. 204b-205b.

²⁶ Ipse Papa Episcopo Agriensi postea rescripsit, se in toto hoc negotio decidisse «... plurima habita ratione eorum, quae carissima in Christo filia Nostra Maria Theresia... postremo pro suae religionis studio censura...»; in *Iuris Pont. de Prop. Fide, o. c.*, P. V, p. 176.

²⁷ Breve ad Mariam Theresiam apud THEINER, *Clem. XIV Epistolae...*, pp. 128-129 WELYKYJ, *o. c.*, pp. 211-213: «... Quod itaque a nobis tantopere flagitas... efficere parati iam sumus, in eam scilicet nos venisse sententiam tibi significamus graecanico populo... graeci ritus Episcopum largiendi...». Breve non ad litteras M. Theresiae e die 6 Novembris 1770, sicuti THEINER, *Histoire...*, P. I, p. 413 vult, datum fuit, sed ratione audientiae Nuntii de qua ipse relationem die Novembris 1770 Romam misit. Cfr. ANV, vol. 89, ff. 246a-247b. Responsonem Papae ad dictas litteras habemus nonnisi die 24 Novembris 1770. Cfr. ANV, vol. 79, f. 209a-b; THEINER, *Clem. XIV Epistolae...*, pp. 129-130; WELYKYJ, *o. c.*, p. 213.

²⁸ Baron de Sperges ad Nuntium scripsit iam: «... qu' Greci diffidenti, e gelosi di tal indugio, hanno già cominciato a far dello strepito...»; in ANG, vol. 393-4, f. 40b.

CAPUT III.

DUPLEX CONSISTORIUM DE ERECTIONE EPARCHIAE MUKAČOVIENSIS

Decisio Clementis XIV eparchiam Mukačoviensem erigendi ex una parte gaudium¹, ex alia vero vivissimas protestationes causavit². Imo, Magnus Cancellarius Hungariae, Franciscus Eszterhàzy sat gravi increpatione ex parte Consilii Status increpatus fuit, quando ipse ulterius erectionem hanc impedire tenebat³.

Causa erectionis per se apud Sacram Congregationem Consistorialem tractari debebat. Summus Pontifex, ut citius eam expediret, ad se totum negotium avocavit, adiutus solummodo a quibusdam theologis et canonistis⁴. Quare omnia acta et decreta Romam transmitti debebantur⁵. Inter haec documenta, ex parte Curiae Imperialis Romam transmissa, maioris momenti responsio ad Opinionem Episcopi Eszterhàzy fuit, quae ab Advocato Curiae Romanae nomine Imperatricis est praeparata⁶.

Omnibus iterum discussis ac praeparatis causa erectionis tandem aliquando ad Consistorium devoluta fuit⁷.

Art. 1. - Consistorium die 20 Martii 1771.

Rationes, propter quas Summus Pontifex eparchiam Mukačoviensem erigere haesitabat, facile ad sequentes reduci possunt: a) labilitas S. Unionis in vicina Transylvania⁷; b) obiectiones ex parte Episcopi Agriensis et tandem ali-

¹ Cfr. litteras Mariae Theresiae ad Clementem XIV die 16 Ianuarii 1771; in ANV, vol. 79, ff. 211a.b et 214a.

² Cfr. litteras Nuntii ad Cardinalem a Secretis die 27 Decembris 1770, in ANG, vol. 389, ff. 196b-198a.

³ Cfr. litteras Principis von Kaunitz ad Cancellarium Hungariae, in ANV, vol. 79, f. 212a die 29 Ian. 1771 datas; Nuntii ad Secretarium die 28 Ianuarii 1771, in ANG, vol. 389, ff. 221a-222b.

⁴ Cfr. litteras Secretarii ad Nuntium die 10 Octobris 1770, in ANV, vol. 89, ff. 223b-224a.

⁵ Clemens XIV ad M. Theresiam: «...Rogamus itaque... ut omnia, quae ad iudicium Causae illius pro opportunitate, ac aequitate faciendum pertinere possunt, ab utraque parte ad Nostram cognitionem deferantur...»; in ANV, vol. 79, f. 203a.

⁶ Ab Aloysio scilicet Cocquelineis. Responsio prostat in ANV, vol. 79, ff. 121a-137a; *Acta CC a. 1771* sub die 20 Martii; BASILOVITS, o. c., P. IV, pp. 143-185.

⁷ In Transylvania ob periculum relabendi in schisma Episcopo Unito e clero latino «Theologus assistens» assignatus est. Cfr. NILLES, o. c., P. II, pp. 507-508; 540-543.

quando c) opinio hac in re Papae Benedicti XIV⁸. Sed Maria Theresia omnes incertitudines circa Unitos dissipavit⁹ assumpsitque in se totam responsabilitatem de omnibus consequentiis ex tali erectione¹⁰.

Summus Pontifex nihilominus ad pericula S. Unionis ex erectione secutura praecavenda Episcopo neo-erectae eparchiae duplicem condicionem apponere intendebat: 1° dependentiam ab Archiepiscopo Strigoniensi, tamquam Metropolitano¹¹; 2° duplicem Professionem Fidei Catholicae quotannis in manus Primatis seu viciniorei Episcopi deponendam¹².

Imperatrix Maria Theresia, admissa prima conditione, de alia ne quidem sentire voluit contemplando maximas difficultates cum ea connexas¹³. Cum Nuntius proprio Marte ab hac secunda conditione declinare nolisset, Regina Apostolica die 16 Ianuarii 1771 directe ad Summum Pontificem scripsit exponendo ex una parte magnas difficultates contra binam Professionem Fidei quotannis parsonaliter Episcopo viciniorei faciendam¹⁴, ex alia vero parte modum faciliorem insinuat, ut scilicet Episcopus Mukačoviensis quovis anno Professionem scriptam et subscriptam Nuntio Vindobonensi transmitteret. Sic, arbitrio Imperatricis, periculo relabendi in schisma sufficienter provisum esset¹⁵. Clemens XIV saltem pro quadam vice Professionem Fidei personaliter deponere coram alio Episcopo instabat¹⁶. Post novam discussionem¹⁷ Clemens

⁸ Cfr. *De Synodo Dioecesana*, l. II, c. XII, par. 4-8; etiam Breve Clementis XIV ad M. Theresiam die 10 Oct. 1770 apud THEINER, *Clementis XIV Epistolae...*, o.c., pp. 115-118.

⁹ Cfr. litteras Nuntii ad Secretarium die 14 Dec. 1770 in ANG. vol. 389, f. 187b: «...Il Sommo Pontefice si è specialmente fondato sull'assicuramento della Maestà Vostra...» dixit Nuntius in audientia Imperatricis.

¹⁰ Cfr. litteras M. Theresiae ad Papam die 6 Novembris 1770, in ANG, vol. 387, f. 120a. Ad has litteras E. WINTER in «KYRIOS», 1939-40, p. 137, notat: «M. Theresia suchte dass Vertrauen ukrainische Volkes in Rom zu erwecken...».

¹¹ Hanc dependentiam M. Theresia adhuc in sua instantia die 12 Maii 1770 insinuat: «...solique Archiepiscopo Strigoniensi, utpote suo Metropolitano subjectus, ab alio Ep. non pendeat...». Cfr. supra, cap. 2.

¹² Cfr. Breve Clementis XIV die 17 Novembris 1770 apud THEINER, *Clementis XIV Epistolae...*, pp. 128-129; WELYKYJ, o.c., pp. 211-212. De his condicionibus antea iam Cardinalis A. Albani cum Romano Pontifice tractabat. Cfr. litteras von Kaunitz ad Albani die 19 Septembris 1770, in ANG, vol. 654-5, f. 123a-b.

¹³ Praecipua difficultas fuit: magna distantia ab Episcopo viciniorei. Cfr. litteras Nuntii die 14 Dec. 1770 in ANG, vol. 389, ff. 187a-189a, ubi totum colloquium cum Imperatrice refertur.

¹⁴ Cfr. litteras Nuntii ad Cardinalem a Secretis Statu die 12 Ianuarii 1771, in ANG, vol. 387, ff. 139b-140a referentes colloquium Nuntii cum Principe von Kaunitz: «...quantunque io non sappia come si usi rispetto agli altri Vescovi Greci, mi sembra che un tal obbligo pel Vescovo... accusi una diffidenza a sua riguardo, che potrebbe apparire odiosa...». M. Theresia ad Papam scripsit: «...onus tamen hoc praegrande et conditionis vix non impossibilis censemus... 7 vel 8 dies iter in una directione, viae asperae, parvus redditus Ep. p. periculum valetudinis, discrimen curae animarum...», die 16 Ian. 1771, in ANV, vol. 79, f. 211a-b.

¹⁵ Cfr. BASILOVITS, o.c., P. IV, pp. 208-210.

¹⁶ Cfr. litteras Secretarii ad Nuntium, die 26 Ian. 1771, in ANV, vol. 175, f. 169a; vol. 90, f. 10a-b.

¹⁷ Idem die 9 Febr.; IBID., vol. 175, f. 170a; vol. 90, f. 16a.

XIV die 1 Martii 1771 tandem aliquando rem in proximo Consistorio Publico expedire statuit¹⁸, consentiente Cardinali Protectore A. Albani¹⁹.

Iam die 20 Martii 1771 consistorium de erectione eparchiae Mukačoviensis locum habuit. Hac ipsa die decretum emanatum est, quo Summus Pontifex auctoritate sua suprema, Vicariatum Apostolicum Mukačoviensem, inde ab anno 1689 existentem, in Episcopatum Unitorum independentem transmutavit bina sub condicione:

1°, ut sit dependens ab Archiepiscopo Strigoniensi tamquam Metropolitano suo;

2°, ut Episcopus neo-erectae eparchiae quotannis Professionem Fidei ab Urbano VIII praescriptam, postquam eam coram suo Capitulo emisisset, Nuntio Vindobonensi transmittat²⁰.

Art. 2. - Novum Consistorium die 20 Iulii 1771

In decreto Consistoriali die 20 Martii 1771 emanato adnotationem quamdam legere possumus eum effectum non habuisse²¹. Hoc evenit propter aliquas expressiones in textu Bullae, quae Curiae Imperiali Vindobonensi minus exactae videbantur.

Decretum porro S. Congregationis Consistorialis iam die 23 Martii 1771 Nuntio Apostolico Viennensi, qui ipsum Curiae Imperiali tradidit, missum fuit²². Curia tamen Imperialis post examen minutum die 28 Aprilis 1771 suas observationes in decretum fecit, quas omnino emendandas esse putavit in novo quidem decreto²³.

Difficultates a Curia Imperiali ad sex reductae sunt:

1°. In decreto dictum est, Reginam Apostolicam Summum Pontificem de erectione rogasse. Sed a) erectio Reginae Apostolicae iure patronatus competeat; b) Imperatrix de confirmatione, aut, uti dicitur in Hungaria, canonisatione episcopatus iam erecti instabat.

2°. In decreto oppidum Mukačiv ad dignitatem « civitatis » evectum est, quod nonnisi a Rege Hungariae fieri solet et potest.

3°. Dotem Episcopi in summa 5.000 Florenorum non Eranium Regium, sicuti in decreto stabat, sed Cancellaria Hungarica solvere tenebatur²⁴.

4°. Reservatio nominationis Episcopi Mukačoviensis Imperatrici, tamquam

¹⁸ Cfr. litteras Cardinalis a Secretis ad Cardinalem Albani, die 1 Martii 1771 in ANG, vol. 654-5, f. 227a.

¹⁹ Cfr. litteras Secretarii ad Nuntium, die 16 Martii 1771, in ANV vol. 175 f. 171a; vol. 90 f. 49a.

²⁰ Cfr. ACTA CC, a. 1771, sub die 20 Martii; ANV, vol. 79, ff. 216a-218a.

²¹ Cfr. ACTA CC, l. c., ubi notula est adscripta: « Non ebbe effetto per varie difficoltà ecitate dalla Corte di Vienna ».

²² Simul cum litteris Cardinalis a Secretis Status, quae inveniuntur in ANV, vol. 90, ff. 54a-55a. Card. Albani ipsum antecessit; IBID., vol. 79, f. 226a.

²³ Cfr. « Reflexiones Curiae Imperialis » Nuntio communicatas, in ANV, vol. 79, ff. 226a-b et 229a. Has etiam Card. Albani Secretario praesentavit; cfr. ANG, vol. 654-5, f. 131a-b.

Reginae Apostolicae, aliqua novitate secundum Curiam Imperialem sapit. Dum ius hoc de cetero generalissimum et antiquissimum ab ipsa S. Sede Regibus Hungariae agnitum semper fuit

5°. Expressio pro iurisdictione Episcopi Agriensis « ordinaria » pro hac Episcopi Mukačoviensis « exercita » denuo aliquas praetensiones ex parte Agriensium causare possit.

6°. Obligatio Episcopo Mukačoviensi omnia decreta a S. Congregatione de Propaganda Fide pro Graecis cum Latinis viventibus emanata observare imposita facile novam litem cum Ordinario Agriensi causare potuisset. Ad hanc evitandam melius esset determinare: ad decreta fidem bonumque spirituale animarum concernentia, minime autem quaestionem iurisdictionis dirimentia.

Ad haec omnia emendanda a Summo Pontifice Secretarius S. Congregationis Consistorialis delegatus fuit, qui in concordia cum Cardinali protectore A. Albani necessarias correctiones facere debebat²⁵. Et de facto res cito composita fuit, ita ut iam in proximo Consistorio Publico, die dumtaxat 20 Iulii 1771 habito²⁶, novum decretum, hac vice secundum animadversiones Curiae Imperialis antea factas, emanatum sit²⁷. Hoc novum decretum iam ab omnibus cum satisfactione acceptum fuit²⁸.

Sed finis causae Mukačoviensium nondum advenit, nam nova quaestio circa personam in Episcopum deputandam agitari coepit.

---

²⁴ Cfr. Informationem Nuntii de hac dote adhuc in prima instantia die 12 Iulii 1766 Romam missam; in ANG, vol. 381, f. 445a-b.

²⁵ Cfr. litteras Secretarii ad Albani die 17 Maii, in ANV, vol. 90, f. 123a-b; ANG, vol. 654-5, f. 130a-b.

²⁶ Cfr. ACTA CC, a. 1771, sub hac die.

²⁷ Decretum originale in APF, *Scritt. Rif.*, vol. 2, ff. 351a-353; copia in ACTA CC, a. 1771, 1. c.

²⁸ Cfr. litteras Secretarii ad Nuntium die 27 Iulii 1771 in ANV, vol. 90 f. 200a-b; Nuntii ad Secretarium die 8 Aug. in ANG, vol. 387, ff. 185b-186a.

CAPUT IV.

DIFFICULTATES IN NOMINATIONE JOHANNIS BRADAC IN EPISCOPUM MUKAČOVIENSEM

In toto negotio erectionis eparchiae Mukačoviensis partem sat significantem habuit Archi-Diaconus, postea Vicarius Apostolicus, Johannes Bradač, qui inde ad anno 1765 pro independentia Uitorum ab Ordinario Agriensi strenue certabat.

A die 27 Martii 1767, quando ab Olšavskyj in suum Vicarium Generalem nominatus fuerat, canonisatio eparchiae ipsi maxime cordi erat¹. Zelus eius Imperatrici tam placebat, ut iam die 17 Iulii 1767 eum in Coadiutorem cum iure successionis senio laboranti Vic. Apost. M. Olšavskyj nominaret². Hoc vita functo J. Bradač a S. Sede confirmatus fuit delegatusque in Vicarium Apostolicum Mukačoviensem die 27 Ianuarii 1768³. Gregem suum optime hic Antistes pascebat, et causam erectionis successu coronatam contemplare potuit⁴.

Magna eius sollicitudo de independentia Joanni Bradač etiam fons continuae amaritudinis erat. Ante omnia S. Sedes eum opera ac studio Episcopi Agriensis maxima cum diffidentia tractabat. Inde a scandalosa visitatione mense Septembri 1769 Praesul Agriensis iam de substitutione Johannis Bradač cogitare coepit⁵. Hanc diffidentiam erga Vicarium Mukačoviensem etiam Vindobonae Episcopus Eszterhàzy per suum fratrem Magnum Concellarium Hungariae diffundere non cessabat⁶, praesentando eum tamquam personam *malae fidei, eversorem pacis*⁷, *valde periculosum*⁸, *Pastorem suspectae religionis*⁹ etc.

Nuntius, qui tempore deputationis Johannis Bradač in Vicarium Aposto-

¹ J. Bradač studia sua theologica Tyrnaviae apud PP. Societatis Jesu absolvit; cito iam Professor Theologiae in Mukačiv nominatus est. De eo cfr. BASILOVITS, o.c., P. III, 113-115.

² Decretum prostat IBID., P. IV, pp. 34-37.

³ Breve IBID., pp. 39-40; WELYKYJ, *Doc Pont.*, vol. II, pp. 196-197.

⁴ Cfr. PELESZ, o.c., P. II, pp. 1034-1038; SABOV E., *Christomatija*, Ungvár 1893, pp. 111-113.

⁵ Cfr. litteras Nuntii ad Secretum die 21 Iulii 1770, in ANG, vol. 384, f. 353a.

⁶ Idem die 7 Iunii 1770, IBID., f. 316a-b.

⁷ IBID., vol. 392, f. 272b.

⁸ Cfr. ANV, vol. 79, f. 199b.

⁹ IBID., f. 203a. Cfr. praesertim litteras Eszterhàzy ad Papam die 1 Sept. 1770; IBID., ff. 199a-200b.

licum nonnisi laudibus eum prosequi potuit¹⁰, sub influxu tamen Ordinarii Agriensis iam amplius Vicarium Apostolicum defendere non est ausus¹¹.

Omnino aliter Imperatrix Maria Theresia de Johanne Bradač cogitabat. Ipsa iam antea propriam opinionem de persona Johannis Bradač personalibus scilicet relationibus cum eo habitis sibi formavit. Quare eum coram S Sede continuo defendere non cessabat¹². Ipsa, bene cognoscendo Episcopum Agriensem, omnibus viribus diffidentiam S. Sedis erga Unitos in Hungaria dissipare satagebat Johannemque Bradač Episcopum neo-erectae eparchie Mukačoviensis habere voluit.

Hoc ipso tempore, quando Johannes Bradač iam iam Episcopus nominandus erat, salebrosissima quaestio de « Filioque » et eo ipso suspicio de orthodoxia J. Bradač agitari coepit¹³.

Johannes Bradač propter magnam indigentiam librorum scholasticorum et liturgicorum ab Imperatrice regium « placet » obtinuit eos Vindobonae typis in lucem edere. Primum librum « *Alphabetum* » pro initiali institutione iuventutis in lingua vernacula apparuit. In fine huius libri J. Bradač aliquas preces adnectere curavit. Inter has etiam Symbolum Athanasianum¹⁴, sed sine « Filioque » inveniebatur¹⁵. Hoc quidem sub fine anni 1770 evenit.

Initio res inconsiderata remansit. Episcopus Agriensis Eszterhàzy cognita iam dispositione Summi Pontificis eparchiam Mukačoviensem erigendi¹⁶ hanc occasionem ad defendendam suam positionem nactus est. Et iam die 12 Decembris 1770 Johannes Bradač a fratribus Eszterhàzy de schismate ac haeresi coram Nuntio accusatus est triplici de capite:

1º, quia ad orationem Dominicam in dicto libro doxologiam: « quia Tuum est regnum et virtus et gloria in saecula saeculorum » addidisse;

2º, quia in Salutatione Angelica « Sancta Maria Mater Dei ora pro nobis... » omisisse et hoc propter negationem, forsitan, Maternitatis Divinae BMV;

3º, quia in Symbolo Athanasiano « Filioque » dereliquisse. Ex hoc triplici capite schisma Johannis Bradač, secundum Eszterhàzy, clare percipiebatur¹⁷.

¹⁰ Cfr. litteras Nuntii ad Cardinalem a Secretis die 11 Ianuarii 1768; in ANG, vol. 392, ff. 46b-47a.

¹¹ Idem die 1 Sept. 1770; IBID., vol. 387, f. 106b.

¹² Cfr. relationem audientiae Nuntii die 1 Septembris 1770; IBID., f. 102b: « ... per ciò che concerne questo Bradačs, non vorrei certamente dar piena sicurezza a Lui, essendo egli e Greco, e Polacco (?); ma per altro la sua esterna condotta non mi da motivo di lamentarmene, nè mi costa, che egli sia contrario a Roma, come pure si era vociferato... ». In suis litteris ad Papam M. Theresia scripsit: « ... Omnia ista satis ostendunt, quam gravis Sanctitati Tuae relationibus minus sinceris iniecta fuerit anxietas... Ego... Vicarii Munkacsiensis eiusque populi fidelitatem, qua catholicae doctrinae dogmatibus, et Sedi Romanae... satis exploratam habeo... »; IBID., f. 120a.

¹³ Cfr. THEINER, *Histoire...*, P. II, pp. 19-23.

¹⁴ De quo mox quaedam dicenda.

¹⁵ Cfr. THEINER, *Histoire...*, p. 20, minus recte affirmat Johannem Bradač propter magnam suam capacitatem litterariam membrum Commissionis Imperialis de censura librorum nominatum fuisse.

¹⁶ Iam in Brevi die 10 Octobris 1770.

¹⁷ De his difficultatibus cfr. APF, *Miscellanea Val. Gr. Ritus.* vol. 1, Generalia, ff. 48a-50a.

Prima ac secunda difficultas nullius est momenti, habito semper prae oculis ritu orientali¹⁸. Tertium tamen caput sufficiens erat circa personam J. Bradač magnam confusionem et diffidentiam concitare¹⁹, imo, motivum denegandi erectionem eparchiae Mukačoviensis, iam de cetero a Summo Pontifice pollicitae, esse potuit²⁰. Ad melius intelligendam totam hanc quaestionem circa « Filioque » quaedam saltem ex historia controversiarum circa hunc articulum adnectere hic iuvabit²¹.

Causa disputationis de « Filioque » Symbolum Nicaeno-Constantinopolitanum fuit, de cuius vera origine nonnulla obscura hucusque remanent. Patres tamen Concilii Chalcedonensis (a. 451) ipsum Synodo Universali Constantinopolitanae I (a. 381) adscribere haud haesitarunt²². Sed ibi in textu genuino processio Spiritus Sancti non nisi a Patre affirmabatur²³. In Hispania tamen inde a Concilio Nationali Toletano III (a. 589)²⁴ in Symbolum paulatim etiam « Filioque » introducebatur. Exinde huiusmodi mos in Galliam, Germaniam, imo et Italiam Septentrionalem divulgatus est. Hoc ipsum etiam Monachi Benedictini Montis Oliveti perfecerunt. Ipsi nempe de hac insertione a. 808 ad Papam Leonem III scripserunt²⁵. Romanus Pontifex doctrinam de « Filioque » probavit, sed de eius additione ad Symbolum nihil statuit²⁶. Tandem sub Papa Benedicto VIII (1012-1024) haec insertio etiam Romae in usu erat, multo serius ergo post Photium, cui haec insertio occasio fuit processionem Spiritus Sancti a Patre et Filio negare²⁷. Photium postea omnes quasi Dissidentes secuti sunt.

Concilia Lugdunense II (1274)²⁸ et Florentinum (1439)²⁹ doctrinam de « Filioque » secundum traditionem ratificarunt, de insertione tamen huiusmodi particulae in Symbolum nihil cautum fuit. Ex hoc Graeci ad Unionem accedentes « Filioque » credere, non autem profiteri tenebantur.

Nunc iam aliquid de Symbolo « Quicumque », sic dicto Athanasiano, dicendum est. « Quicumque » non a S. Athanasio cui inde a saeculo VII attribue-

¹⁸ Nam a) Doxologia ex usu Liturgico etiam in Evangelium graecum eo ipso et palaeo-slavum introducta est. Cfr. textum Graecum Matth., c. VI, ad v. 13; b) Maternitas vero Divina B.M.V. iam in primo verbo Salutationis Angelicae invenitur, nam apud Orientales ipsa incipit: « Deipara Virgo (theotokos), ave gratia plena... ».

¹⁹ Cfr. litteras Nuntii ad Cardinalem a Secretis die 27 Dec. 1770; in ANG, vol. 389, f. 197a; « ... Bradatz Vicario Apostolico di Munkacs è stato posto in massima diffidenza, anzi tradotto come Scismatico alla Mtà Sua, per aver Egli lasciato correre... il Simbolo di S. Atanasio senza il Filioque... ».

²⁰ IBID., f. 198a. Cfr. litteras Secretarii ad Nuntium die 12 Jan. 1771; in ANV, vol. 175, f. 168a.

²¹ Cfr. JUGIE M., *De processione Spiritus Sancti*, Romae 1939, pp. 233-258; GORDILLO M., *Compendium Theologiae Orientalis* Romae 1939, pp. 126-133.

²² Cfr. JUGIE, o.c., pp. 109-111; etiam articulum SCHWARTZ in « *Zeitschrift für neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche* », Giessen 1926, pp. 38-88.

²³ E. S., n. 86.

²⁴ Cfr. MANSI, *Amplissima Collectio Conciliorum*, vol. IX, col. 981.

²⁵ Cfr. P.L., t. 129, coll. 1257-1259.

²⁶ IBID, col. 1260.

²⁷ Cfr. JUGIE, o.c., pp. 70-73.

²⁸ E.S., n. 460.

²⁹ E.S., n. 691.

batur³⁰, sed probabilius a quodam Patre occidentali provenit. Cito tamen in utraque Ecclesia diffusum fuit. Iam anno 1252 Graeci ipsum «*vetustissimum*» vocaverunt³¹. Maiorem tamen divulgationem in Oriente nonnisi a saeculo XIV notare possumus³² et quidem in duplici recensione, sine aut cum «*Filioque*».

Symbolum Athanasianum a saeculo XVII ad libros liturgicos Russi et Ucraini adnectere solebant³³. Sub influxu tamen controversiarum circa insertionem «*Filioque*» in Symbolum Nicaeno-Constantinopolitanum violenter a Dissidentibus condemnatae tamquam, «*corruptionem doctrinae Patrum*» particulam «*Filioque*» constanter omiserunt. Ex Ucraina hic usus etiam in Galiciam, inde in Subcarpatiam penetravit.

Nil mirum, si etiam Johannes Bradač, qui praesertim e vicina Galicia libros liturgicos portare fecit, huiusmodi Symbolum sine «*Filioque*», secundum exemplum Unitorum in Galicia dumtaxat, imprimi permisit. Ex eo tamen negatio processionis Spiritus Sancti non necessario sequebatur, tanto magis quod in eodem libello in Symbolo Nicaeno-Constantinopolitano haec particula «*Filioque*» legi poterat³⁴. Hoc ipsum J. Bradač docebat populusque unitus confitebatur³⁵. Unica intentio in omissione «*Filioque*» in Symbolo Athanasiano fuit: servare uniformitatem liturgicam ac ritualement apud omnes Ucrainos unitos³⁶ et non causare maiorem confusionem³⁷. Ex his patet recta ratio Johannis Bradač ac maxima eius orthodoxia in rebus fidei ac morum. De eius rectitudine et Imperatrix Maria Theresia persuasa fuit, quare ulterius de confirmatione Johannis Bradač in Episcopum instabat³⁸.

Non ita tamen S. Sedes hanc rem considerabat³⁹. Clemens PP. XIV quaestionem hanc magni momenti considerando, totam controversiam de «*Filioque*» in casu J. Bradač die 21 Februarii 1771 ad se investigandam advocavit. Hunc in scopum Curia Imperialis omnia acta Romam transmisit⁴⁰. Johannes Bradač tunc

³⁰ Cfr. E.S., nn. 39-40; JUGIE, o.c., pp. 118-120; IDEM, *Theologia Dogmatica Christianorum Orientalium*, Parisiis 1926, P.I., pp. 669-670; art. TIXERONT J., *Athanase (Symbole de S.)* in *Dict. de théol. Cath.*, t. I, coll. 2178-2187; art. LAURENT V., *Le Symbole Quicunque et L'Eglise byzantine*, in «*Echos d'Orient*», Paris 1936, pp. 385-404. De auctore cfr. ALTANER B., *Patrologie*, Freiburg im B., pp. 170-171.

³¹ Cfr. *Echos d'Orient*, o.c., p. 404.

³² IBID., pp. 386-387, ubi codices vetustiores recensentur.

³³ Cfr. editionem principem *Psalterium Simeonis Olocensis*, Mosquae 1680.

³⁴ De «*Filioque*» ad Symbolum Nic.-Const. addendum iam Synodus Zamosciana a. 1720, sess. III, tit. 1 cavet. Cfr. *Synodus Provincialis Ruthenorum habita in civ. Zamoscia*, Romae 1883, p. 55.

³⁵ Cfr. PF, *Miscellanea*, vol. I, f. 49.

³⁶ IBID.

³⁷ Cfr. litteras Nuntii ad Cardinalem a Secretis Status, die 25 Febr. 1771, ubi Nuntius colloquium cum J. Bradač refert; in ANG, vol. 389, ff. 231a-232a.

³⁸ Cfr. litteras Imperatricis ad Papam in ANV, vol. 79, f. 211a; BASILOVITS, o.c., P. IV, pp. 208-210.

³⁹ Cfr. litt. Secretarii ad Nuntium die 2 Febr. in ANV, vol. 90, f. 13b-a.

⁴⁰ Idem die 16 Martii 1771; IBID., f. 48a-b.

⁴¹ IBID., f. 49a.

⁴² Cfr. litteras Secretarii ad Nuntium die 22 Iunii 1771; in ANV, vol. 90, f. 163a-b.

⁴³ Cfr. litteras Nuntii ad Secretarium die 11 Iulii; in ANG, vol. 393-4, f. 40a-b; litteras Secretarii ad Nuntium die 24 Iulii, in ANV, vol. 90; f. 196a.

omnino iudicio Summi Pontificis sese subiecit, quare Clemens XIV eum in Episcopum nominare iam amplius non dubitavit ⁴⁴.

Ipsa quaestio de « Filioque » Romae nihilominus a speciali Commissione trium theologorum, cui ipse Papa praesidebat, examinata fuit ⁴². Venditio libri decreto Imperiali ad tempus suspensa fuit ⁴³. Post studium accuratissimum ac tres consultationes communes Commissio mense Septembri 1771 statuit, « Filioque » semper et ab omnibus Catholicis ergo etiam ab Unitis in Symbolum quodcumque ob damnum fidei inseri debere ⁴⁴. Haec sententia tamen amplius non influebat, quominus Joannes Bradač, etiamsi post tot titubantias, tandem aliquando die 23 Septembris 1771 ⁴⁵ in Consistorio Ordinarius neo-erectae eparchie Mukačoviensis nominatus esset ⁴⁶.

Sed tamen in pace Praesul Mukačoviensis laborare non potuit. Novae scilicet contra eum difficultates apud Curiam Imperialem motae fuerunt. Hac vice iam a Vicario Apostolico Svidnicensi Božičkovič ⁴⁷, cui censura libri liturgici sic dicti « Zbornyk » pro Unitis Hungariae commissa fuit. Ob has difficultates Imperatrix M. Theresia venditionem « Zbornyk » prohibuit ⁴⁸, sed Johanni Bradač nullam culpam adscripsit bene cognoscendo circumstantias, in quibus liber typis mandatus est ⁴⁹.

Tota ratio huiusmodi difficultatum defectus unitatis in usibus ac disciplina ecclesiastica apud Orientales fuit. Ob has ergo discrepantias unus Episcopus alium facile accusare potuit, quia usus alius et alius apud utrumque viguit ⁵⁰. In omissione « Filioque » ac impressione « Zbornyk » J. Bradač omnino exemplaria Unitorum Galiciae secutus est ⁵¹, ubi haec pacifice in usu erant.

Cuiusnam intentionis et qualisnam fidei ac dispositionis Vicarius Generalis Johannes Bradač fuerit, optime colligere possumus ex eius litteris ad Nuntium Vindobonensem die 16 Maii 1772 scriptis, ubi haec legere possumus: « ... paro Excellentissime Domine, humillimam aequae ac conscientiosam Declarationem meam, in qua Sanctae Apostolicae Sedis, de cuius *Infallibili Doctrina numquam dubitavi*, omnes officitura libros corrigendos et emendandos Supremo Iudicio

⁴⁴ Cfr. decisionem in ANV, vol. 90, ff. 243a-244b.

⁴⁵ Ergo iam post sententiam de « Filioque ».

⁴⁶ Cfr. ACC, *Acta Camerarii*, vol. 37, ff. 143b-144a et 147a. Copiae Brevium ad a) Bradač, b) Imperatricem, c) Archiep. Strigon., d) Ep. pum Fogarasiensem, e) Capitulum, f) Clerum, g) Vasallos habentur in ANV, vol. 79, ff. 233a-235b. Pro J. Bradač etiam apud BASILOVITS, o.c., P. IV, pp. 210-214.

⁴⁷ Božičkovič, ultimus Vicarius Apostolicus pro Unitis in Croatia, primus Episcopus neo-erectae eparchie pro iisdem Crisiensis anno 1777. De eo cfr. NILLES, o.c., P. II, pp. 763-768.

⁴⁸ Cfr. APF, *Miscellanea*, vol. 1, ff. 51a-57b. Responsio J. Bradač ad has novas difficultates habetur IBID., *Scritt. Rif.*, vol. 2, ff. 405a-413a; cfr. etiam litteras J. Bradač ad Secretarium Nuntii, die 24 Sept. 1771, in ANV, vol. 79, ff. 273b et 242a.

⁴⁹ In audientia Nuntio concessa Imperatri dixit: « ... Non è il Bradač, che ne abbia la colpa. Ciò che è terribile... si è, che i Greci hanno anche fra loro su queste materie perpetui contrasti, e dispareri... », in ANG, vol. 389, ff. 414a-415b.

⁵⁰ Cfr. APF, *Miscellanea*, vol. 1, ff. 45a-81b, ubi disputatio Episcoporum Unitorum Hungariae in Congressu Vindobonensi a. 1773 describitur circa omnes huiusmodi difficultates.

⁵¹ Cfr. ANV, vol. 79, f. 259a, ubi Bradač Nuntio dixit: « ...ne dicatur... nos duos episcopos Unitos non idem docere. Populum vero nobis creditum diversa profiteri... ».

substerno; executurus ad amussim, quidquid mihi definitive impositum fuerit... »⁵².

Omnia huc usque dicta breviter colligendo vidimus praecipuam causam morae in erectione eparchiae diffidentiam erga Unitos fuisse. Hanc ergo Imperatrix dissipare satagebat et tandem aliquando tum erectionem tum deputationem Johannis Bradač in Episcopum obtinuit. Ab hac periodo magna evolutio in vita spirituali ac intellectuali Ucrainorum Hungariae notari potest

---

⁵² Cfr. ANV, vol. 79, f. 260a. BASILOVITS, o.c., P. III, p. 115 affirmat Johannem Bradač propter « *Zbornyk* » Professionem Fidei emitteere quotannis obligatum fuisse. Sed, sicuti vidimus, haec iam in decreto erectionis praescripta est, quando « *Zbornyk* » impressus adhuc non fuit.

CAPUT V.

BULLA ERECTIONIS ET CONDITIONES EI ADNEXAE

Decretum erectionis Consistoriale, die 20 Iulii 1771 emanatum, sine omni obiectione a Curia Imperiali acceptum fuit. Maria Theresia, ut citius rem expediret, omnes expensas ab ipsa solvendas statuit¹. Ita fere post sex annos lutarum et controversiarum die 19 Septembris 1771 Clemens PP. XIV Bullam « *Eximia Regalium* » emanavit, qua erectio eparchiae Mukačoviensis ritus graeci fuit sancita².

Imprimis ipsa Bulla Vicariatus Apostolicus Mukačoviensis supressus est. Tamen propter frequentiam populi uniti et ad petitionem Imperatricis, quae ob bonum ac propagationem S. Unionis propriam eparchiam eis dare statuit, Romanus Pontifex Ecclesiam Mukačoviensem ad dignitatem Cathedralis evehere haud dubitavit. Quapropter Nuntius Apostolicus Vindobonensis aedificium ecclesiasticum pro Cathedrali determinare debebat. Episcopo neo-erectate eparchiae iurisdictio ordinaria super omnes fideles ritus graeci unitos et in episcopatu Agriensi commorantes concessa fuit, salvis nihilominus decretis S. Congregationis de Propaganda Fide, quae ad Graecos cum Latinis commorantes pertinebant et huic novae provisioni minime obstabant. Salvis etiam iuribus Episcopi Agriensis quoad fideles sui ritus.

Haec omnia tamen nonnisi duplici sub condicione Episcopo Mukačoviensi concessa fuerunt, nam 1°, ipse singulis annis coram suo Capitulo, aut clero altiore Professionem Fidei Urbani VIII emittere eamque ab omnibus subscriptam ad Nuntium Vindobonensem transmittere tenebatur; 2°, Archiepiscopus Strigoniensis in eum potestatem metropolitanam exercere debuit « cum facultate etiam, toties quoties ei placuerit, ea inquirendi cognoscendique, quae ad fidei puritatem animarumque spirituale bonum noverit pertinere... ».

Proventus pro Episcopo in summa 5.000 Florenorum assignati sunt, quae summa a Regina Apostolica seu eius successoribus pendenda erat. Imperatrix etiam domui pro decenti habitatione Episcopi providere Capitulumque quam optimum componere debuit. Ob has ergo praestationes temporalium Regi Hun-

---

¹ Cfr. litteras Nuntii ad Cardinalem a Secretis die 5 Septembris 1771; in ANG, vol. 389, f. 361b.

² Bulla invenitur in *Bullarii Romani Continuatio*, Clementis XIV, Prati 1845, pp. 382-385; etiam in *Iuris Pontif. de Prop. Fide. o.c.*, P. V, pp. 175-179; Bulla haec habetur etiam in Appendice.

gariae simile ius patronatus, quod in nominatione aliorum Regni Episcoporum habebat etiam in nominatione Episcopi Mukačoviensis concessum est³.

Talis tenor ac clausulae Bullae erectionis fuerunt. Sed priusquam haec omnia exsequi potuerint, Johannes Bradač diem suum supremum obiit⁴. Ei immediate Andreas Bačynskij⁵ successit, qui iam die 5 Augusti 1772 ab Imperatrice nominatus⁶, postea etiam a Summo Pontifice confirmatus fuit⁷. Hoc modo J. Bradač seminavit, A. Bačynskij fructus collegit. Sed nec messis sine sudore fieri poterat, nam difficultates non paucae odhuc superandae erant.

Art. 1. - Exsecutio ordinationum Bullae erectionis

Nihil amplius remanet, quam singulas clausulas, quomodo in praxim deductae sunt, perpendere.

A. *Ecclesia a Nuntio in Cathedrallem designanda et residentia Episcopi.* Nuntius, cum de obligatione aliquam ecclesiam in Cathedrallem designare certior factus esset, statim informationes de ea quaerebat. In Mukačiv praeter ecclesiam monasticam una tantum alia ecclesia ritus graeci dabatur, dicata scilicet Assumptioni BMV. Haec erat ecclesia paroecialis. Hanc ergo Nuntius ad instantiam Consilii Status⁸ in Cathedrallem designavit, sed nonnisi post solidam eiusdem ecclesiae restorationem⁹. Hoc modo paroecialis ecclesia Assumptionis B.V.M. in Mukačiv die 4 Aprilis 1772 devenit Cathedralis noviter erectae eparchie Mukačoviensis.

Episcopus Electus A. Bačynskij cito de caduco statu ecclesiae Cathedralis Mariam Theresiam informavit. Tunc Imperatrix novam ecclesiam pro Cathedrali Episcopi Mukačoviensis aedificare iussit. Constructio Cathedralis immediate incepta est.

Illo tempore Societas Jesu in Imperio Austro-Hungarico abolita fuit relinquitque in Užhorod (Ungvár) ecclesiam magnificam cum collegio et monasterio. Andreas Bačynskij tunc hanc ecclesiam et aedificia adiacentia pro Cathedrali ac residentia Episcopi Mukačoviensis obtinere curabat et de facto obtinuit una cum arce familiae Drugeth de Homonna, quam pro Seminario eparchiali designavit¹⁰.

³ Cfr. disputationem de extensione iuris patronatus Regum Hungariae quoad Unitos supra. Nunc vero iam concedebatur.

⁴ Die 4 Iul. 1772. Cfr. nuntium de morte in ANV, vol. 79, f. 261a.

⁵ Andreas Bačynskij a. 1732 natus, studia philosophica ac theologica Tyrnaviae absolvit, ubi scientia sua excellebat. J. Bradač eum ad se sumpsit, ut causam erectionis promoveret. Iam 1773 in Episcopum Vindobonae in sacello Imperiali ordinatus est atque speciali favore Imperatricis prosecutus. Primus Ucrainorum a. 1790 Comitibus Regni Hungariae adfuit. Praestantissimus ille Praesul a. 1809 mortuus est. Cfr. SABOV, o.c., pp. 103-107; BASILOVITS, o.c., P. III, pp. 118-121.

⁶ Cfr. decretum nominationis apud BASILOVITS, o.c., P. IV, pp. 216-218.

⁷ Nuntius eum tamquam «*ottimo Ecclesiastico*» commendavit; in ANG, vol. 386, f. 27a. Consistorium die 8 Mart. 1773, in ACC, *Acta Camerarii*, vol. 37, ff. 221b-222a. Breve Pontificium apud BASILOVITS, o.c., P. IV, pp. 219-222; WELYKYJ, *Doc. Pont.*, vol. II, p. 228.

⁸ Die 2 Aprilis 1772; in ANG, vol. 385, f. 336a.

⁹ Cfr. litteras Nuntii ad J. Bradač, die 4 Aprilis 1772; in ANV, vol. 188a, f. 144a.

¹⁰ Cfr. BASILOVITS, o.c., P. V, p. 48.

Ita die 6 Iunii 1775 decreto Consilii Locumtenentialis Hungarici sedes episcopalis eparchiae Mukačoviensis in oppidum Užhorod est translata¹¹. Resignatio bonorum in favorem Episcopi iam die 3 Augusti locum habuit¹². Restauratione ac adaptatione aedificiorum novo usui peracta, die 15 Octobris 1780 consecratio templi ac sollemnis possessio residentiae factae sunt¹³.

De his omnibus S. Sedes nihil sciebat, sed postea, opere iam perfecto fuit informata. Post aliquas titubantias tandem aliquando rem tolerare statuit. Translatio tamen Sedis episcopalis ex oppido Mukačiv in civitatem Užhorod nonnisi die 24 Iulii 1817 a Papa Pio VII, conservata tamen semper denominatione eparchiae «*Munkacsiensis*» (hodie potius *Mukačoviensis*) canonice agnita fuit¹⁴.

B. *Dotatio Eparchiae*. Imperatrix Maria Theresia iam in prima sua instantia, die 30 Aprilis 1766, pro honesta sustentatione Episcopi Mukačoviensis 5.000 Florenorum pollicebatur¹⁵. De hac ipsa summa etiam Nuntius informationem suam Romam transmisit¹⁶. Ex hoc ergo dos Episcopi Mukačoviensis in summa 5.000 Florenorum stipulata est.

Consilium tamen Cancellariae Hungarico-Aulicae intuitu personae Andreae Bačynskij hanc summam ad 12.000 Florenorum¹⁷ elevavit. Et quidem 3.300 Florenorum e Cassa Parochorum, 8.700 vero e redditibus episcopatus Magno-Varadiensis, tunc temporis vacantis, solvendi erant¹⁸.

A. Bačynskij tamen loco huiusmodi summae aliqua bona immobilia obtinere voluit. Occasionem vacationis Abbatiae Tapolcensis prope Miskolc nactus, eam pro dote Episcopi obtinere curabat¹⁹. De facto post decretum Imperatricis M. Theresiae²⁰ Cancellaria Hungarica Abbatiam die 27 Septembris 1776 Episcopo Mukačoviensi, iam inde a die 1 Ianuarii 1777 possidendam, contulit²¹. Installatio in Abbatiam Andreae Bačynskij die 23 Octobris 1776 locum habuit²².

Hoc modo dotata eparchia Mukačoviensis iam tranquille suam missionem spiritualem explorare potuit. Nuntius Vindobonensis de hac nova provisione S. Se-

¹¹ Decretum, *IBID.*, pp. 48-51.

¹² Instrumentum resignationis, *IBID.*, pp. 51-57.

¹³ Cfr. *BASILOVITS, o.c.*, P. III, pp. 122; 136-137.

¹⁴ Bulla «*Romanos decet*» in *Iur. Pont. de Prop. Fide, o.c.*, p. 562; *WELYKYJ, Doc. Pont.*, vol. II, pp. 326-327; cfr. etiam «*ZNTP*», Užhorod 1935, pp. 1-7; *PELESZ, o.c.*, vol. II, pp. 1031-1054.

¹⁵ Cfr. *NILLES, o.c.*, P. II, p. 904.

¹⁶ Adhuc die 12 Iulii 1766; in *ANG*, vol. 381; f. 445a-b.

¹⁷ Cfr. decretum in *APF, Scritt. Rif.*, vol. 2, ff. 538a-539b.

¹⁸ Decretum Cancellariae apud *BASILOVITS, o.c.*, P. IV, pp. 224-228.

¹⁹ Initia Abbatiae usque ad tempus S. Stephani pertingunt. Sub Adalberto III (1161-1173) ibi schola valde florens fuit. An. 1217-1224 Abbatia tamquam proprietas monachorum Benedictinorum memoratur in documentis. Saeculo tamen XV in manus cleri saecularis tradita fuit simul cum titulo honoris «*Abbas*». Ultimus Abbas huiusmodi titularis anno 1754 nominatus fuit Carolus Attens, Canonicus Posoniensis. Post eius mortem Abbatia vacabat, quare A. Bačynskij tamquam dotem eparchia Mukačoviensis stabiliter assignandam obtinuit. Cfr. brevem historiam Abbatiae apud *RUPP, o.c.*, P. II, pp. 105-107. Historiam minutam Abbatiae scripsit *BESZKID M., A szt. Péter és szt. Pál Apostolok-ról nevezett Tapolcai Apátság története*, Ungvár 1903.

²⁰ Decretum die 14 Septembris 1776 apud *BASILOVITS, o.c.*, P. IV, pp. 228-229.

²¹ *IBID.*, pp. 232-239.

²² *IBID.*, p. 239.

dem die 31 Octobris 1776 certiore reddidit²³. Postea etiam copiam litterarum collationum Abbatiae S. Congregationi de Propaganda Fide, cui subiecta tunc erat eparchia Mukačoviensis, transmisit²⁴.

C. *Extensio iurisdictionis Episcopi Mukačoviensis*. Ante erectionem canonicam eparchiae potestas Vicariorum Apostolicorum secundum Brevia sese extendebat: « ... ad Graecos in Ditione (initio Dioecesi) Munkacsiensi, aliisque locis acquisitis in Hungaria commorantes... »²⁵. Bulla tamen « Eximia Regalium » iurisdictio ambitu dioecesis Agriensis circumscripta est²⁶.

Sed cito dispositione Imperatricis Mariae Theresiae ad eparchiam Mukačoviensem tres paroeciae ritus graeci e districtu Hemer (Gömör) ed una e districtu Turna (Torna), quas nempe Episcopus Agriensis Barkoczy tempore Vicarii Apostolici Michaelis Olšavskij ab eparchia Mukačoviensi arbitrarie dismembravit, adnexae sunt²⁷. Sub Petro Parthenio (s. XVII) undecim paroeciae in districtu Spiš (Szepes) auctoritate archiepiscopi Strigoniensis dismembratae et subiectae Praepositurae Sepusiensi fuerunt²⁸. Has ergo cura Andreae Bačynskij Imperatrix denuo Episcopo Mukačoviensi subiecit²⁹. Hoc modo omnes Uniti in Superiore Hungaria a proprio Praesule regebantur. Tunc iurisdictionis Episcopi Mukačoviensis ad 13 districtus (comitatus) se extendebat: Spiš (Szepes, Scepusium), Šaryš (Sáros), Hemer (Gömör), Turna (Torna), Boršod' (Borsod), Abov (Abauj), Zemplyn (Zemplén), Uh (Ung), Bereh (Beregh), Sabolč (Szabolcs), Satmar' (Satu Mare, Szatmár), Uhoča (Ugocsa) et Maramoroš (Maramaros).

Maria Teresia an. 1776 Summum Pontificem rogavit, ut haec extensio iurisdictionis Episcopi Mukačoviensis auctoritate Apostolica confirmaretur. Papa Pius VI tamen hac de re disponere noluit, quia iam quaestio novi episcopatus graeci ritus Magno-Varadiensis agitari coepta est³⁰.

In administratione tam amplae eparchiae Episcopum duo Vicarii Foranei, Magno-Karolyensis (Nagy Károly, Carei Mare in comitatu Satmar) et Maramorošiensis, adiuvabant. Sed die 3 Februarii 1787 novus Vicariatus Košičiensis (Kassa, Cassovia) in parte occidentali eparchiae erectus fuit³¹.

Ex Vicariatu Košičiensis die 22 Septembris 1818 nova eparchia Prjašovensis (Prešov, Eperjes, Fragopolis) formata fuit. Ad hanc incorporatae sunt plus quam 190 paroeciae in districtibus nempe: Abov, Boršod', Hemer, Šaryš, Spiš, Turna et pars comitatus Zemplyn³².

²³ ANV, vol. 189, f. 140a.

²⁴ Cfr. APF, *Scritt. Rif.*, vol. 2, ff. 552a-554b.

²⁵ Cfr. e.g. Breve pro J. Bradač apud BASILOVITS, o.c., P. IV, pp. 39-40.

²⁶ « ... in praescripta civitate Munkacsiensi aliisque locis ac terris dictae dioecesis Agriensis... ».

²⁷ Cfr. Decretum Cancellariae Hungaricae die 26 Julii 1776, in APF, *Scritt. Rif.*, vol. 2, f. 538a.

²⁸ Cfr. Reflexiones Andreae Bačynskij in ANV, vol. 79, ff. 274a-275b.

²⁹ Cfr. BASILOVITS, o.c., P. III, p. 135.

³⁰ Cfr. Litteras Pii PP. VI ad Mariam Theresiam, die 30 Novembris 1776, apud WELYKYJ, *Doc. Pont.*, vol. 1, pp. 252-254; DE MARTINIS, o.c., pp. 221-222.

³¹ Cfr. Decretum Cancellariae Hungaricae apud BASILOVITS, o.c., P. V, p. 61.

³² Cfr. Bullam erectionis PP. Pii VII, « *Relata Semper* », die 22 Septembris 1818, apud WELYKYJ, *Doc. Pont.*, vol. 2, pp. 327-333.

E Vicariatu Magno-Karolyensi (aut Satmarenensi) omnes paroeciae romeni-cae, plus quam 70, neo-erectae Magnovaradiensi die 3 Augusti 1823 incorpora-tae sunt ^{32 a}.

Quando postea, die 8 Iunii 1912, nova eparchia hungarica graeci ritus Hajdudoroghensis erecta fuit, tunc S. Pontifex Pius X denuo circa 70 paroecias, ubi populus iam hangarice loquebatur, a iurisdictione Episcopi Mukačoviensis subtraxit ³³.

Tandem aliquando die 27 Octobris 1925 dismembratae sunt 26 paroeciae et Exarchatui Miškolciensi adnexae ³⁴. Hoc modo nostris temporibus iurisdictio Episcopi Mukačoviensis nonnisi ad antiquos 5 districtus extendebatur scilicet: Maramoroš, Bereh, Uh, partem districtus Uhoča et partem districtus Zemplyn ³⁵.

D. *Capitulum Mukačoviense*. Circa Capitulum neo-erectae eparchiae Bulla hoc modo cavit: « ... presbyteri saeculares seu monachi eiusdem graeci ritus uniti, dummodo ad praesens non adsint, qui inibi Capituli et canonicorum alio-rum iidem Ecclesiae Cathedrali Mukacsiensi... in divinis inservientium invicem impleant... instituantur... ».

Constitutio Capituli seu Consilii Episcopalis in Ecclesia Ucrainorum ab ipsis principiis omnino ignota non fuit, decursu tamen temporum, ob carentiam scilicet fundorum, haec supprimebantur ³⁶. Unione a. 1646 conclusa, Epp. Mukačovienses tentamen huiusmodi Consilium restaurandi fecerunt, sed non-nisi Vicarius Apostolicus J. Bradač anno 1771 hoc obtinuit. Imperatrix M. The-lesia septem Archidiaconos « *Consultores Consistoriales* » nominavit eiusque do-tem 300 Florenorum quotannis assignavit ³⁷. Hi ut tales etiam a Nuntio die 4 Aprilis 1772 confirmati sunt ³⁸.

Hos ergo septem Archidiaconos Episcopus A. Bačynskyj *Canonicos* nomi-nandos voluit. In sua petitione ad Imperatrim M. Theresiam ipse Canonicos instituendos rogabat « ... ad instar Ecclesiarum in Latino Ritu Cathedralium, ad quarum videlicet formalitatem Episcopatus quoque Munkacsiensis erectus, et Canonizatus habetur... » ³⁹. Capitulum in Ecclesia Mukačoviensi non erat quid novi nam, uti A. Bačynskyj exposuit in eadem instantia ad Imperatricem: 1°, septem Archidiaconos populus et clerus iam antea Canonicos vocabat; 2°, Ca-

^{32a}) Cfr. Bullam erectionis Eparchiae Magnovaradiensis « *Imposita Humilitati* », IBID., pp. 337-339, ubi nomina singularum paroeciarum referuntur.

³³ Cfr. Bullam erectionis PP. Pii X, « *Christifideles Graeci Ritus* », in AAS, vol. IV, 1912, pp. 429-435. Eparchia Hajdudoroghensis formata est ex 8 paroeciis Eparchiae Prja-šoviensis, 70 Mukačoviensis, 4 Szamosújvariensis, 44 Magnovaradiensis, 35 Fogarasiensis et 1 Strigoniensis. Omnes 162 paroeciae in Bulla nominatim afferuntur. Cfr. quoque *Schematismus Dioecesis Munkacsiensis*, Ungvarini 1915 pp. 40-41.

³⁴ Cfr. documenta huc spectantia apud WELYKYJ, *Doc. Pont.*, vol. 2, pp. 544-545. Cfr. quoque GATTI-KOROLEVSKIJ, *I Riti e le Chiese Orientali*, Genova 1942, vol. I, p. 702.

³⁵ Districtus seu comitatus (župa, megye) hodie tamquam unitates administrativae non amplius existunt. Sed populus his denominationibus adhuc utitur.

³⁶ Cfr. BOBAK, o.c., pp. 87-101.

³⁷ Cfr. *Schematismus dioecesis Munkacsiensis a. 1908*, pp. 32-34.

³⁸ Cfr. ANV, vol. 188A, f. 144a.

³⁹ Cfr. Instantiam Andreae Bačynskyj apud BASILOVITS, o.c., P. V. pp. 9-13.

pitulum in Bulla erectionis exigebatur; 3°, specialis Bulla de erectione etiam ad Capitulum Mukačoviense missa fuit; 4°, A. Bačynskij ipse a dictis Archidiaconis, vita functo Johanne Bradač, *Vicarius Capitularis* electus est.

Eodem tempore ac A. Bačynskij, etiam Episcopus Leopoliensis Leo Šepťyckij Capitulum obtinendum Vindobonae curabat⁴⁰. Dum erectio Capituli Leopoliensis tantummodo promissa fuit⁴¹, Andreas Bačynskij iam die 25 Octobris 1776 hanc gratiam ab Imperatrice obtinuit⁴².

Sicuti in Galicia⁴³, similiter etiam hic monachi Ordinis S. Basilii Magni aliqua saltem subsellia per monachos suos implenda in Capitulo futuro obtinere curabant⁴⁴. Andreas Bačynskij huic conamini quam maxime obstitit⁴⁵. Et in nominatione primi Capituli nullus monachorum invenitur.

Capitulum eparchiae Mukačoviensis septem Canonicis constabat, nempe: 1°, *Praeposito* seu Archi-Presbytero, 2°, *Lectore* sive Archi-Diacono, 3°, *Cantore* seu Primicerio, 4°, *Custode* sive Ecclesiarcha; 5°, *Scholastico*, 6°, *Cancellario* seu Chartophilace et 7°, *Canonico Juniore*⁴⁶. Tot igitur Canonici, quot antea Archidiaconi dabantur.

Ad instantiam Andreae Bačynskij⁴⁷ Regina Apostolica etiam de condigno beneficio pro Canonicis providit. Decreto nempe die 5 Decembris 1776 dato⁴⁸ assignavit: Praeposito 1.000 Florenos, Lectori 900, Cantori et Custodi unicuique 800, Scholastico et Cancellario 700, denique Canonico Iuniori 600 Florenos annuos.

Sedes Capituli initio in civitate Mukačiv erat, sed iam in vigilia Obdormitionis B.M.V. a. 1777 installatio Capituli maximo cum ornatu in oppido Užhorod locum habuit⁴⁹. Ipsa die Obdormitionis B.M.V. post iuramentum et canticum « Gloria in excelsis Deo... », Capitulum eparchiae, Mukačoviensis formaliter existere coepit⁵⁰.

Art. 2. - Condiciones Bullae Adnexae

Episcopus Agriensis semper magnum detrimentum pro S. Unione ex erectione eparchiae Mukačoviensis secuturum timebat. Ut huic possibilitati caveret

⁴⁰ Cfr. PELESZ, o.c., P. II, pp. 612-628; HARASIEWICZ M., *Annales Ecclesiae Ruthenae*, Leopoli 1862, pp. 582-591.

⁴¹ PETRUSEVYČ, *Svodnaja Haličsko-Russkaja Letopisj* aa. 1770-1800, Leopoli 1889, vol. 2, pp. 86-87.

⁴² Cfr. BASILOVITS, o.c., P. V, pp. 17-18. Quoad historiam iuris patronatus circa Capitula in Hungaria cfr. FORSTER, *Adalékok a kaptalanok történetéhez*, Budapest 1925.

⁴³ Cfr. PELESZ, o.c., P. II, pp. 618-622.

⁴⁴ Cfr. instantiam monachorum in ANV, vol. 75, ff. 248a-250a.

⁴⁵ Cfr. eius « *Humillimae Reflexiones* »; IBID., ff. 194a-196b. Etiam apud BOBAK, o.c., pp. 79-83.

⁴⁶ Cfr. ANV, vol. 79, ff. 246a-247a; BASILOVITS, o.c., P. V, pp. 14-17.

⁴⁷ Apud BASILOVITS, o.c., P. V, pp. 19-20.

⁴⁸ Decretum IBID., pp. 21-22.

⁴⁹ IBID., pp. 23-32.

⁵⁰ Capitulum Leopoliense nonnisi a. 1813 institutum est. Cfr. HARASIEWICZ, o.c., pp. 938-950; PELESZ, o.c., P. II, pp. 1039-1040.

S. Pontifex a) *Professionem Fidei* quovis anno renovandam Episcopo Mukačoviensi imposuit ac b) Episcopum Mukačoviensem Archiepiscopo Strigoniensi subordinavit. Iam de singulis aliquid dicendum est.

A. *Professio Fidei quovis anno renovanda.*

Ad praecavendum relapsum in schisma Clemens PP. XIV Episcopo Mukačoviensi duplicem et quidem *personalem* iuramentum aliquo vicino Ordinario latino quovis anno faciendum praescribere intendebat. In praxi tamen hoc ob difficultates dumtaxat non parvas exinde nascentes quasi impossibile fuit. Ad propositum Imperatricis Mariae Theresiae Romanus Pontifex in Bulla erectionis decrevit, Episcopum Mukačoviensem « ... *in singulis quibusvis annis, vita comite, fidei professionem a fel. rec. Urbano PP. VIII... pro Graecis Unitis Praescriptam emittere coram personis sui cleri aut capituli... eamque scriptis traditam propriaeque manus earundem personarum subscriptione et sigillo munitam... Vienne ad Nuntium Apostolicum transmittere omnino teneri...* ». Nuntius sua vice hanc Professionem ad S. Congregationem Consistorialem transmittere debebat.

Johannes Bradač tamen loco Professionis Fidei iuramentum fidelitatis Summo Pontifici in manus Episcopi Fogarasiensis uniti die 16 Martii 1772 deposuit⁵¹. Cardinalis a Secretis Status comperto errore formulam Professionis Fidei Urbani VIII Episcopo Mukačoviensi transmisit eumque ad Professionem iterandam sollicitavit⁵². Sed interim Johannes Bradač die 4 Iulii 1772 obiit.

Successor eius Andreas Bačynskij iam die suae consecrationis episcopalis mense Maio a. 1773⁵³ praescriptam Professionem Fidei in manus Episcopi Consecrantis Božyčkovič Vindobonae deposuit⁵⁴.

Episcopus A. Bačynskij Professionem Fidei quotannis renovabat. Sed iam anno 1776 Nuntium rogabat, ut eum ab hac annua Professione Fidei liberaret. In sua petitione has rationes adduxit: 1°, continua Professio Fidei eum suspectum fidei faciebat eo vel magis, quod nullus Episcoporum unitorum eam iterabat; 2°, quia haec ordinatio novitas quadam fuit ac ex hoc capite admirationem nec non scandalum populi suscitabat.

Nuntius Vindobonensis hanc petitionem Andreae Bačynskij quam maxime apud S. Congregationem de Propaganda Fidei commendavit⁵⁵. Ob hanc nempe commendationem S. Congregatio decreto die 9 Aprilis 1777 dato Episcopos Mukačovienses semel pro semper ab annua depositione Professionis Fidei liberavit⁵⁶.

⁵¹ Cfr. litteras Johannis Bradač ad Nuntium die 11 Aprilis 1772, in ANV, vol. 79, f. 255a; Nuntii ad Cardinalem a Secretis die 14 Maii 1772 in ANG, vol. 385, f. 335a.

⁵² Cfr. litteras die 13 Iunii 1772, in ANV, vol. 91, f. 179a.

⁵³ Erat consecratus Vindobonae in sacello Imperatricis M. Theresiae.

⁵⁴ Cfr. ANV, vol. 79, ff. 262a-266a.

⁵⁵ Cfr. litteras Nuntii die 23 Sept. 1776, in APF, *Scritt. Rif.* vol. 2, ff. 546a-547a: « ...di ortodossia, non solo egli mostrasi fermissimo (ed è inoltre anche dotto), ma che viene anche reputato per tale... *anche da Mons. Vescovo d'Agria...* ».

⁵⁶ Cfr. litteras Procuratoris Generalis Ordinis S. Basilii Magni M. Korčynskij ad Andream Bačynskij, die 9 Aprilis 1777 apud BASILOVITS, o. c., P. IV, pp. 206-207; « ...nona ...Aprilis ad Instantiam Suae Apostolicae Majestatis Caesareo-Regiae in Congregatione Consistorii est definitum, Suam Ill.ma D.nem non esse amplius adigendam ad

B. Subiectio erga Archiepiscopum Strigoniensem.

Inde a S. Unione in Užhorod a. 1646 Archiepiscopi Strigonienses (Esztergom) non semel in negotiis Unitorum eparchiae Mukačoviensis partem habuerunt. Primas sicuti iam antea vidimus confirmationem pro primo eorum Episcopo Parthenio a S. Sede obtinuit. Ipse de facto quasi semper inter S. Sedem et Episcopum Mukačoviensem mediator fuit.

Anno 1665 Episcopus Chelmenis Jacobus Susza eparchiam Mukačoviensem Metropolitae Kioviensi subicere frustra conatus est apud S. Sedem⁵⁷. Initio saeculi XVIII ipse princeps Transylvaniae Franciscus II Rákóczy iterum subiectionem a Metropolita Kioviensi efficere voluit, pariter cum infelici exitu⁵⁸. Ita *de facto* semper dependentia Episcopi Mukačoviensis ab Archiepiscopo Strigoniensi, tamquam Primate Regni Hungariae et Legato Nato S. Sedis, remanebat⁵⁹. Haec ergo dependentia etiam in Bulla erectionis *de iure* iam auctoritate S. Sedis est sancita.

Anno 1774 Episcopum Mukačoviensem a subiectione Metropolitae latini liberare eumque ad dignitatem Metropolitae evehere aliqua tentamina facta sunt. Illo tempore nempe quaestio de separatione Metropoliae Haliciensis ab illa Kioviensi agitabatur. Tunc Consilium Status titulum Metropolitae Haliciensis Andreae Bačynskij, tamquam personae gratae, pollicitum est, ut nempe eum a sollicitata erectione Metropoliae in Hungaria declinaret. Hoc propositum tamen Ucrainis in Galicia qui hunc titulum pro Episcopo Leopoliensi obtinere curabant, displicuit. Andreas Bačynskij, secundum eos, nonnisi tamquam Episcopus Leopoliensis dignitatem Metropolitanam habere potuit, sed tunc etiam eparchia Mukačoviensis ad hanc Metropoliam spectare debuit. Huic proposito tamen Gubernator Galiciae von Gaisruk cum Cancellaria Hungarico-Aulica contrarii fuerunt⁶⁰. Quare res in statu quo remansit.

Quando anno 1803 quaestio de Metropolia Haliciensi ex edicto Imperatoris denuo suscitata fuit⁶¹, nullus amplius sermo de eparchia Mukačoviensi fiebat⁶².

---

eliciendam quotannis fidei professionem... imo Successoribus suis non esse adponendum hanc clausulam in Bullis quoque est praecautum... ».

⁵⁷ Cfr. PRASZKO, o.c., pp. 220-224; etiam supra P. I, cap. 3, art. 2.

⁵⁸ Cfr. NILLES, o.c., P. II, pp. 866-867.

⁵⁹ Titulo Legati Nati (ratione suae Sedis) primus Archiepiscoporum Strigoniensium anno 1394 Iohannes Kanizsay, ad suam personam dumtaxat, condecoratus est. Inde tamen ab anno 1452 iam permanenter huiusmodi titulus Sedi Strigoniensi datus fuit. Cfr. SIPOS, o.c. p. 221 cum nota 18. De Legatis Natis cfr. ROMANI, o.c., pp. 231-233.

⁶⁰ Cfr. HARASIEWICZ, o.c., pp. 667-669; PELESZ, o.c., P. II, pp. 660-661. Cancellaria Hungarica rationes sequentes adducebat: a) Episcopi Hungariae ritus graeci suum Metropolitanam iam in persona Primatis habent; b) A subiectione Metropolitae extraneo malae consequentiae praevidentur pro Unitis; c) Haec subiectio violatio constitutionum Hungariae secum ferret; d) Cultura et cura animarum dependentiam a Primate Hungariae suadent. Revera tamen Ucrainos Carpaticos debilitare sub respectu nationali intendebant.

⁶¹ Cfr. HARASIEWICZ, o.c., pp. 751-787; PELESZ, o.c., P. II, pp. 665-671.

⁶² Cfr. propositionem Imperatoris ad Cancellariam Status: «...Caeterum hic de incorporandis huic Metropoliae Episcopis Hungariae r.g.c. (ritus graeci catholici) non est amplius sermo, cum ad iam a Sua Majestate sit decisum... »; apud HARASIEWICZ, o.c., p. 780.

Anno 1888 Papa Leo XIII eparchiam Mukačoviensem ad Metropoliam Haliensensem adnectere desiderabat, sed tunc Primas Hungariae Simor huic intento quam maxime restitit⁶³.

Hoc modo episcopatus Mukačoviensis Unitorum usque diem hodiernum Suffraganeus Archiepiscopi Strigoniensis latini secundum tenorem Bullae erectionis remansit⁶⁴.

Colligendo breviter vidimus eparchiam Mukačoviensem Suffraganeam Archiepiscopi ritus latini Strigoniensis esse sed sedem suam in civitate Užhorod, ubi et Seminarium et Capitulum locum habent, fixisse. Nomen eparchiae tamen « *Munkacsiensis* » seu hodie potius « Mukačoviensis » remansit.

CONCLUSIO

De initiis eparchiae Mukačoviensis nobis nullum certum documentum extat. Tamen inde a fine saeculi XV Superior monasterii Ordinis S. Basilii Magni in civitate Mukačiv simul et Episcopus Ucrainorum in Hungaria tunc viventium fiebat.

Ab anno 1646, quando S. Unio cum Eccl. Romana inita fuit, de iurisdictione Episcopi et iure nominationis eiusdem magnae controversiae exortae sunt, praesertim post delegationem in has partes Vicarii Apostolici anno 1689, quando scilicet Episcopi Agrienses suas praetensiones etiam quoad Unitos exponere coeperunt. Sedes Apostolica rem magis de facto quam de iure considerabat, quare dependentiam Vicarii Apostolici ab Ordinario Agriensi tangere noluit. Sed saeculo XVIII Imperatrix Maria Theresia, post plurima iurgia ac dissidia, erectionem canonicam eparchiae Mukačoviensis efflagitare coepit. Tunc Clemens PP. XIII informationibus Episcopi Agriensis nimis confusus, petitioni Mariae Theresiae renuit et rem in « *antiquo statu* » relinquit. Secundum explanationem Ordinarii Agriensis hoc nihil aliud quam totalem subordinationem Vicarii Apostolici Antistiti ritus latini significabat, quod tamen nullibi antea obtinuit. Brevia nominationis Vicarii Apostolici de quadam subordinatione nihil habent.

Brevi tempore iam nova collisio de iurisdictione locum habuit. Tunc Clemens PP. XIV iteratae petitioni Imperatricis, reclamante Episcopo Agriensi, satisfecit. Hoc modo lucta pro independentia hierarchica Unitorum in Hungaria felici successu coronata dieque 19 Septembris 1771 Bulla « *Eximia Regalium* » eparchia Mukačoviensis erecta fuit.

Fructus uberiores huius erectionis, praesertim nostro tempore, iam facile cerni possunt. S. Unio catholica sanguine Martyrum ac suppliciis Confessorum diebus nostris in regione hac gloriose confirmatur.

⁶³ Cfr. WINTER E., *Byzanz und Rom im Kampf um die Ukraine 955-1939*, Leipzig 1942, pp. 178-179.

⁶⁴ Tempore Reipublicae Cechoslovacchae conamina propriam provinciam ecclesias-ticam formare renovata sunt, sed bellum universale hanc intentionem frustravit.

A P P E N D I X

DOCUMENTA QUAEDAM ERECTIONEM EPARCHIAE ILLUSTRANTIA

APPENDIX

I

Uzhorod, 15 . I . 1652

*Documentum circa Unionem Uzhorodensem a. 1646 ab Archidiaconis Innocentio PP. X. expeditum*¹.

ANV, *Archivum Nuntiaturae Vindobonensis*, vol. 79, ff. 53-54r.

ASCC, *Acta Congr. Consistorialis a. 1771*, ff. 171-172r.

HODINKA, *Okm.*, pp. 163-165.

Conciliorum Sacrorum Collectio Lacensis, vol. VI, coll. 963-965.

LACKO M., *Unio Užhorodensis*, pp. 98-100.

Gratia Christi electe Santissime Pater et universalis Patriarcha!

Nos sacerdotes s. ritus graeci, inclyti et apostolici regni Hungariae incolae, per comitatus in cathalogo nominum nostrorum specificatos siti, compertum habentes, quod sacramentum regium sit abscondendum, opera vero Dei esse revelanda et sole clarius omnibus populis manifestanda, utpote talia, per quae clementissimi Dei nostri erga rationalem creaturam ineffabilis solet declarari solet bonitas et misericordia. Huic itaque principio et angelicae regulae innixi Sanctitati Vestrae denunciamus, praedicamus et devotissimis caelum usque coram toto mundo evehimus laudum titulis. Quid tale? Scilicet gratiam Dei et Salvatoris nostri liberaliter in nos effusam, qua operatrice salutisque animarum nostrarum amantissima praenuncia, abdicato et e cordibus nostris pulso graecanicae insaniae schismate, sumus reducti ac redespensati Immaculatae Virgini Sponsae Unigeniti Filii Dei hoc est S. Romanae Ecclesiae hactenus a nobis sine ulla causa exosae odioque habitae. Haec vero ipsa reductio nostra peracta est in anno salutifero *millesimo sexcentesimo quadragesimo sexto*², *Aprilis die vigesima quarta*, imperante Ferdinando III Romanorum Sacratissimo Caesare, in ecclesia arcensi Ungvariensi latina, in bonis Illustrissimi Comitis Georgii de Homonna sita, tali modo:

D. episcopus Munkaciensis Basilius Tarasovics, qui e vivis jam discessit³, quum sequens partes tam chimatice, quam haeretica, unionis sanctae vinculum rupisset, Ecclesiae catholicae nuntium publice Agriensis, jam in Christo quie-

¹ Documentum originale S. Unionis die 24 m. Aprilis a. 1646 in Užhorod habitae desideratur. Quando postea in Synodo Tyrnaviensi (a. 1648) nihil actum est hac de quaestione, tunc Archidiaconi Eparchiae Mukačoviensis a. 1652 ad Papam has litteras scripserunt in lingua vernacula. Hic citatur translatio, quia litterae originales amplius non extant.

² Sublineatio nostra. Aliquae editiones erronee annum ponunt 1649.

³ Episcopus Basilius Tarasovyč anno 1651 obiit. Nonnulli auctores annum mortis 1648 afferunt, sed minus recte. Cfr. LACKO M., o. c., pp. 87-88.

scens, habens penes se Reverendos PP. Basilianos in hunc finem ascitos. Patrem Petrum Parthenium, qui hodie noster est episcopus, et Patrem Gabrielem Casovicium, nos per litteras suas Ungvarinum humanissime invitavit, sermoneque opportuno de unione sacra per praedictos Patres praemisso, quod intendebat, Spiritu Sancto sic nos disponente, facillime effecit, diemque S. Georgio Martyri dicatam pro fidei professione facienda terminavit.

Qua die nos sacerdotes 63 congregati praenominatum Reverendissimum episcopum Agriensem ad ecclesiam praecitatum sumus secuti. Praemisso itaque incruentis sacrificii mysterio, nostro Rutheno idiomate habito, praemissaque a nonnullis sacerdotibus peccatorum expiatione sacramentali, fidei professionem audibili voce secundum formam praescriptam emisimus, scilicet:

Nos credimus omnia et singula, quae S. Mater nostra Ecclesia Romana credere iubet. Sanctissimum D. Patrem Innocentium X universalem Ecclesiae Christi et nostrum Pastorem profiteamur, ab eoque cum successoribus nostris dependere in omnibus cupimus et volumus; his tamen adiectis conditionibus:

Primo: Ut ritus graecae ecclesiae nobis servare liceat.

Secundo: Episcopum a nobis electum et ab Apostolica Sede confirmatum habere.

Tertio: Immunitatibus ecclesiasticis libere frui.

Quibus Reverendissimus Praesul facillime annuit. Idipsum totum Illustrissimus quoque Benedictus Kisdi episcopus Agriensis cum suo Generali Vicario, assistente sibi Reverendo in Christo Thoma Jaszberenyj Societatis Jesu religioso, in (anno) millesimo sexcentesimo quadragesimo octavo ratum habuit⁴. Maxime vero negotium hoc nostrum paterna sua sollicitudine roboravit tam Illustrissimus ac Reverendissimus Princeps Hungariae Georgius Lippay archiepiscopus Strigoniensis bis a nobis per legationem a praedictis RR. PP. Basilianis susceptam requisitus quam etiam Reverendissimus episcopus Vaciensis D. Matthias Tarnoczy, quibus nos obligamus in perpetuum. His Sanctitati Vestrae significatis benedictionem paternam, causae nostrae promotionem, et episcopi a nobis electi Reverendissimi Patris Petri Parthenii confirmationem unanimiter et humiliter petimus.

Ungvarino, anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo secundo, januarii die 15.

Sanctitatis Vestrae servi humillimi graeci ritus sacerdotes:
 Alexius Lodomersky, archidiaconus Makovicensis - L. S.
 Stephanus Andreae, archidiaconus Scepusiensis - L. S.
 Gregorius Hostoviczky, archidiaconus Homonensis - L. S.
 Stephanus, archidiaconus Sztrednensis - L. S.
 Daniel Ivanovics archidiaconus Uzaniensis - L. S.
 Alexius Filipovics, archidiaconus Sztropkoviensis - L. S.

---

⁴ Episcopus G. Jakusics anno 1647 obiit eique Benedictus Kisdi tamquam Episcopus Agriensis successit.

II

Romae, 19 . IX . 1771.

Bulla Erectionis Eparchiae Mukacoviensis « Eximia Regalium Principum » die 19 Septembris a. 1771 promulgata.

ASV, *Reg. Lat.*, vol. 2099, foll. 121-130v.

Bullarii Romani continuatio, vol. V, pp. 382-385.

DE MARTINIS R., *Iuris Pontificii de Prop. Fide*, vol. IV, pp. 175-179.

BASILOVITS J., *Brevis notitia foundationis...*, P. IV., pp. 197-206.

WELYKYJ A., *Documenta Pontificum Romanorum...*, vol. II, pp. 214-218.

Clemens Episcopus Servus servorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam.

Eximia regalium principum erga catholicam fidem sinceritas et devotio, qua ipsi in Apostolici ovilis unionem et firmitatem etiam cum proprii peculii impendio enti procurant, ita urget cor nostrum, ut ad ea quae ab iis pie religioseque petuntur, utpote ad divini cultus incrementum tendentia, aures nostras ad exauditionis gratiam declinare non possimus, quin imo protinus Apostolica dignitate prosequimur, prout tantorum principum id exigunt preces, et Apostolicae Sedis ad illas gratias habendas convenit inclinatio.

Cum itaque alias, sicuti nobis innotuit, in dioecesi Agriensi ob Ruthenorum graeci ritus uniti frequentiam ibidem cum Latinis commorantium a Romanis Pontificibus praedecessoribus nostris Vicarius Apostolicus eiusdem ritus Apostolica auctoritate fuisset designatus, qui in oppido Mukac dictae dioecesis degens, ac episcopali titulo ecclesiae in partibus infidelium consistentis insignitus sacros ordines Graecis unitis conferre, aliasque sui episcopalis ministerii partes iuxta Graecorum unitorum huiusmodi consuetudinem, privilegia et indulta eisdem Vicario a Sede Apostolica concessa obire posset; cumque, Deo dante, illius gentis numerus schisma deserentis adeo succreverit, ut ipsi a catholico sui ritus Antistite regi et gubernari, ac proprii pastoris solatio frui et praesidio tueri adversus Schismaticorum versutias, qui e sanctae matris Ecclesiae sinu eos divellere et in suos errores traducere saepenumero adnituntur, maxime desiderent.

Et proinde carissima in Christo filia nostra Maria Theresia, Hungariae et Bohemiae Regina Apostolica, cuius temporali ditioni iidem subsunt, pio religionis in dies augendae studio incessa et sollicita, ut ipsi orthodoxae fidei firmiter inhaereant, ac Schismatici ad eam amplectendam facilius alliciantur, loco et vice Vicariatus Apostolici huiusmodi in eodem oppido Munkacs Episcopatum graeci ritus uniti per nos pari Apostolica auctoritate erigendum vehementer exoptet, quemadmodum ipsa Maria Theresia Regina Apostolica regiis suis litteris ad id nobis datis luculentius exposuerit.

Nos, matura prius deliberatione habita, dictae Mariae Theresiae Reginae Apostolicae precibus indulgere, ac Ruthenorum graeci ritus uniti nationem, quantum in Domino licet, specialibus favoribus et gratiis prosequi, tum eorum spirituali bono animarumque saluti prospicere volentes, motu proprio et ex certa scientia, deque apostolicae potestatis plenitudine, officium Vicariatus Apostolici eiusdem ritus alias in dicto oppido Munkacs dicta Apostolica auctoritate

ut praefertur, designatum, eadem Apostolica auctoritate perpetuo supprimimus et extinguimus, ac praedictum oppidum iuxta canonicas sanctiones civitatis episcopalis titulo et honore dicta Apostolica auctoritate etiam perpetuo decoramus, ac ecclesiam inibi sitam, et a dilecto filio nostro et Sedis Apostolicae Nuntio Viennensi designandam in ecclesiam cathedralem Munkacsiensem graeci ritus uniti nuncupandam pro uno Episcopo Munkacsiensi eiusdem graeci ritus uniti etiam nuncupando, qui omnibus episcopalibus insigniis et privilegiis eisdem modo et forma, quibus caeteri Episcopi graeci ritus uniti perfruuntur et gaudent, cum omnimoda iurisdictione episcopali in Graecos omnes unitos in praescripta Munkacsiensi aliisque locis et terris dictae dioecesis Agriensis existentes etiam perfruuntur et gaudent, Apostolica auctoritate praefata similiter perpetuo erigimus et instituimus.

Et pro dictae Ecclesiae episcopalis Munkacsiensis dote et ad episcopalem dignitatem decenter tuendam, summam quinque millium florenorum monetae illarum partium a dicta Maria Theresia Regina Apostolica constitutam annuatim perpetuo absque ulla diminutione persolvendam; ita tamen, ut semper et quandoque eiusdem Mariae Theresiae Reginae Apostolicae in Hungariae regno successores pro tempore existentibus Episcopis Munkacsiensibus graeci ritus uniti de huiusmodi summa integre providere, vel eis aequivalentes fundos assignare teneantur, eadem Apostolica auctoritate perpetuo constituimus et assignamus ac quod in praedicta civitate Munkacsiensi per Nos episcopali titulo, ut praefertur, decorata domus pro decenti pro tempore existentis Episcopi Munkacsiensis graeci ritus uniti huiusmodi habitatione, nec non quod in dicta ecclesia cathedrali Munkacsiensi per Nos, ut praefertur, erecta presbyteri saeculares seu monachi eiusdem graeci ritus uniti, dummodo ad praesens non adsint qui inibi Capituli et Canonicorum aliorum eidem Ecclesiae cathedrali Munkacsiensi per Nos, ut praefertur, erectae in divinis inservientium invicem impleant officioque fungantur, instituantur dicta Apostolica auctoritate itidem perpetuo statuimus et decernimus.

Et nominationem a dicta Maria Theresia Regina Apostolica nobis de persona ad dictam Ecclesiam cathedralem Munkacsiensem per Nos, ut praefertur, erectam a primaeva illius erectione et institutione huiusmodi, ut petitur, vacantem factam, et ad illam per Nos propediem dicta Apostolica auctoritate promovendam, prout etiam nominationem quae ab eius in praedicto Hungariae regno successoribus praedictis Romano Pontifici pro tempore existenti infra tempus a iure praefixum de persona idonea ad dictam Ecclesiam episcopalem Munkacsiensem per Nos, ut petitur, erectam et pro tempore vacantem fieri debet, pari prorsus modo, quo ad nominationem huiusmodi Episcopi aliarum cathedralium Ecclesiarum in dicto regno existentium a Sede Apostolica praefata praefici consueverunt, eadem Apostolica auctoritate nunc et etiam perpetuo admittimus; cum ea tamen lege, quod tam Episcopus in dicta Ecclesia cathedrali Munkacsiensi per Nos, ut praefertur, erecta, at a primaeva illius erectione huiusmodi, ut praefertur, vacante, primo instituendus, quam eius in Ecclesia cathedrali per Nos, ut praefertur, vacante, primo instituendus, quam eius in Ecclesia cathedrali per Nos, ut praefertur, erecta huiusmodi successores omnes nullo umquam tempore ordinariae iurisdictioni Ven. Nostri moderni et pro tempore existentis Episcopi Agriensis praeiudicium aliquod inferre praesumant.

Se iurisdictionem suam ordinariam in clerum dumtaxat et populum Ruthenorum graeci ritus uniti aliosque qui eosdem ritus et unionem sequuntur, et

degunt tam in civitate Munkacsiensi praedicta per Nos episcopali titulo, ut praefertur, decorata, quam in aliis praedictae Agriensis dioecesis partibus, simpliciter exercere valeant, exacte servantes et adimplentes decreta omnia Congregationis Venn. fratrum nostrorum S.R.E. Cardinalium de Propaganda Fide hactenus edita vel edenda quoad Graecos qui cum Latinis immixti vivunt, quique huic novae provisioni non obstant. Et insuper non solum in dicta ecclesia cathedrali Munkacsiensi per Nos, ut praefertur, erecta, et a primaeva illius erectionis huiusmodi vacante primo, ut praefertur, instituendum Episcopum, verum etiam omnes alios ad eandem Ecclesiam Munkacsiensem graeci ritus uniti huiusmodi per Nos, ut praefertur, erectam dicta Apostolica auctoritate ad nominationem huiusmodi promovendos, tam in eorum institutione, quam in singulis quibusvis annis, vita comite, fidei professionem a fel. rec. Urbano PP. VIII, etiam Praedecessore nostro, pro Graecis unitis praescriptam emittere coram personis sui cleri aut capituli in dignitate ecclesiastica insigniori constitutis, eamque scriptis traditam propriaeque manus earundem personarum subscriptione et sigillo munitam ad pro tempore existentem Vienna Nuntium Apostolicum transmittere omnino teneri; quamque sic emissam ipse Nuntius Apostolicus ad Congregationem Venn. fratrum nostrorum eiusdem S.R.E. Cardinalium rebus consistorialibus propositam perferri curabit eadem Apostolica auctoritate pariter perpetuo statuimus et decernimus.

Ac demum pro tempore existentibus Archiepiscopis Strigoniensibus, ut ipsi iurisdictionem omnem quo iure metropolitico in Ecclesias suffraganeas illius provinciae eis competit, in dictam ecclesiam cathedralem quoque Munkacsiensem dicti graeci ritus uniti per Nos, ut praefertur, erectam plenarie exercent, cum facultate etiam, toties quoties eis placuerit, ea inquirendi cognoscendique, quae ad fidei puritatem animarumque spirituale bonum noverint pertinere, Apostolica auctoritate praedicta similiter perpetuo committimus et mandamus.

Decernimus, praesentes semper et perpetuo validas et efficaces esse et fore, suosque plenarios et integros effectus sortiri et obtinere, ac ab omnibus et singulis, ad quos nunc spectat et pro tempore spectabit quomodolibet in futurum, firmiter et inviolabiliter observari debere, ac ullo umquam tempore ex quocumque capite et qualibet causa quantumvis iuridica et legitima, etiam ex eo quod causae propter quas eadem praesentes emanarunt adductae, verificatae et iustificatae non fuerint, de subreptionis vel obreptionis, aut nullitatis vel invalidationis vitio, aut intentionis nostrae, aut quolibet alio quantumvis magno, substantiali, substantialissimo, inexcogitato et inexcogitabili, ac specialem et individuum mentionem et expressionem requirente defectu, seu etiam ex eo quod in praemissis eorumque aliquo solemnitates et quaevis alia servanda et adimplenda, servata et adimpleta non fuerint, aut ex eo quocumque alio capite, iure vel facto, seu statuto vel consuetudine aliqua resultante, seu etiam enormis, enormissima, totalisque laesionis aut quocumque alio colore, praetextu, ratione vel causa etiam quantumvis iusta, rationabili, legitima, iuridica, pia, privilegiata, etiam tali quae ad effectum validitatis praemissorum necessario exprimenda foret, aut quod de voluntate nostra et aliis superius expressis nullibi appareret, seu alias probari posset, notari, impugnari, invalidari, retractari, in ius vel controversiam revocari, aut ad viam et terminos iuris reduci, vel adversus illas restitutionis in integrum, aperiitionis oris, reductionis ad viam et terminos iuris, aut aliud quodcumque iuris vel facti, aut gratiae vel iustitiae remedium impetrari, seu quomodolibet, etiam motu, scientia et potestatis plenitudine pari-

bus concesso et impetrato vel emanato, quampiam uti seu se iuvari in iudicio vel extra illud nunquam posse, neque easdem praesentes sub quibusvis similibus vel dissimilibus gratiarum revocationibus, suspensionibus, limitationibus, modificationibus, derogationibus, aliisque contrariis dispositionibus per quascumque litteras et constitutiones Apostolicas, aut Cancellariae Apostolicae regulas quandocumque etiam in crastinum assumptionis nostrae et successorum nostrorum Romanorum Pontificum ad summi Apostolatus apicem ut motu, scientia et potestatis plenitudine similibus, etiam consistorialis, ex quibuslibet causis, et sub quibusvis verborum expressionibus tenoribus et formis, ac cum quibusvis clausulis et decretis, etiamsi in eis de iisdem praesentibus earumque toto tenore ac data specialis mentio fiat, editas et in posterum edendas comprehendendi, sed semper et omnino ab illis excipi, et quoties illae emanabunt toties in pristinum et validissimum statum restitutas repositas et plenarie reintegratas fore et esse.

Sique et non alias per quoscumque iudices ordinarios et delegatos, etiam causarum palatii Apostolici auditores, ac eiusdem S.R.E. Cardinales etiam de latere Legatos, Vice-legatos, dictaeque Sedis Nuncios, aliosque quoscumque quavis auctoritate, potestate, facultate, praerogativa et privilegio fungentes, ac honore praeeminentia fulgentes, sublata eis et eorum cuilibet quavis aliter iudicandi et interpretandi facultate et auctoritate, in quocumque iudicio et in quacumque instantia iudicari et definiri debere; irritum quoque et inane, si secus super his a quoquam, quavis auctoritate, scienter vel ignoranter contigerit attentari.

Non obstantibus, quatenus opus sit, nostra et Cancellariae Apostolicae praedictae regula de iure quaesito non tollendo, aliisque in contrarium praemissorum quomodolibet etiam in synodalibus provincialibus, generalibus et universalibus Conciliis editis vel edendis specialibus vel generalibus constitutionibus, vel ordinationibus Apostolicis, privilegiis quoque, indultis, et litteris Apostolicis quibusvis superioribus et personis, sub quibuscumque tenoribus et formis, ac cum quibusvis etiam derogatoriis derogatoriis, aliisque efficacioribus, efficacissimis ac insolitis clausulis ac irritantibus, et aliis decretis in genere vel in specie, etiam motu, scientia et potestatis plenitudine paribus pro tempore concessis et concedendis. Quibus omnibus et singulis etiamsi pro illorum sufficienti derogatione alias de illis eorumque totis tenoribus specialis, specifica, expressa et individua non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quaevis alia expressio habenda, aut aliqua alia etiam exquisita forma ad hoc servanda foret, tenores huiusmodi, ac si de verbo ad verbum nihil penitus omisso, et forma in aliis tradita observata, et inserti forent, eisdem praesentibus pro plene et sufficienter expressis habentes, illis alias in suo robore permansuris, latissime et plenissime ad praemissorum validissimum effectum specialiter et expresse, nec non opportune et valide, hac vice dumtaxat, harum quoque serie, motu, scientia et potestatis plenitudine similibus derogamus, caeterisque contrariis quibuscumque.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam Nostrae suppressionis, extinctionis, erectionis, institutionis, constitutionis, assignationis, statuti, decreti, admissionis et derogationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum.

Datum Romae, apud S. Mariam Maiorem, Anno Incarnationis Dominicae Millesimo septingentesimo septuagesimo primo, tertio decimo Kalendas Octobris, Pontificatus Nostri Anno III.

III

Romae, 23 . IX . 1771.

Provisio noviter erectae Eparchiae Mukačoviensis in persona Episcopi Johannis Bradač.

ASV, *Reg. Lat.*, vol. 2099, ff. 501-504.

BASILOVITS J., *Brevis notitia foundationis...*, P. IV., pp. 210-214.

WELYKYJ A., *Documenta Pontificum Romanorum...*, vol. II, pp. 218-219,

Clemens etc; Venerabili fratri Joanni Bradačs, Episcopo nuper Rossensi in Episcopum Munkacsiensem electo, salutem etc.

Romani Pontificis etc. incrementis. Sane Ecclesia Munkacsiensis, Ritus Graeci, Sanctae Romanae Ecclesiae uniti, nuper per Nos in cathedralem erecta et instituta, ad quam tam pro hac prima vice, quam dum illa pro tempore vacare contigerit, nominatio personae idoneae Romano Pontifici pro tempore existenti facienda ad charissimam in Christo filiam nostram Mariam Theresiam, Romanorum Hungariae et Bohemiae Regnam Illustram Apostolicam ex privilegio Apostolico, cui non est hactenus in aliquo derogatum, spectare dignoscitur a primaeva illius erectione et institutione huiusmodi Apostolica auctoritate factis, Pastoris solatio destituita, Nos ad provisionem eiusdem Ecclesiae Munkacsiensis celerem etc. diligentem, demum ad te, Episcopum nuper Rossensem, consideratis etc. insignivit, et attendentes quod licet tu Ecclesiam Rossensem, quae in partibus infidelium consistit gubernare minime potuisti nihilominus munus consecrationis suscepisti, et uti Vicarius Apostolicus in oppido nunc civitate Munkacsiensi Apostolica auctoritate praedicta deputatus pontificalia exercuisti, Sacros Ordines contulisti, solemniter celebrasti, et sacramentum Confirmationis ministrasti, praefatam Ecclesiam Munkacsiensem etc. feliciter gubernare, direximus oculos etc. providere, te a vinculo quo dictae Ecclesiae Rossensi, cui praees, teneris etc. absolventes, te qui fidem catholicam iuxta articulos propositos expresse professus fuisti, quemque praedicta Maria Theresia Regina Apostolica nobis ad hoc per suas litteras nominavit ad praedictam Ecclesiam Munkacsiensem etc. transferimus. Teque eidem Ecclesiae Munkacsiensi in Episcopum praeficimus et pastorem, curam etc. commitendo liberamque tibi ad praedictam Ecclesiam Munkacsiensem transferendi licentiam tribuendo, firma spe etc. conceptis quod etc. propitia dicta Ecclesia Munkacsiensis etc. prospere dirigetur, ac grata etc. incrementa.

Quocirca Fraternitati Tuae per etc. mandamus, quatenus ad dictam Ecclesiam Munkacsiensem cum gratia etc. accedens curam etc. gaudeat se commissam. Tuque praeter etc. merearis.

Volumus autem et decernimus quod tu nullum ordinis et iurisdictionis actum exercere valeas, donec et quousque litterae Apostolicae super erectione et assignatione huiusmodi iam expeditae suum sortitae fuerint plenarium effectum, quodque tam tu, quam tui Successores Episcopi annis singulis fidei professionem a fel. rec. Urbano PP. VIII, Praedecessore Nostro, pro Graecis unitis praescriptam sub eadem omnino formula nuper per te iurata emittere coram personis tui Cleri aut Capituli in insigniore dignitate ecclesiastica constitutis illamque sic

emissam scriptis traditam propriaeque manus ac dictarum personarum subscriptam et sigillo munitam ad d.f. nostrum et Sedis Apostolicae pro tempore existentem Nuntium Viennensem Austriae transmittere omnino teneamini, quamque ipse Apostolicus Nuntius ad Congregationem rebus Consistorialibus vel eiusdem S.R.E. Cardinalium negotiis de Propaganda Fide praeposita etc. perferri curabit.

Datum Romae apud S. Mariam Maiorem, Anno etc. Millesimo septingentesimo septuagesimo primo, nono Kalendas Octobris, Pontificatus Nostri Anno tertio.

INDEX

<i>Praefatio</i>	5
<i>Fontes et bibliographia</i>	7
I - Fontes nondum editi	7
II - Fontes editi	7
III - Subsidia bibliographica	8
IV - Abbreviationes	12
<i>Introductio</i>	13
Art. 1. - De origine Ucrainorum in regione Carpatica	13
Art. 2. - Prima vestigia constit. hierarchicae in regione Carpatica	15
Art. 3. - De iure patronatus supremi Regum Hungariae	19

PARS I.

STATUS IURIDICUS ECCLESIAE MUKAČOVIENSIS ANTE ERECTIONEM

Caput I - Eparchia Mukačoviensis tempore S. Unionis	25
Caput II - Mutatio Episcopatus in Vicariatum Apostolicum	31
Caput III - Controversia de iure nominationis tempore J. Hodermarskyj (1706-1716)	37
Art. 1. - Ius nominationis Episcopi tempore S. Unionis	38
Art. 2. - Conamina J. Susza pro subiectione eparchiae Mukačoviensis Metropolitae Kioviensi	41
Art. 3. - Vicissitudines tempore J. J. Hodermarskyj	42
Caput IV - Ingerentiae Ep. Agriensis in res Vicarii Ap.lici Mukačoviensis	46

PARS II.

DIFFICULTATES IN ERECTIONE EPARCHIAE

Caput I - Tentamina sese liberandi ab influxu Epp. Agriensium tempore M. M. Olsavskyj (1743-1767)	57
Caput II - Circumstantiae quibus erectio maturavit	64
Caput III - Opinio Ep. Agriensis erectioni contraria	70
Art. 1. - De S. Unione in eparchia Mukačoviensi	71

Art. 2. - Fundamenta iuridica praetentae subiectionis	73
Art. 3. - Exercitium iurisdictionis Epp. Agriensium in Unitos	74
Art. 4. - Insufficiencia argumentorum pro erectione adductorum	74
Art. 5. - Damna ex erectione sequutura	75
Caput IV - Animadversiones in Opinionem Ep. Agriensis	77
Art. 1. - Tenor documentorum circa S. Unionem	77
Art. 2. - Excussio documentorum a Praesule Agriensi adductorum	80
Art. 3. - Execitium iurisdictionis in Epp. Mukačovienses ex parte Epp. Agriensium	83
Art. 4. - Inefficacia argumentorum pro erectione	84
Art. 5. - Nulla damna ex erectione sequutura	85
Art. 6. - Abusus ab Eszterhàzy in Opinione adducti	87

PARS III.

PROCESSUS ERECTIONIS IN CURIA ROMANA ET VINDOBONENSI

Caput I - Difficultates erectionis tempore Clementis XIII	93
Art. 1. - Dispositio S. Sedis ante Opinionem Ep. Agrien.	93
Art. 2. - Negatio erectionis post Opinionem acceptam	95
Art. 3. - Ulteriores instantiae Curiae Imperialis pro erectione	97
Art. 4. - Consilium Status in causa erectionis	99
Art. 5. - Ordinatio dependentiae post Consilium Status	100
Caput II - Renovatio causae erectionis sub Clemente XIV	102
Caput III - Duplex Consistorium de erectione eparchiae Mukačoviensis	106
Art. 1. - Consistorium die 20 Martii 1771	106
Art. 2. - Novum Consistorium die 20 Iulii 1771	108
Caput IV - Difficultates in nominatione J. Bradač in Episcopum	110
Caput V - Bulla erectionis et condiciones ei adnexae	116
Art. 1. - Exsecutio ordinationum Bullae erectionis	117
Art. 2. - Condiciones Bullae adnexae	121
Conclusio	124

APPENDIX

Documentum Unionis Uzhorodensis an. 1646	127
Bulla erectionis an. 1771	129
Provisio eparchiae Mukačoviensis	133

